

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Laura Palm

**KOROONAKRIISIST TINGITUD ERIOLUKORRA MÕJU
LÄHISUHTEVÄGIVALLALE TARTU MAAKOHTU 2019. - 2020. AASTA
KOHTULAHENDITE NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja

dr iur Silvia Kaugia

Tartu

2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. LÄHISUHTEVÄGIVALD KUI ÜKS VÄGIVALDA LIIKE	8
1.1. Vägivalla olemus ja liigid.....	8
1.2. Lähisuhtevägivalla eripära	10
1.3. Lähisuhtevägivalla menetlusviisid	12
1.3.1. Kokkuleppemenetlus.....	12
1.3.2. Taastav õigus lähisuhtevägivallas	15
2. 2019. JA 2020. AASTA LÄHISUHTEVÄGIVALDA KOHTULAHENDITE ANALÜÜS.....	20
2.1. Juhtumipõhine analüüs	20
2.1.1. Andmete kogumine	20
2.1.2. Juhtumite aeg ja koht	21
2.1.3. Juhtumite sisu.....	26
2.2. Süüdistatavate analüüs	29
2.2.1. Süüdistatavate demograafiline taust.....	29
2.2.1. Süüdistatavaid iseloomustavad andmed.....	32
2.2.2. Süüdistatavate karistused	34
3. KOHTULAHENDITE ANALÜÜSI JÄRELDUSED JA LSV KORONAKRIISI AJAL MUJAL MAAILMAS	40
3.1. Juhtumite analüüsi järeldused	40
3.1.1. Menetluslikud erisused.....	40
3.1.2. Juhtumite sisulised erisused	43
3.2. Süüdistatavate analüüsi järeldused	45
3.2.1. Süüdistatavaid iseloomustavad andmed.....	45
3.2.2. Süüdistatavatele määratud karistused.....	48
3.3. Lähisuhtevägivald koroonakriisi ajal mujal maailmas	53
3.3.1. Ameerika Ühendriigid.....	53
3.3.2. Euroopa riigid.....	55
KOKKUVÕTE	59
SUMMARY	65
KASUTATUD ALLIKAD	70
Kasutatud kirjandus.....	70
Kasutatud normatiivmaterjal	74
Kasutatud kohtupraktika.....	75
LISAD	76
Lisa 1. Ekspert-intervjuu küsimused Lõuna prefektuuri Tartu politseijaoskonna ennetus- ja menetlustalituse vägivallakuritegude menetlusgrupi juhtivuuri Kalle Vallile	76

SISSEJUHATUS

Vägivalda esineb ülemaailmselt igapäevaselt ja erinevates vormides. Uuringute järgi asub Eesti vägivalda arvukuse osas Euroopa riikidest esimeste seas. Näiteks on viimase aasta jooksul füüsilist vägivalda kogenud inimeste protsent Eestis Euroopa riikidest kõige suurem. Teisele kohale jääb Euroopas selles osas Soome ning kolmandale Tšehhi. Samas on Eesti Euroopa riikide seas vägivaldast teavitamise osas viimaste hulgas – ainult 13% Eesti inimestest on teavitanud politseid viimasest vägivalda juhtumist, mida nad on näinud või kogenud.¹ Sarnaselt Eestile ei teavitata vägivalda juhtumitest politseid väga tihti Soomes.² Siinkohal on autori arvates vägivaldast mitteteavitamise korral ka suurem tõenäosus, et vägivaldategusid pannakse toime arvukamalt ning raskemalt.

2011. aastal töötati välja Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioon ehk Istanbuli konventsioon³, mille preambulas on märgitud, et peamiselt on naised ja tütarlapsed need, kes kogevad raskeid vägivalda vorme nagu näiteks vägistamine, sundabielu, suguelundite ümberlõikamine jms, mis on inimõiguste tõsine rikkumine ning ka võrdõiguslikkuse osas suureks takistuseks. Konventsiooni eesmärk on ennetada naistevastast vägivalda ja koduvägivalda ning muuta elu Euroopas turvalisemaks. Riigid, mis konventsiooniga liituvad, võtavad kohustuse teha seadustes vajalikud muudatused ning kõikidele perevägivalda ohvritele tuleb tagada igasugused tugiteenused. Euroopa Nõukogu võttis Istanbuli konventsiooni vastu 2011. aastal maikuu ning Eesti allkirjastas konventsiooni 2.12.2014. aastal ja see jõustus Eesti suhtes 1.02.2018. aastal.

Lähisuhtevägivald⁴ on Eestis üha kasvav probleem – alates 2011. aastast on lähisuhtevägivalda registreeritud juhtumite arv 2020. aastaks kahekordistunud. Kui 2011. aastal registreeriti 1939 lähisuhtevägivalda juhtumit, siis 2020. aastal registreeriti 3987 juhtumit. Seega on üheksa aasta jooksul lähisuhtevägivald tõusnud 106% võrra. Statistika järgi on kõige enam

¹ European Union Agency of Fundamental Rights. Crime, safety and victims' rights. Fundamental right survey. Luxembourg, 2021, lk 36.

² *Ibid*, lk 78.

³ Naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. – RT II, 26.09.2017, 2.

⁴ Edaspidi kasutatakse töös ka lähisuhtevägivalda lühendit LSV.

lähisuhtevägivalda registreeritud Harjumaal, millele järgnevad Ida-Viru ja Tartu maakond.⁵ Järelikult on praegusel hetkel ühiskonna seisukohalt väga oluline tegeleda lähisuhtevägivalla ennetamise ja tõkestamisega, peatamaks selle edasist kasvu. See ei ole aga kerge ülesanne, kuna lähisuhtevägivalda on keeruline üldse märgata. Tegevus toimub üldiselt privaatses keskkonnas ning lähedaste inimeste vahel, mistõttu avalikkus seda reeglina ei näe. On kindlasti olukordi, kus lähisuhtevägivald võib koduseinte vahelt jõuda naabriteni või mujale kogukonda, kuid tihti ei soovi pealtnägijad endale teadvustada, et tegemist võib olla kuriteoga. Kõrvalised isikud ei taha sekkuda teiste pereasjadesse ega siduda end kriminaalmenetlusega või kardavad hiljem ise vägivallatsejalt kättemaksu.⁶

Lähisuhtevägivalla aktuaalsust kinnitab ka karistusseadustiku muudatus, kui 1.01.2015. aastal toodi eraldi punktina juurde vägivalla kvalifitseerimine, kui see on toime pandud lähi- või sõltuvussuhtes. Nimetatud punkt loodi karistusseadustikku, et karmistada suhtumist lähisuhtevägivalda ning sellele reageerimist. Siinkohal ei peetud vajalikuks eraldi paragrahvi koostada, kuigi rahvusvahelised kokkulepped seda soovitasid.⁷ Eelmainitud teema ümber käivad siiani vaidlused, mille põhiküsimuseks on, kas Eestis oleks vaja eraldi perevägivallaseadust või piisab sellest ühest punktist karistusseadustikus. 2015. aastal Eesti politseile suunatud uuringu käigus selgus, et üldjoontes pooldavad politseiametnikud eraldi seadust, kuid kõige skeptilisemad on politseiuurijad, kellest 52% arvab, et eraldi seadus on oluline, kuid 41% arvates ei muudaks seadus olukorda paremaks ning 7% ei osanud hinnangut anda.⁸

2015. aastal töötati välja vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020, mis keskendub just isikutevahelisele vägivallale ehk vägivallale, mis on teise isiku põhjustatud, mh perevägivallale. Strateegia eesmärgiks oli aastaks 2020 saavutada ühiskonnas suhtumine, kus vägivalda ei sallitaks ning seda märgataks ja sellesse sekkutaks rohkem. Eesmärgiks seati

⁵ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2020. Perevägivald ja ahistamine. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/perevagivald-ja-ahistamine> (03.04.2021).

⁶ M. Linno, K. Soo, J. Strömpl. Juhendmaterjal perevägivalla vähendamiseks ja ennetamiseks. – http://lft.ee/admin/upload/files/perevagivalla_juhis_kovidele_veebi.pdf (04.11.2020).

⁷ Eelnõu 554 SE seletuskiri. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf (04.11.2020).

⁸ I. Pettai, I. Roos. Lähisuhtevägivald Eestis Politsei pilgu läbi. Tallinn 2015. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagi_valla_vahendamise_programm/aruane_politseitootajate_kusitus.pdf (04.11.2020).

ohvritele kaitse tagamine ja neile vajaliku abi andmine. Suuremat tähelepanu planeeriti pöörata ka vägivallatsetele, et ennetada edasiste vägivallategude toimepanemist.⁹ 2018. aastal koostati memorandum, mis keskendub lähisuhtevägivalla vähendamisele ja ennetamisele Eestis aastatel 2019-2023. Tegevuskava lähtub viiest põhieesmärgist, milleks on: 1) kaitse ja toetus kannatanutele; 2) teojärgne vastutus vägivalda kasutanud isikutele; 3) teadlikkus ja professionaalsus spetsialistide seas; 4) toetavad töövahendid spetsialistidele; 5) valdkonna regulaarne seire.¹⁰

Kõigile ootamatult sai 2019. aasta lõpus alguse koroonaviiruse pandeemia, mis mõjutas suuresti ka Eestit. 12. märtsil 2020. aastal kuulutati Eestis välja eriolukord ning seati mitmeid liikumis- ja viibimispiiranguid. Inimesed olid sunnitud kodus olema ning meedias hakati spekulerima, kuidas selline tegevus võib suhetele ja lähisuhtevägivallale mõjuda. Algselt arvati, et Eestis juhtub sama nagu teistes riikides, et pikaajaline isolatsioon kasvatab koduvägivalda. Hiinas tõusis koduvägivalla teadete arv kahekordselt ning 90% juhtumitest olid seotud koroonaviiruse pandeemiaga.¹¹ Kuu aega hiljem ilmus artikkel, kuidas liikumispiirangute tõttu on suurenenud koduvägivald. Artiklis toodi näiteid ainult välisriikide kohta ning Eesti osas üksnes hoiatati, et märgataks inimesi meie ümber, kes võivad olla hädas.¹²

Eesti politsei statistika järgi tehti 2020. aastal esimese 9 kuu jooksul (jaanuar-september) politseile 8948 teadet perevägivalla kohta, millest 2406 juhtumit kvalifitseeriti karistusseadustiku¹³ (edaspidi KarS) § 121 lg 2 p 2 järgi. Võrdluseks samal perioodil 2018. aastal oli tehtud 8428 ning 2019. aastal 8689 teadet. Seega on perevägivalla teadete arv kasvanud iga aastaga umbes 3%. Samal perioodil oli registreeritud perevägivalla juhtumeid 2018. aastal 2127 ning 2019. aastal 2563. Järelikult on menetluste arv 2020. aastal kasvanud ligikaudu 12% võrreldes 2018. aastaga, kuid võrreldes 2019. aastaga on menetluste arv hoopis

⁹ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Tallinn 2015. – https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf (04.11.2020).

¹⁰ Vägivallaennetus. Siseministeerium. – <https://www.siseministeerium.ee/et/eesmark-tegevused/ennetustegevus/vagivallaennetus> (24.03.2021).

¹¹ Oht: pikaajaline isolatsioon võib põhjustada koduvägivalla kasvu. Eesti Päevaleht. 17.03.2020. – <https://epl.delfi.ee/artikkel/89247993/oht-pikaajaline-isolatsioon-voib-pohjustada-koduvagivalla-kasvu>. (24.03.2021).

¹² H. Dalli. Liikumispiirangute tõttu on suurenenud koduvägivald. Eesti Rahvusringhääling. – <https://www.err.ee/1080745/helena-dalli-liikumispiirangute-tottu-on-suurenenud-koduvagivald> (24.03.2021).

¹³ Karistusseadustik - RT I, 03.03.2021, 3.

langenud umbes 7% võrra.¹⁴ Niisiis kasvas 2020. aasta eriolukorra ajal Eesti politseile tehtud vägivallateadete arv marginaalselt ning on tähelepanuväärne, et samal ajal menetluste arv vähenes.

Käesoleva magistritöö eesmärk on välja selgitada, kuidas koroonakriisist tingitud eriolukord riigis mõjutas lähisuhtevägivalla statistikat ja menetlemist. Selleks teostab autor kõige pealt empiirilise uuringu kohtuotsuste põhjal, et leida erinevusi 2019. ja 2020. aasta kohtulahendite osas ning analüüsida, kuidas inimeste sunniviisiline kodus olemine mõjus lähisuhtevägivallale. Vastavaid lahendeid käsitletakse juhtumi- ja vägivallatseja põhiselt ning otsitakse vastuseid küsimustele: 1) kas ja milliseid erisusi on lähisuhtevägivalla menetlemises tehtud?; 2) millistel ajahetkedel ja kus LSV peamiselt aset leiab?; 3) kuidas on koroonakriis mõjutanud lähisuhtevägivalla karistusi? Lisaks käsitletakse juurde võrdlusena, kuidas mõjutas koroonakriis mujal maailmas lähisuhtevägivalla statistikat ja menetlemist ning milliseid abinõusid ohvrite abistamiseks kasutusele võeti.

Tulenevalt eelmainitust on tööle seatud järgmised hüpoteesid:

- 1) vältimaks kokkusaamisi, on erinevad menetlustoimingud viidud üle virtuaalruumi ning osapooled puutuvad omavahel vähem kokku;
- 2) koroonakriisist tulenevalt toimuvad lähisuhtevägivalla juhtumid rohkem päevasel ajal ning kodus;
- 3) süüdistatavatele tehakse karistustes rohkem järeleandmisi seoses keerulise olukorraga ehk vähendatakse reaalse vangistuse hulka ning rahalisi karistusi.

Kuivõrd eriolukord lõppes ametlikult 18. mail 2020. aastal ning asendus tervishoiualase hädaolukorraga, siis on senimaani Eestis kehtinud teatud piirangud, mis on sundinud kooliõpilasi kodus õppima ning tööandjad saadavad töötajaid kodukontoritesse.¹⁵ Kuigi vahepeal piiranguid leevendati, siis 2020. aasta lõpu poole on neid jälle karmistatud ning alates 12. märts 2020 on Eestis siiski kehtinud koroonakriisist tingitud piirangud ja ümberkorraldused. Seega võtab autor analüüsi aluseks kogu 2019. ja 2020. aastal aset leidnud lähisuhtevägivalla kohtulahendid Tartu Maakohtutes ehk lähisuhtevägivald toimus kas 2019. või 2020. aastal, mitte kohtulahendi avalikustamise järgi. Lahendite leidmisel võeti aluseks KarS § 121 lg 2 p 2.

¹⁴ A. Ahven, K. Tamm, M.-L. Sööt. Kuritegevuse baromeeter. Justiitsministeerium. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_9_kuud_2020.pdf. (24.03.2021).

¹⁵ Kriis.ee. Koroonaviirus, tervis. – <https://www.kriis.ee/et/eriolukord-koroonaviirus> (17.02.2021).

Nimetatud kriteeriumitele vastavaid kohtulahendeid leiti 2019. aastal 164 ja 2020. aastal 78. Tulemusi võrreldakse protsentuaalselt, kuna paljud 2020. aasta menetlused ei pruugi olla kohtulahendini jõudnud.

Eesmärgini jõudmiseks kasutab autor võrdlevat ja analüüsiivat meetodit ning teostab statistilise analüüsi. Lisaks kasutatakse ka erialast kirjandust, riigisiseseid õigusakte, Euroopa Liidu õigusakte ning muid asjassepuutuvaid õiguslaseid materjale. Töö raames viib autor läbi ekspert-intervjuu Lõuna prefektuuri Tartu politseijaoskonna ennetus- ja menetlustalituse vägivallakuritegude menetlusgrupi juhtivuurija Kalle Valliga, kes on perevägivalda kuritegude menetlemisega tegeleenud juba 12 aastat. Tema kohtub lähisuhtevägivalda osapooltega vahetult pärast juhtunut, osaledes ülekuulamistel või kinnipidamistel ning omab seeläbi teistsugust vaatenurka kui prokurörid või ohvriabi töötajad.

Magistritöö on jaotatud kolmeks suuremaks peatükiks, mis koosnevad alapeatükkidest. Esimene peatükk keskendub lähisuhtevägivalda eripäradele. Selgitatakse vägivallaga seotud erinevate mõistete sisu ning tuuakse välja erinevused lähisuhtevägivalda ja teiste vägivalda liikide vahel. Lisaks käsitletakse lähisuhtevägivalda menetlusviise, keskendudes kokkuleppemenetlusele ja taastava õiguse mudelite kasutamisele lähisuhtevägivalda juhtumite puhul.

Teises peatükis analüüsitakse asjakohaseid 2019. ja 2020. aastate kohtuotsuseid juhtumipõhiselt ja vägivallatseja isiku põhiselt. Andmeid vaadatakse nii juhtumi asukoha, aja kui ka menetlusviisi põhiselt. Lisaks analüüsitakse vägivalda sisulist poolt – mil viisil see on toime pandud ning milliseid vigastusi on kannatanule tekitatud. Kuna kohtulahendites on avalikult üksnes süüdistatava andmed, siis kannatanu põhiselt analüüsi teostada ei ole võimalik. Süüdistatava analüüsi juures võetakse arvesse tema sugu, vanust, haridustaset ja muid demograafilisi andmeid. Sealjuures vaadatakse, milliseid karistusi ja lisakohustusi lähisuhtevägivalda toimepanijatele määratakse.

Viimases peatükis tehakse analüüsi tulemustest kokkuvõtted ning järeldused. Eestile võrdluseks kirjeldatakse, kuidas mujal maailmas on koroonakriis lähisuhtevägivalda mõjutanud ja milliseid abinõusid on kasutusele võetud. Peatükis tuuakse välja ka autori enda arvamus ja soovitus analüüsi tulemustest nähtuvatele probleemidele.

Märksõnad: *lähisuhtevägivald, koroonahaigus, karistusõigus*

1. LÄHISUHTEVÄGIVALD KUI ÜKS VÄGIVALLA LIIKE

1.1. Vägivalla olemus ja liigid

Eesti seadusandlusest ei leia vägivalla mõistele otsest vastust. Küll aga sisaldavad paljud seadusandlikud normid sisaldavad endas vägivalla mõistet. Kõige konkreetsemalt sisustab vägivalla mõistet Maailma Terviseorganisatsioon (WHO), mille järgi loetakse vägivallaks tahtlikult füüsilise jõu või võimu kasutamist, kas ähvardades või reaalselt kellegi vastu, põhjustades sellega teisele vigastusi, psühholoogilist kahju, surma, väärarengut või muid puudusi.¹⁶

Karistusseadustiku (KarS) § 121 koosseis eeldab lisaks tervise kahjustamisele ka valu tekitamist. Igasugune löömine ei ole kvalifitseeritav kehalise väärkohtlemisena, vaid vaja on löögile teatud intensiivsust, mis tekitaks valu. Valu on tajutav aisting ning valuna tuntakse vähimat mõjutajat ehk valulävi. Tegemist on subjektiivse nähtusega, mis iga inimese puhul erineb.¹⁷ Lisaks valu tundmisele tuleb analüüsida, kas valu tekitamine on süüdistatavale tema teo tagajärjena objektiivselt omistatav. Selleks tuleb lähtuda objektiivsest kõrvalseisjast, kelle järgi hinnatakse, kas valu oli süüdistatava teo tüüpiline tagajärg.¹⁸ Kannatanult tuleks küsida ülekuulamisel, kas ta tundis valu ning vastus protokollis kirja panna. Kui kannatanu valu ei tundnud, siis ei ole objektiivne koosseis täidetud. Ka ei ole aktsepteeritav, kui valu tundmist eeldatakse, sest igal tervel inimesel on valuaisting olemas.¹⁹ Näiteks igasugune tõukamine ei ole koheselt kehaline väärkohtlemine, sest ei pruugi valu tekitada, kuid tõukamise tagajärjel kukkumine võib juba olla valulik ja seega kvalifitseeritav kehalise väärkohtlemisena. Samas on ka tegevusi, mis põhjustavad üksnes ebamugavustunnet ja negatiivseid emotsioone, kuid tegevus ise ei põhjusta valu. Nendeks tegevusteks võib olla näiteks trügimine, nügimine, veega pritsimine jms.²⁰

¹⁶ World Health Organization. Violence Prevention Alliance. – <https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/> (08.10.2020).

¹⁷ RKKKo 3-1-1-60-10, p 16.

¹⁸ RKKKo 3-1-1-50-13, p 12.

¹⁹ RKKKo 3-1-1-29-15, p 11.1.

²⁰ M. Kurm (kommentaari autor). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015, lk 385, § 121, kamm 4.2.

Vägivalda saab jaotada erinevatesse kategooriatesse. Justiitsministeerium on enda juhendmaterjalis eristanud paarisuhtes nelja tüüpi vägivalda. Nendeks on: emotsionaalne, füüsiline, seksuaalne ning majanduslik vägivald.²¹ Emotsionaalne vägivald ehk vaimne vägivald on sõnaline rünne, mis mõjub teisele isikule halvustavalt, alandavalt, mõnitavalt või ähvardavalt. Tegemist on tahtliku teoga, et teisele isikule tekitada alavääristavat tunnet. Vaimne vägivald on aga kõige raskemini tõestatav, kuna nähtavaid vigastusi ohvrile ei jää, nagu füüsilise vägivalla puhul. Samuti on see üks levinumaid vägivallavorme.²²

Füüsiline vägivald on eelkõige jõu kasutamise teel teisele isikule valu või vigastuste tekitamine. Füüsiline vägivald võib varieeruda tõukamisest kuni peksmiseni, ehk igasugune jõu kasutamise viis, olenemata selle tugevusest. Tihti peale jäävad ohvrile sellest vägivalla vormist nähtavad vigastused, mistõttu on see kõige lihtsamini tõestatav vägivalla vorm.²³

Seksuaalne vägivald tähendab seda, kui kedagi sunnitakse või manipuleeritakse soovimatusse seksuaalsesse vahekorda ilma nõusolekuta. Põhjuseid, miks ei anta nõusolekut võivad peituda hirmus, vanuses, haiguses, puudes vms. Igaüks võib kogeda seksuaalset vägivalda, sh lapsed, teismelised või täiskasvanud. Need, kes teisi seksuaalselt kuritarvitavad, ei ole alati võõrad isikud, vaid tihti peale tuttavad, pereliikmed või muud usaldusväärsed isikud.²⁴

Majandusliku vägivalla korral võtab vägivallatseja enda kontrolli alla partneri rahalised tegevused. See võib tähendada nii partnerilt raha ära võtmist, pangakaartide enda käes hoidmist, elatisraha maksmata jätmist kui ka olukorda, kus partner peab vägivallatsejalt raha paluma vajalike toimingute tegemiseks. Selliselt ei ole partner iseseisvalt võimeline toime tulema ning on vägivallatsejast sõltuv.²⁵ Seega saab majanduslik vägivald jätkuda ka pärast kooselu lõppu või kui teisi vägivalla liike enam ei esine.

Lisaks eelnimetatutele, saab vägivalda tüübi järgi liigitada kaheks: ekspressiivne ja instrumentaalne. Ekspressiivne vägivald on puudulik konfliktide või probleemide lahendamisest

²¹ M. Linno, K. Soo, J. Strömpl. Juhendmaterjal perevägivalla vähendamiseks ja ennetamiseks – http://lft.ee/admin/upload/files/perevagivalla_juhis_kovidetele_veebi.pdf (08.10.2020).

²² K. Soo, E. Reitelmann, T. Laan. Sooline vägivald ja perevägivald. Tallinn 2012 – <http://lft.ee/admin/upload/files/Sooline%20v%C3%A4givald%20k%C3%A4siraamat.pdf> (09.10.2020).

²³ *Ibid.*

²⁴ What is Sexual Violence? National Sexual Violence Resource Center, 2010. – https://www.nsvrc.org/sites/default/files/Publications_NSVRC_Factsheet_What-is-sexual-violence_1.pdf (21.10.2020).

²⁵ Kriminaalpoliitika. Vägivalla liigid paarisuhtes – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/vagivalla-liigid-paarisuhtes> (23.04.2021).

tulenev vägivald, mis on põhjustatud ärevusest, äkilisest vihast või muust pingeseisundist. Instrumentaalset vägivalda iseloomustab võimu- ja kontrollivajadus. Käitumine muutub vägivaldseks, sest tahetakse rakendada või taastada võimu ning kontrolli teise isiku üle ning mitte jääda kaotusseisu.²⁶

1.2. Lähisuhtevägivalla eripära

KarS § 121 lg 2 p 2 määratleb kehalise väärkohtlemise, kui see on toime pandud lähi- või sõltuvussuhtes. Säte tuli karistusseadustikku alles 2015. aastal ning selle karistumäär on raskem kui tavalisel kehalise väärkohtlemisel. Seetõttu ongi oluline vahet teha lähisuhtes toimepandud ja antud käsitluse kontekstis n-ö tavalisel ehk mitte lähisuhtes toimepandud kehalisel väärkohtlemisel. Kui KarS § 121 lg 1 järgi on kehalise väärkohtlemise eest võimalik mõista karistuseks rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus, siis KarS § 121 lg 2 p 2 ehk lähisuhtes toime pandud kehalise väärkohtlemise korral on karistuseks rahaline karistus või kuni viieaastane vangistus. Karistusseadustiku kommentaarid viitavad eelnõu seletuskirjale, kus on selgitatud, et lähisuhteks loetakse kahe või rohkema inimese vahelist pere-, sugulus-, põlvnevus-, hõimlus- või armastussuhet, olenemata, kas sellises suhtes olevad isikud elukohta jagavad. Selleks, et ära tunda lähisuhet, tuleks analüüsida, kas isikud on üksteise vastu hoolivad, kas neil on suhtes olla turvaline, kas nad usaldavad üksteist ning on üksteisele emotsionaalseks toeks. Lisaks võib olla iseloomulik füüsiline kontakt ja lähedus.²⁷ Näiteks on Riigikohus täpsustanud lahendis 1-19-3377, et kui abielu või kooselu on tegelikkuses lõppenud, siis on lõppenud ka lähisuhe. Iga juhtumit tuleks siiski eraldi vaadata, sest teatud juhtudel võib lähisuhe pärast lahkuminekut siiski jätkuda. Selles lahendis oli aga tegemist endiste abikaasadega, kes olid kuus aastat lahus elanud ning kannatanu elas koos uue kaaslasega. Endisi abikaasasid sidusid üksteisega ainult nende lapsed, kes elavad tegelikult ainult emaga ning pooleli olev ühisvara jagamise protsess. Siinkohal leidis kohus, et need asjaolud ei ole piisavad märkimaks, et tegemist võiks olla lähisuhtega.²⁸

²⁶ M. Linno, K. Soo, J. Strömpl, 2011. Juhendmaterjal perevägivalla vähendamiseks ja ennetamiseks. – http://lft.ee/admin/upload/files/perevagivalla_juhis_kovidele_veebi.pdf (14.01.2021).

²⁷ Eelnõu 554 SE seletuskiri. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri, lk, 51. –

https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf (04.11.2020).

²⁸ RKKKo 1-19-3377, p 11-12.

Lähisuhtevägivalda nimetatakse tihti ka perevägivaldaks. Seitseteist aastat tagasi leiti, et lähisuhtevägivald toimub mehe ja naise vahel, nende intiimses suhtes ja koduseinte vahel.²⁹ Võiks öelda, et selline definitsioon peab paika praeguseni. Perevägivald tähendab pereliikmete vahelist vägivalda. Nendeks võivad olla abikaasade vaheline vägivald, vanemate või hooldajate ja laste vaheline vägivald ning õdede-vendade vaheline vägivald. Perevägivaldalla mõiste juures ei tulene, mis soost ohver või vägivallatseja oli. See on üldisem mõiste, mis annab informatsiooni, et vägivald toimus peresiseselt, täpsustamata milliste pereliikmete vahel.³⁰ Aastate jooksul on lähisuhtevägivalda defineeritud perevägivaldalla kaudu ning seetõttu kasutatakse neid mõisted sünonüümidenä. Näiteks on Istanbuli konventsioonis defineeritud artikkel 3 all mõistete juures nii partnerite kui abikaasade vahelist vägivalda perevägivaldaks, mis vastab ka lähisuhtevägivaldalla definitsioonile.³¹

Lisaks räägitakse perevägivaldalla juures ka peretulist. Siinkohal on samuti oluline eristada neid kahte mõistet. Tüli võib olla erimeelsuste, erinevate vaadete või huvide tõttu tekkinud vaidlus pereliikmete vahel, mis hõlmab ühe osapoole pahameelt. Tüli võib kulmineerida üksteise süüdistamisega või ebatsensuursete sõnade kasutamisega, kuid mitte füüsilise vägivaldalla. Samuti ei ole tegemist vaimse vägivaldalla, sest teise osapoole eesmärk ei ole mõnitamine või alandamine, vaid oma arvamuse avaldamine. Võib olla olukordi, kus peretüli kujuneb perevägivaldaks, kuid see ei pruugi alati nii olla. Suurim erinevus peretüli ja perevägivaldalla vahel seisneb ühe osapoole käitumises. Kui osapoole käitumine on suunatud teisele tekitamaks emotsionaalset või füüsilist kahju ning tahe teist isikut enda kontrolli alla saada, siis on tegemist perevägivaldalla. Peretüli puhul ei soovita teist inimest enda kontrolli alla saada ega nende käitumist või tegevusi kontrollida.³² Käesolevas töös kasutatakse lähisuhtevägivaldalla ja perevägivaldalla mõistet samuti sünonüümidenä.

Vägivaldallakuritegude juures tuleb rääkida ka nende hinnast. Võiks öelda, et tegemist on asjaoluga, millele paljud inimesed tähelepanu ei pööra või ei ole selle olemasolust üldse teadlikud. 2015. aastal tehti uuring tapmistega, röövimistega ja vägistamisega kaasnevatest kuludest Eesti ühiskonnale. Uuringu käigus selgitati välja kontrollikulud ja tagajärjekulud ning

²⁹ H. Kase. Lähisuhtevägivald. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut: Tallinn 2004, lk 4.

³⁰ *Ibid*, lk 10-11.

³¹ Euroopa Nõukogu naistevastase vägi valla ja perevägi valla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Istanbul, 11V.2011 – <https://rm.coe.int/1680462531> (03.04.2021).

³² Kriminaalpoliitika. Mis on perevägi vald? – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagi vald/mis-perevagi vald> (14.01.2021).

nende lõppsumma. Kontrollikulud on peamiselt menetlusega seotud kulud ehk siia alla kuuluvad nii vägivalla lahendamiseks minevad vajalikud kulud, menetlemiskulud, kui ka süüdimõistetud karistuse täitmiseks seotud kulud. Tagajärjekulud tekivad alles pärast vägivallategu. Need võivad olla ohvri enda ravikulud või riigi kantavad kulud ohvrile abi andmiseks, nagu näiteks ohvriabi. Lisaks on olemas ka ennetuskulud, mida selles uuringus ei käsitletud, kuna puudusid andmed indiviidide ennetuskulude kohta.³³ Uuringu tulemusena selgus, et kõigist kolmest vägivalla liigist on ühiskonnale kulukaim tapmine: ühe tapmise kohta on kulud umbes 1,25 miljonit eurot, vägistamise korral 97 000 eurot ning röövimise korral 64 000 eurot. Suurima erinevuse toob tagajärjekulu, kuna ühe tapmise tagajärjekulud on ligikaudu 1,1 miljonit eurot, samal ajal kui vägistamise tagajärjekulud jäävad 40 tuhande euro ligi ning röövi korral alla 5000 euro.³⁴

Samuti on uuritud lähisuhtevägivalla hinda 2016. aastal avaldatud uuringus.³⁵ Selles uuringus võeti lisaks kontrolli- ja tagajärjekuludele arvesse ka ennetuskulud. Hinna arvutamisel võeti aluseks seitse valdkonda, mille tulemused liideti lõpuks kokku. Kõige suurema maksumusega on füüsiline ja emotsionaalne kahju, mis moodustab 43% kogukulust. Uuringu järgi läheb Eestis lähisuhtevägivald maksma ühes aastas 116,5 miljonit eurot, mis teeb ühe inimese kohta umbes 90 eurot. Kontrollikuludest võtab suurima osa vangistus- ja kriminaalhooldus. Üks selline menetlus maksab 22 727 eurot ehk aastas 884 497 eurot.

1.3. Lähisuhtevägivalla menetlusviisid

1.3.1. Kokkuleppemenetlus

Lähisuhtevägivalla menetlemine sarnaneb muu vägivalla juhtumite menetlemisega, kuid on ka teatud eripärasid. Nii nagu igasuguse vägivalla menetlemisel on ka lähisuhtevägivalla puhul osapoolteks kannatanu ning vägivallatseja. Olenevalt menetlusstaadiumist on kõigepealt kahtlustatav ehk isik, keda on kuriteos kinni peetud või keda on piisav alus kahtlustada kuriteo toimepanemises ning tema suhtes viiakse läbi menetlustoiminguid. Kui koostatakse

³³ E. Kallaste, jt. Vägivallakuritegude hind. Eesti Rakendusuuringute keskus Centar. Tallinn 2015. – https://centar.ee/uus/wp-content/uploads/2015/03/vagivallakuritegude_hind_centar_loplik.pdf (04.11.2020).

³⁴ *Ibid.*

³⁵ I. Pettai, jt. Perevägivalla hind Eestis. Tallinn 2016. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Sotsiaal/Norra/vagivalla_hind.pdf (04.11.2020).

süüdistusakt või esitatakse süüdistusakt kiirmenetluses või sõlmitakse kokkuleppemenetluses kokkulepe, siis on kahtlustatav muutunud süüdistatavaks.³⁶

Kannatanu mõistet on sisustanud Riigikohus oma kümne aasta taguses lahendis nr 3-1-1-97-10. Nimelt viitab Riigikohus kriminaalmenetluse seadustikule³⁷ (edaspidi KrMS) § 37 lg-le 1, mille kohaselt on kannatanuks isik, kelle õigushüve on kahjustatud vahetult seoses kuriteoga. Riigikohus on lisanud, et sellisel juhul saab kannatanuks lugeda isikut, kelle õigushüve kahjustamine on nii faktiliselt kui ka õiguslikult seotud kriminaalmenetluse esemeks oleva õigusvastase teoga. Seega peab olema kahju tekitatud kannatanule asjaoludel, mis on suuremas osas seotud menetletava kuriteo koosseisutunnustele vastavate faktiliste asjaoludega.³⁸

Kannatanu õigused ja kohustused on sätestatud KrMS §-s 38. Näiteks on kannatanul õigus vaidlustada kriminaalmenetluse alustamata jätmine või lõpetamine, aga õigus ei ole vaidlustada otstarbekuse kaalutlusest lähtuvat kriminaalmenetluse lõpetamist. Kannatanu turvalisuse huvides on õigus kohtuistung kuulutada osaliselt või täielikult kinniseks ning ülekuulamisprotokollis ei märgita kannatanu taotlusel tema elu- või töökohta või õppeasutust.³⁹ Lisaks on kannatanul õigus anda ütlusi või nendest keelduda isiklikel põhjustel (KrMS § 71), kutse- või muu tegevuse tõttu (KrMS § 72) või kui ütlused puudutavad riigisaladust või salastatud välisteavet (KrMS § 73). Üks kannatanu õigustest on ka nõusoleku andmine kokkuleppemenetluse kohaldamiseks.

Kokkuleppemenetlus on üks lihtmenetluse liike, mis on kiirem kohtuprotsessi pidamise viis. Selle kohaldamisega peavad kõik osapooled nõus olema, mis tähendab, et kannatanu peab andma nõusoleku, et asjas kohaldataks kokkuleppemenetlust ning süüdistatav peab nõustuma talle esitatud süüdistusega ning prokurööri pakutatava karistuse liigi ja määraga.⁴⁰

Kokkuleppemenetlus on LSV juhtumite puhul üks enim kasutatavaid menetlusliike. Seda näitab ka statistika, kui näiteks 2018. aastal lahendati kohtusse jõudnud LSV juhtumitest 73% kokkuleppemenetluses. Negatiivne külg asja juures on see, et karistused on keskmisest määrast madalamad, sest süüdistatav ja süüdistaja peavad jõudma kompromissini ning tihtipeale viib

³⁶ A. Plekksepp (kommentaari autor). Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012, lk 128 § 33, komm 1, lk 137, § 35, komm 1.

³⁷ Kriminaalmenetluse seadustik – RT I, 29.12.2020, 10

³⁸ RKKKm 3-1-1-97-10, p 17-18

³⁹ E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Juura: Tallinn 2006, lk 136.

⁴⁰ Eesti kohtud. Kriminaalmenetlus. – <https://www.kohus.ee/et/kohtuasjade-menetlused/kriminaalmenetlus> (17.02.2021).

see selleni, et süüdistaja peab karistumääras järeleandmisi tegema.⁴¹ Siinkohal tekib küsimus, kas kannatanule ka seda selgitatakse, et kokkuleppemenetluse kohaldamisel võib karistumäär märkimisväärselt väiksem olla. Samas on kannatanule positiivseks küljeks see, et asi lahendatakse kiiremini kui üldmenetluses ning kannatanut ennast kaasatakse protsessi vähem. Taaskord saab see mõne kannatanu jaoks olla ka negatiivne pool, kuna nad tunnevad, et tahavad protsessis osaleda ja kõigega kursis olla ning võivad tunda, et neid ei kaasata menetlusse piisavalt.

Kokkuleppemenetluses annab kannatanu kohtueelses menetluses ütlused ning edasi tema menetluses enam ei osale. Kahtlustatavale esitatakse kahtlustus, kuulatakse tema versioon juhtunust, pannakse toimik kokku ja saadetakse prokuratuuri. Prokuratuuris kohtub prokurör üksnes süüdistatava ja tema kaitsjaga ning lepivad kokku süüdistuses ja karistuses. Kui on jõutud konsensusele, siis toimub kohtuistung, kus kohtunik kokkuleppe üle vaatab ning selle kinnitab või kinnitamata jätab. Seejärel saab süüdistatav oma karistuse kätte ning kannatanu saab heal juhul kohtuotsuse koopia endale e-mailile, kui ta on seda eelnevalt taotlenud.

Vägivallatseja ehk kahtlustatava õigused ja kohustused on sätestatud KrMS §-is 34 ning KrMS § 35 lg 2 alusel on süüdistataval samad õigused ja kohustused nagu kahtlustataval. Esimene ja üks olulisemaid õigusi on sätestatud KrMS § 34 lg 1 p 1, mille järgi on kahtlustataval õigus teada kahtlustuse sisu ning selle kohta ütlusi anda või keelduda. Isikule tuleb viivitamatult kahtlustuse sisu tutvustada, kui isik on kahtlustatava menetlusseisundi saanud. Siit tulenevalt saab isik valida, kas ta annab kahtlustuse kohta ütlusi või keeldub nendest. Kahtlustatav ei pea tunnistama iseenda vastu, samuti ei pea ta mingit koostööd uurimisasutusega tegema, ta ei pea isegi oma andmeid andma. Kuigi süü tõendamise koormis lasub uurimisasutusel ja prokuratuuril, siis kahtlustatava enda teha on tõendite esitamine oma väidete kinnitamiseks või oma süütuse tõendamiseks.⁴² Kahtlustataval ei ole tõe rääkimise kohustust ning tema esitatud valeandmeid ei saa käsitleda valeütlustena KarS § 320 mõistes, kuna paragrahv käib üksnes kannatanu ja tunnistaja ütluste kohta. Samuti, tulenevalt enese mittesüüstamise privileegist, ei saa isikut karistada selle eest, kui ta esitab valeandmeid eesmärgiga varjata enda kuritegu.⁴³

⁴¹ A. Ülviste. Lähisuhtevägivalla kuritegudes läbiviidud kriminaalmenetluste analüüs. Riigiprokuratuur 2018. – <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/sites/default/files/inline-files/LSV%20anal%C3%BC%C3%BCs%202018.pdf> (18.02.2021).

⁴² A. Plekksepp (kommentaari autor). Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012, lk 132, § 34, komm 1.1 ja 1.2.1.

⁴³ RKKKo 3-1-1-95-05, p 17.

Niisiis ei ole hetkel kehtivates õigusaktides kirjas, et kahtlustatav või süüdistatav ei tohi anda valeütusi või valeütluste andmine on hiljem karistatav. Üksnes kohtus lasub süüdistataval ülekuulamisele tõe rääkimise kohustus KrMS § 293 lg 2 järgi.

Veel üks olulisi õigusi on kahtlustatava õigus kaitsja abile (KrMS § 34 lg 1 p 3). Selline õigus ei tulene mitte ainult kriminaalmenetluse seadustikust, vaid ka Eesti Vabariigi põhiseaduse⁴⁴ (edaspidi PS) § 21 teisest lausest ning EIÕK artikkel 6 lg-st 3 punktist c. Asjaolu, et selline õigus on nii mitmes õigusaktis kirjas ning isegi põhiõigusena välja toodud, on väga oluline, sest kahtlustatav on nõrgemas rollis ning üldjuhul ei oma ka õiguslikke eriteadmisi. Oluline on siinjuures, et kaitsja valimine peab toimuma viivitamatult isiku kinnipidamisest.⁴⁵ Kahtlustatav saab valida endale ise kaitsja, kellega sõlmida leping ning talle peab olema tagatud võimalus enda kaitsjaga ühendust võtta või kui kahtlustataval pole enda kaitsjat, siis talle määratakse see riigiõigusabi korras. Kui kahtlustatavale on kaitsja määratud, siis on tal õigus kaitsjaga kohtuda teiste isikute juuresolekuta. Ka menetlustoimingu ajal on õigus kahtlustataval jääda kaitsjaga kahekesi asja arutamiseks ning menetleja ei tohi neid jälgida, segada ega pealt kuulata. Arutlemine peaks toimuma mõistliku aja jooksul, et ei venitataks menetlustoimingu aega ning KrMS § 34 lg 2 on ka sätestanud, et kohtumise võib katkestada menetlustoimingu tegemiseks, kui see on kestnud üle tunni aja.⁴⁶

1.3.2. Taastav õigus lähisuhtevägivallas

Taastav õigus on kuriteoga tekitatud kahju heastamine kannatanule, millega on mõlemad osapooled vabatahtlikult nõus. Oluline on lähtuda kannatanust, millised on tema vaated ja soovid ning milliseid üleelamisi on tal olnud. Kuigi taastavat õigust kasutatakse palju kriminaalmenetluses, siis vastupidiselt, kui karistusõigus on suunatud süüteo toime pannud isiku karistamisele, on taastava õiguse üheks eesmärgiks osapooltel jõuda kokkuleppele.⁴⁷ Taastava õiguse juures otsitakse vastuseid küsimustele: millised olid isikute mõtted ja tunded juhtunu ajal?; kuidas juhtum on ohvrit mõjutanud?; kuidas saaks juhtunut heastada? Kannatanule antakse võimalus küsida neid küsimusi ning jagada oma mõtteid, tundeid ja

⁴⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus – RT I, 15.05.2015, 2.

⁴⁵ A. Plekksepp (kommentaari autor). Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012, lk 133-134, § 34, komm 1.3.1.

⁴⁶ *Ibid*, komm 1.3.3.

⁴⁷ J. Kangur. Jaanus Kangur: taastavast õigusest tegelikult. ERR arvamus. – <https://www.err.ee/1087550/jaanus-kangur-taastavast-oiigusest-tegelikult> (25.01.2021).

vajadusi. Eestis kasutatakse taastavat õigust peamiselt koolides, tööl, perekonna või suguvõsa vahelistes konfliktides ning kogukonna vaidlustes.⁴⁸

Taastaval õigusel on mitmeid erinevaid mudeleid:

- 1) kannatanu ja kurjategija vahendamine või dialoog (ingl k *victim offender mediation or dialogue*), kus kannatanu ja kurjategija kohtuvad realselt koos koolitatud abistajaga või vahendajaga ning kannatanule antakse võimalus rääkida oma tunnetest ning kurjategija peab kuulama. Samuti saavad kannatanud küsida kurjategijalt küsimusi tehtud teo kohta ning tihti on lõpptulemusena kannatanu oma hirmudest vaba ja ning rahul asja lahendusega;
- 2) ringi mudel (ingl k *circles*), mis toimib sarnaselt nagu eelmine mudel, kuid otsustamisprotsessi kaasatakse ka kogukond. Kogukonna all mõeldakse nii õigussüsteemis töötavaid inimesi kui ka kõiki teisi, kes on kuriteoga seotud isikud, sh kurjategija perekond ning lähituttavad või kannatanu perekond ja lähituttavad;
- 3) konverentsi mudel (ingl k *conferencing*), mis sarnaneb eelnevale kahele mudelile, kuid lisaks võivad läbirääkimistel osaleda nt politsei, advokaadid, tugigrupid jm isikud;
- 4) ohvrile keskenduv mudel on ohvriabi (ingl k *victim assistance*), mille eesmärgiks on pakkuda ohvrile teenuseid ja tuge kui ohver jätkab kriminaalprotsessis. Lisaks pakutakse ohvrile lahendusi isiklike murede korral, mis võivad ka tingida ohvriks langemise;
- 5) kurjategijale keskenduv mudel (ingl k *ex-offender assistance*), mis aitab kurjategijal vanglas olles ette valmistuda ühiskonda naasmiseks või aitab vabaduses olles tagasi normaalse elu juurde naasta;
- 6) hüvitamise mudel (ingl k *restitution*), mille järgi peaks kurjategija hüvitama ohvrile õigusrikkumisel tekitatud kahju rahaliselt või muude teenustega;
- 7) ühiskonnale suunatud mudel on üldkasulik töö (ingl k *community service*), mille järgi peaks kurjategija taaskord kannatanule tekitatud kahju hüvitama, kuid tehes seda läbi ühiskonna.⁴⁹

Kõigi nimetatud mudelite eelduseks on, et kurjategija on süü omaks võtnud ning on vabatahtlikult nõus vastavas mudelis osalema. Eestis on kasutusel esimesed neli mudelit, millest kõige rohkem kasutatakse esimest mudelit ehk lepitusmenetlust. Ohvriabi mudeli jaoks

⁴⁸ Sotsiaalkindlustusamet. Taastav õigus. – <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/taastav-oigus?fbclid=IwAR33tNkYAqMC8TM1SSNhobWku5IZtPyx8RV-V76Tr6WRfheoiIBdfKM5DcA> (23.04.2021).

⁴⁹ Centre for Justice & Reconciliation. Restorative Justice Resources. Lesson 3: Programs. – <http://restorativejustice.org/restorative-justice/about-restorative-justice/tutorial-intro-to-restorative-justice/lesson-3-programs/#sthash.yK1qMhOV.dpbs> (17.02.2021).

on välja töötatud ohvriabiteenus, mida reguleerib ohvriabi seadus⁵⁰ (edaspidi OAS). OAS-is käsitletakse nii ohvriabiteenust, lepitusteenust, naiste tugikeskuse teenust kui ka erinevad hüvitise maksmise võimalusi kuriteoohvritele.

1.3.2.1. Lepitusmenetlus taastava õiguse mudelina

Lepitusmenetlus on võimalik teise astme kuriteo puhul, v.a KrMS § 203¹ lg 1 p 1-4 toodud erijuhtudel. Lisaks peab teo toimepanija olema võtnud teo omaks ning ise ka päriselt tahtma kannatanule kahju heastada. Euroopa Komisjon on oma soovitusel kirjeldanud peamisi põhimõtteid, millele lepituskokkulepe peab kriminaalmenetluses vastama:

1. lepituskokkulepe saab toimuda, kui mõlemad osapooled on sellega vabatahtlikult nõus ning lepituse käigus on neil õigus oma nõusolek tagasi võtta;
2. lepituse käigus peetud vestlused on konfidentsiaalsed ning neid ei tohi hiljem kusil kasutada, välja arvatud kui pooled sellega nõus on;
3. lepituskokkulepe peab olema kõigile kättesaadav teenus kriminaalmenetluse ajal kõigis etappides;
4. lepituskokkulepele tuleks kriminaalsüsteemis anda piisav autonoomia.⁵¹

Eestis on taastava õiguse mudelitest õiguslikult reguleeritud ainult lepituskokkulepe. Lepituskokkulepet kasutatakse nii tsiviilvaidlustes kui kriminaalasjades ning selle jaoks on eraldi lepitusseadus⁵². Lepituskokkulepes peab lepitaja veenduma, et osapooled on lepituskokkulepele tulnud vabatahtlikult ning teo toimepanija on teo omaks võtnud. Vastasel juhul saadetakse juhtum prokuratuuri edasi menetlemiseks. Lepituskokkulepes on suur roll just kannatanul, kes saab ise kindlaks määrata lepituskokkulepele sisu. Protsessi käigus räägitakse juhtumust detailsemalt, kuidas see kumbagi osapoolt mõjutab, milliseid mõtteid ja tundeid tekitab. Seejärel tehakse ühiselt kokkulepe, mille koostuste täitmine on kontrollitav kuus kuud. Seega on kannatanul riigipoolne abi kuueks kuuks, kes kontrollib vägivaldset kokkulepet kinni pidamist.⁵³ Lepituskokkulepet kasutatakse kõige aktiivsemalt just preevangeelsete juhtumite lahendamiseks ning 2014. aasta seisuga lahendati

⁵⁰ Ohvriabi seadus – RT I, 06.05.2020, 22.

⁵¹ Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to Member States concerning mediation in penal matters. – https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168062e02b (25.01.2021).

⁵² Lepitusseadus – RT I 2009, 59, 385.

⁵³ Sotsiaalkindlustusamet. Taastav õigus töötab kannatanu kasuks, kui selleks võimalus anda. – <https://sotsiaalkindlustusamet.wordpress.com/2020/03/23/taastav-oigus-tootab-kannatanu-kasuks-kui-selleks-voimalus-anda/> (25.01.2021).

kõigist kriminaalasjadest lepitusega umbes 5%.⁵⁴ Kahjuks leidub siiski valesid arusaamasid lepituse põhimõttele. Arvatakse, et mõlemal poolel ehk ohvril ja vägivallatsejal on võrdsed õigused lepituses, kuid nii see ei ole. Lisaks on lepitajate seas leviv vale arusaam, et mõlemad osapooled peavad võrdselt vastutama, kuid see ei saa nii olla.⁵⁵

Lähisuhtevägivalla asjades on lepitusele nii pooldajaid kui vastaseid ning seda nähtub ka Euroopa Liidu õigusaktides. Näiteks Euroopa Liidu Nõukogu raamotsus ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses on artiklis 10 pandud liikmesriikidele kohustus leida võimalusi lepituse kasutamiseks ja selle soodustamiseks kriminaalasjades.⁵⁶ Vastupidiselt on Istanbuli Konventsiooni artiklis 48 välja toodud, et riigid peavad kasutama kõiki muid vajalike meetmeid, mis välistaksid vaidluste lahendamise, sh lepituse.⁵⁷ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL artiklis 18 on samuti täheldatud, et lähisuhtes toime pandud vägivald on väga tõsine probleem, sest üldjuhul on kurjategijaks lähedane isik, keda ohver usaldab. Seda enam peab ohvrile tagama erilised kaitsemeetmed.⁵⁸ Sama direktiivi artiklis 46 on selgitatud, et lepitus võib olla ohvrile ka abiks, kuid iga lepituse puhul tuleks arvestada ohvri huve ja vajadusi. Lisaks kuriteoga seotud asjaolud, selle laad, raskus, tagajärjed jne. Seega on üsna keeruline leida ühtset vastust, kas lepitusmenetlus on lähisuhtevägivallas otstarbekas. Nii on jõutud järeldusele ka Juridica artiklis „Lepitusmenetlus perevaidlustes“, kus selgitati, et lepitusprotsessis tuleb lisaks osapoolte heaolule arvestada laste heaolu ning leida tuleks parimad ühised lahendused kõigi jaoks. Lepitusemenetlus ei pruugi kõikide perevaidluste lahendamiseks sobida ja seetõttu tuleb olla ettevaatlik, et lepitus ei tooks hoopis kahju kasu asemel.⁵⁹

Uus liik, mida Eestis arendatakse on konfliktivahendus. Tegemist on samuti taastava õiguse meetodiga ning sarnaneb lepitusmenetlusele, kuid osalejateks võivad olla kõik osapooled, mitte

⁵⁴ N. Aas. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile – Juridica 2014/VII, lk 542.

⁵⁵ I. Pettai, S. Kaugia, R. Narits. Õigusloomes on Eestil arenguruumi. Riigikogu Toimetised 38/2018 – <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2018/12/%C3%95igusloomes-on-Eestil-arenguruumi.-Pettai-Kaugia-Narits.pdf> (17.02.2021).

⁵⁶ Euroopa Nõukogu raamotsus, 15. märts 2001, ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses (2001/220/JSK), artikkel 10. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=PT> (17.02.2021).

⁵⁷ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Istanbul, 11V.2011, artikkel 48. – <https://rm.coe.int/1680462531> (17.02.2021).

⁵⁸ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, 25. oktoober 2012, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK, artikkel 18. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=ET> (17.02.2021).

⁵⁹ K. Valma, L. Surva, H. Hääl. Lepitusmenetlus perevaidlustes - Juridica 2014/I, lk 103.

ainult toimepanija ja kannatanu. See sarnaneb eelnevalt kirjeldatud mudelitest ringi mudelile. Põhja prefektuuris on seda meetodit katsetatud alates 2019. aasta suvest alaealistega seotud kriminaalasjades. Eesmärgiks on taastavat õigust kasutada võimalikult varajases menetlusetapis ning ka täiskasvanud osapooltega. Suurt rõhku pannakse selgitustööle. Prokurör suhtleb osapooltega mitu korda ning selgitab neile nii koos kui individuaalselt, kuidas taastava õiguse protsess käib. Konfliktivahenduses osaleb alati kaks koolituse läbinud inimest. Senimaani on koolitatud viis gruppi vabatahtlikke ning rõhku pannakse võimalusele osapooltel rääkida kõigest, mida nad teoga tundsid.⁶⁰

Autori arvates ei ole hetkel täielikult reguleeritud lähisuhtevägivald seadusandluses ning kuna tegemist on igapäevase ja kasvava probleemiga, siis ei ole ühe punkti lisamine karistusseadustikku piisav. Veelgi enam, kuna tegemist on uue sättega, ei ole veel piisavalt kohtulahendeid, et riigis saaks ühtset praktikat kasutada. Niisiis on see hetkel kõigi inimeste enda kujundada. Autori hinnangul on lepitusmenetlus pigem vale meede lähisuhtevägivalla lahendamiseks. On küll juhtumeid, kus tõepoolest võib olla tegemist ühekordse juhtumiga ning siis ei peaks isikule eluks ajaks ametlikku märki maha jääma karistusregistrisse, et üks kord selline asi juhtus. Kuid teisest küljest, löömine või mis tahes muul moel vägivald ei ole kuidagimoodi õigustatav ega vabandatav, seega ei ole autori arvates ka lepitus siinkohal asjakohane. Ohver ei peaks üldse enam vägivallatsejaga kohtuma, veelgi enam, ohvri õige käitumine oleks koheselt lahkuda ning igasugune side katkestada vägivallatsejaga. Seda on küll teoorias lihtne arvata, kuid tihti peale elatakse koos ühises kodus, omatakse ühiseid lapsi ja vara. Ei ole palju võimalusi kuhugi mujale minemiseks, kuna ollakse majanduslikult üksteisest sõltuvad. Lisaks tuleb mõelda lastele, et neile ei tekitataks traumat, kui üks vanem lihtsalt lahkub või lahkub koos lapsega. Need on ühed peamised põhjused autori arvates, miks ohver jätkab kooselu vägivallatsejaga või miks ohver on nõus lepitusega, sest nii on kõigile osapooltele mugavam ja ohver jääb edasi lootma, et vägivalda rohkem ei kordu. Kahjuks selliseid ühekordseid juhtumeid on siiski pigem vähem, mida näitab ka töö raames teostatud kohtutoimikute analüüs.

⁶⁰ M. Aava. Taastav õigus aitab kannatanul eluga edasi minna. Prokuratuuri aastaraamat 2020. – <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2020/taastav-ogus-aitab-kannatanul-eluga-edasi-minna> (17.03.2021).

2. 2019. JA 2020. AASTA LÄHISUHTEVÄGIVALLA KOHTULAHENDITE ANALÜÜS

2.1. Juhtumipõhine analüüs

2.1.1. Andmete kogumine

Analüüsi aluseks on võetud Tartu Maakohtu kohtulahendid ajavahemikul 01.01.2019-31.12.2019 ning 01.01.2020-31.12.2020. Tartu Maakohtud sai valitud eelkõige seetõttu, et autor ise elab Tartus ning Tartu Maakohtu alla kuuluvad lisaks Tartu kohtumajale ka Jõgeva kohtumaja, Võru kohtumaja Põlvas, Valga kohtumaja, Viljandi kohtumaja ja Võru kohtumaja Võrus. Seega on piisavalt valimit, mille põhjal analüüsi teostada. Kohtulahendite otsing teostati Riigi Teataja kodulehel, kus valiti kriminaalkohtumenetluse lahendite otsingu kriteeriumiteks: „lahendi kuupäev“ 01.01.2019 – 31.12.2019 ning 01.01.2020 – 31.12.2020; seejärel valiti otsingus „kohus“ kõik Tartu Maakohtud; edasi sisestati otsingumootorisse lähisuhtevägivalga paragrahv ehk KarS § 121 lg 2 p 2 ning viimasena valiti „lahendi liik“ kohtuotsus. Esimesel juhul vastas kriteeriumitele 164 lahendit ning teisel juhul 78 lahendit. Lahendite valimisel vaadati eelkõige süüdistuses esitatud kuriteo toimepanemise aega ja kohta, et see kriteeriumitele sobiks. Küll aga sattus otsingu tulemustesse ka lahendeid, mille süüteo toimepanemise aeg ei sobinud ajalise kriteeriumiga või polnud süüdistuse osa avalikustatud. Üksikutel juhtudel oli teo toimepanemise kuupäev salastatud, mistõttu ei saanud selliseid lahendeid samuti valimisse arvata. Kuigi viimase aasta lahendeid on märkimisväärselt vähem, siis arvuliselt ei ole neid võimalik võrrelda, kuid protsentuaalselt küll. Arvatavasti ei ole paljud lahendid veel lõpliku otsuseni jõudnud või neid ei ole Riigi Teatajas avalikustatud ning seetõttu on hetkel 2020. aasta lahendeid palju vähem.

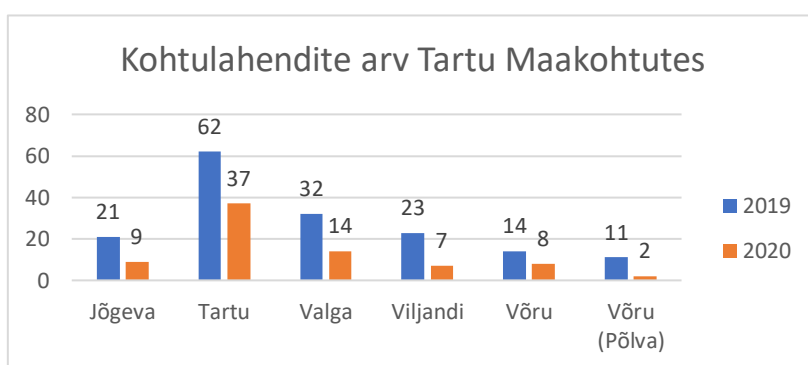
Saadud andmed koondati Exceli tabelisse, millest hiljem koostati analüüsi jaoks vastavad joonised ja tabelid. Paljudes lahendites oli mitu episoodi LSV kohta ning seega mitu kuupäeva, kohta ja kellaega. Need kõik võeti analüüsis arvesse ja eraldati ehk iga episoodi vaadeldi eraldi juhtumina. Juhtumite analüüsi all vaadeldakse veel, millises piirkonnas on enim LSV juhtumeid menetletud, millised on peamised kohad, kus LSV aset leiab, millistel kuudel, kuupäevadel ja kellaegadel LSV juhtumid aset leiavad. Sisulise poole pealt vaadatakse vägivalla liiki ehk millised on üldiselt vägivalla teod ning milliseid vigastusi sellega kannatanule on tekitatud.

2.1.2. Juhtumite aeg ja koht

Kuigi analüüsiks on võetud kõik Tartu maakohtu lahendid, siis sinna alla kuuluvad nii Tartu, Viljandi, Võru, Põlva, Valga kui ka Jõgeva. Võru kohtumaja ja Põlva kohtumaja on ühendatud üheks Võru kohtumajaks, kuid õigusemõistmine toimub endiselt eraldi kohtumajades, aga neil on ühine teeninduspiirkond.⁶¹

Nii 2019. kui ka 2020. aastal on kõige rohkem LSV juhtumeid menetletud Tartu kohtumajas ning kõige vähem Võru kohtumajas Põlvas (joonis 1).

Joonis 1. LSV kohtulahendite arv Tartu Maakohtutes



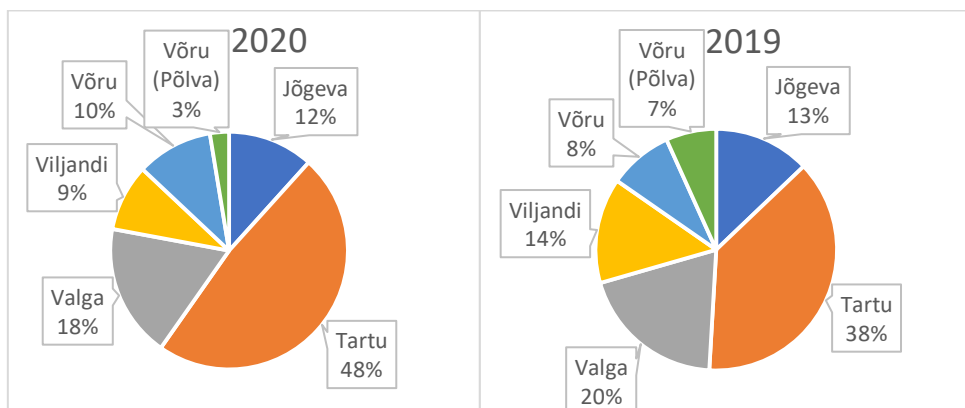
Allikas: Autori koostatud

Selline tulemus oli ka ootuspärane, kuna Tartu kohtumaja teeninduspiirkond on teistega võrreldes kõige suurem. Samuti elab Tartumaal 01.01.2020 seisuga 153 317 inimest, kuid Põlvamaal üksnes 24 647 inimest. Kõigi viie maakonna peale elab kokku 162 869 inimest, mis on ainult 9552 inimest rohkem, kui terve Tartumaa peale.⁶² Kõige vähem on LSV juhtumeid menetletud Võru kohtumajas Põlvas ning aastaga on LSV menetluste arv langenud 4% võrra (joonis 2). Suuremat muutust on näha ka Viljandis, kus 2020. aastal langes LSV menetluste arv aastaga 5%. Ülejäänud kohtumajad on jäänud aasta lõikes üsna samaväärseks. Üllatav oli, et Valgas on ligi 6% rohkem LSV menetlusi kui Jõgeval, kuigi nende linnade rahvaarv on peaaegu võrdne.

⁶¹ Justiitsministeerium. Võru ja Põlva kohtumajade tööpiirkonnad ühendatakse. – <https://www.just.ee/et/uudised/voru-ja-polva-kohtumajade-toopiirkonnad-uhendatakse> (09.03.2021).

⁶² Statistikaamet. Maakondade võrdlus. – <https://vana.stat.ee/ppe-45400> (11.03.2021).

Joonis 2. LSV kohtulahendite arv Tartu Maakohtutes protsentuaalselt



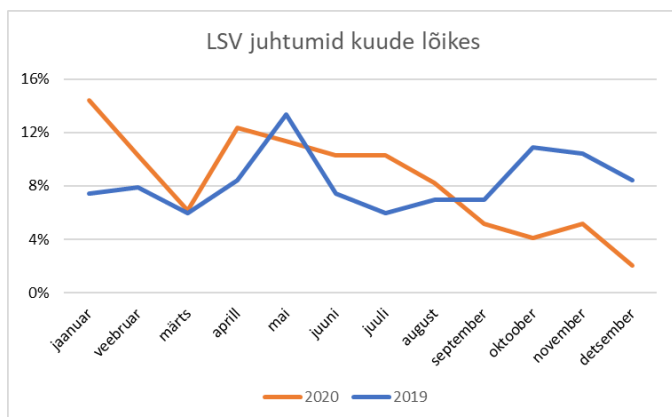
Allikas: Autori koostatud

Menetlusliikidest oli kõige rohkem kasutatud kokkuleppemenetluse vormi, millest 2019. aastal oli menetletud 12% ning 2020. aastal 13% kiirmenetluse vormis. Kokkuleppemenetlust on selgitatud töö alapeatükis 1.3.1. Kiirmenetlus on üks lihtmenetluse liike ning seda kohaldatakse juhul, kui on tegemist teise astme kuriteoga ning asjaolud on selged ja tõendid kogutud. Kiirmenetlus peab toimuma 48h jooksul alates isiku kahtlustatavana kinnipidamisest.⁶³ 2019. aastal oli kaks LSV juhtumit lahendatud üldmenetluse korras ning mõlemal juhul mõisteti isik süüdi ja määrati karistuseks tingimisi vangistus. Kiirmenetlusega süüdimõistva otsuse korral on võimalik kohtul vähendada sundraha suurust kuni poole võrra KrMS § 256⁵ lg 2 järgi, mis on süüdistatava jaoks väga suur abi ja positiivne osa.

Vaadates juhtumeid kuude lõikes, siis 2019. aastal on näha hüppelist tõusu maikuus, kui juhtumite arv kasvas võrreldes aprilliga 5% ning langes juunis 6% (joonis 3). Samuti on näha aasta lõpus kerget tõusu oktoobris ja novembris. Ühel juhul oli juhtumi toimumise kuu tuvastamata ning süüdistusse oli märgitud, et tegu oli toime pandud 2019. aasta sügisel õhtupoolikul. 2020. aasta algas üsna paljude juhtumitega ning siis vaibus märtsiks ja seejärel tõusis edasi. Üldiselt on 2020. aasta aprillist augustini üsna võrdselt juhtumeid. Alates märtsist tõusis juhtumite arv 6% võrra ning siinkohal tuleks meelde tuletada, et Eestis kehtestati eriolukord 12. märts 2020. Aastaaegade järgi võttes, siis 2019. aastal oli enim juhtumeid sügisel ning kõige vähem suvel. 2020. aastal oli kõige rohkem juhtumeid kevadel ning kõige vähem sügisel.

⁶³ E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Juura: Tallinn 2006, lk 386-387.

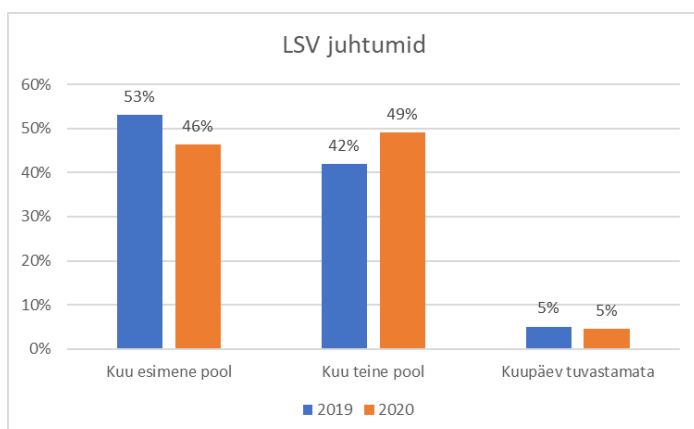
Joonis 3. LSV juhtumid kuude lõikes protsentuaalselt



Allikas: Autori koostatud

Analüüsis vaadeldi lisaks kuudele ka kuupäevi ning tulemused jaotati kahte rühma: kuu esimene pool ja kuu teine pool. Kuu esimesse poolde jäävad kuupäevad 1-15 ning kuu teise poolde kuupäevad 16-31. Selline jaotus on eelkõige seetõttu, et näha, kas kuu lõpus on inimesed vägivaldsemad, kuna paljudel juhtudel on inimestel kuu lõpuks raha otsas, mis võib tingida inimestes vägivaldsemat käitumist. Analüüsi tulemusena selgus, et mõlemal aastal on juhtumeid olnud üsna võrdselt nii kuu alguses kui kuu lõpus. 2020. aastal oli 7% juhtumeid toimunud rohkem kuu teises pooles ning vastupidiselt 2019. aastal oli 7% juhtumeid toimunud rohkem kuu esimeses pooles (joonis 4). Mõlemal aastal oli 5% juhtumitest kuupäev lahendites tuvastamata.

Joonis 4. LSV juhtumid kuupäevade lõikes protsentuaalselt



Allikas: Autori koostatud

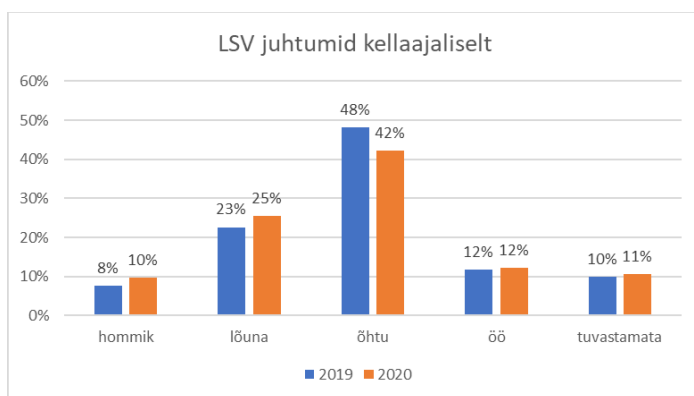
Väljavõte Tartu Maakohtu Valga kohtumaja lahendist nr 1-19-4524, kus ei olnud täpset kuupäeva tuvastatud:

P. H. 2019.a. aprilli esimeses pooles täpselt tuvastamata päeval xxx korteris ehk oma elukohas valas oma magavale elukaaslasele I. P.-le (s 1956.a.) tahtlikult keha peale kannutäie keeva vett, millega ta tekitas I.P- le füüsilist valu ja põletushaavu mitmes kehapiirkonnas.

Huvitav on siinjuures asjaolu, et täpne teo toimepanemise päev on tuvastamata, kuid tehtud on kokkuleppemenetlus, kus süüdistatav nõustus süüdistusega. Kohus leidis, et tegu on piisavalt tõendatud nii kannatanu kui süüdistatava ütlustega. Lisaks oli asitõendina materjalide juures rinnakaamera salvestis. Seega on mõtlemapanev, kuidas keegi võtab süüdistuse omaks selliselt, et pole isegi konkreetset päeva nimetatud. Üldiselt peaks rinnakaamera salvestised andma välja ka toimunu kuupäeva, kuid hetkel jääb vastuseta, mida see salvestis täpsemalt sisaldas.

Juhtumid jaotati kellaajaliselt nelja kategooriasse: hommik, lõuna, õhtu ning öö. Hommiku alla koondati kellaajad 06:01-12:00, lõuna 12:01-18:00, õhtu 18:01-00:00 ning öö 00:01-06:00. Mõlema aasta tulemused on üsna võrdsed. Kõige rohkem pandi LSV tegusid toime õhtuti, seda mõlemal aastal peaaegu pooltel kordadel (joonis 5). Pärast õhtust aega toimus kõige rohkem LSV juhtumeid lõunal ning seejärel öösel. On näha, et 2020. aastal tõusis hommikul ja lõunal toime pandud LSV juhtumite arv kokku 4% ning õhtuste arv langes 6%.

Joonis 5. LSV juhtumid kellaegade järgi protsentuaalselt



Allikas: Autori koostatud

Lisaks jaotati kellaajad ainult päeva ja öö järgi. Päeva alla liigitusid kellajad 08:01-20:00 ning öö alla 20:01-08:00. Siinkohal olid tulemused samuti väga võrdväärised. 2019. aastal toimus LSV 43% juhtudest päeval ning 47% juhtudest öösel ja 2020. aastal toimus 48% juhtudest päeval ja 41% juhtudest öösel. Tuvastamata oli vastavalt 10% ja 11% kellaegadest. Seega on näha väikest muutust 2020. aastal, kui 5% tõusis LSV juhtumite arv päeval ning langes 6% öösel. Mõnedel juhtumitel ei olnud täpset kellaega süüdistuses kirjas, vaid oli kirjeldatud

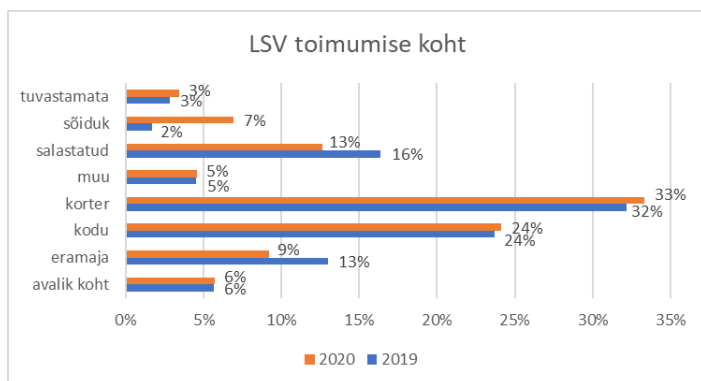
päevaosa, millal tegu toime pandi, kas hommikul, lõunal, õhtul või öösel. Väljavõte Tartu Maakohtu Valga kohtumaja lahendist nr 1-20-8273, kus ei ole täpset kellaega kirjeldatud:

20.09.2020.a. peale südaööd xxx haaras M.T.-M.l käega kõrist ja seejärel lõi teda ühe korra rusikaga vastu huuli, mille tagajärjel M.T.-M. paiskus vastu trepi käsipuud, millega ta tekitas kannatanule füüsilist valu ja kahjustas tema tervist, kuna põhjustas huule pindmise vigastuse ja marrastuse huule siseküljel.

Sellises süüdistuses on näha, et täpse kellaaja asemel on kasutatud umbmäärasemat aega ehk peale südaööd. On arusaadav, et öösiti inimesed kella ei jälgi ja veel vähem jälgitakse vägivalla toimepanemise ajal, kuid samas peale südaööd on üsna lai ajaline määratlus. Samuti on näha, et asukoht on x-idega salastatuks märgitud, mida järgnevalt analüüsitakse.

Vaadates, kus peamiselt LSV juhtumid aset leiavad, siis annab see suuresti ka ühe põhjuse, miks LSV asjad tihti peale märkamata jäävad või politseisse ei jõua. Mõlemal aastal on tulemused üsna võrdsed ning 1/3 LSV juhtumitest toimub korteris (joonis 6). Täpsustuseks tuleb juurde lisada, et mõnel juhul oli süüdistuses märgitud, et tegu on toime pandud korteris ehk tema elukohas või eramus ehk kodus. Sellistel juhtudel arvestati ainult üht kohta ning sellist, mis on täpsem ehk kui oli märgitud nii korter ja kodu, siis arvestati üksnes kodu. Järgmine suur osa, 24% juhtumitest, toimub kodus. Muutunud on juhtumite arv sõidukis ja eramajas. Kui 2019. aastal oli sõidukis toime pandud juhtumite osakaal 2%, siis 2020. aastal tõusis see 5% võrra. Vastupidiselt oli 2019. aastal eramajas toime pandud juhtumite osakaal 13%, mis langes 2020. aastaks 4% võrra. Seega peaaegu 3/4 juhtumitest toimub privaatsetes kohtades, nelja seina vahel, isiklikus ruumis. See ongi üks peamisi põhjusi, miks LSV jääb märkamata, kuna seda ei tehta teiste juuresolekul ega avalikus kohas. Avalikus kohas toimus LSV juhtumeid mõlemal aastal ainult 6%. Lisaks on kategooria „muu“, mille alla liigitati sündmuskohad, mis olid harva esinevad, näiteks hotell, trepikoda või eramaja hoov. Nende osakaal jäi mõlemal aastal tagasihoidliku 5% juurde.

Joonis 6. LSV juhtumite toimumise koht



Allikas: Autori koostatud

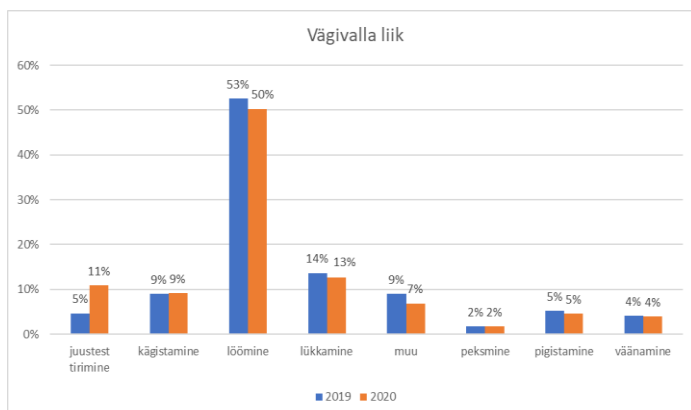
Taaskord on huvitavaks asjaoluks, kuidas teo toimepanemise koht saab jääda tuvastamatuks. Ehk tõesti, kui episoodide on palju, siis kannatanul ei jää meelde, kus konkreetne juhtum aset võis leida. Samas oli lahendite seas näiteks kahe episoodiline juhtum, kus teod olid toime pandud kolme kuulise vahega ning ühel juhul oli asukoht tuvastamata. Väljavõte Tartu Maakohtu Tartu kohtumaja lahendist nr 1-20-7544, kus toimumise koht on tuvastamata:

20.06.2020. a eeluurimisega tuvastamata kohas löi xxxxt näkku, võttis kaelast kinni ja kägistas. Sellise tegevusega põhjustas V. T. kannatanule füüsilist valu ja tervisekahjustused, s.o xxxx.

2.1.3. Juhtumite sisu

Juhtumite sisulises osas vaadatakse vägivalda liiki ning sellest tekitatud vigastusi kannatanule. Vägivalla liigid jaotati kaheksasse suuremasse kategooriasse: 1) juustest tirimine; 2) kägistamine, mille alla koondati ka kõrist haaramised ning kõrist kinni hoidmised; 3) löömine, mille alla koondati kõiksugu võimalikud löömisviisid, sealhulgas löömine jalgadega, kätega, esemega, rusikaga ning peaga; 4) lükkamine, mille alla kvalifitseeriti lisaks tavalisele lükkamisele ka tõukamine; 5) „muu“, mille alla koondati sellised vägivalda liigid, mis olid pigem erandlikud näiteks: viskamine esemega, näpistamine, käest sikutamine, hammustamine, rusikatega vehkimine, küünistamine, tirimine, raputamine, põrandal lohistamine, lämmatamine jne; 6) peksmine; 7) pigistamine – kõiksugu pigistamised kätest, jalgadest ning kaelast; 8) väänamine, mis hõlmab ka kätest ja sõrmest väänamist. Analüüsi tulemusena selgus, et mõlemal aastal on ligi pooltel kordadel vägivald toime pandud löömisega (joonis 7). Samuti pole aastate lõikes muudes osades väga suuri muutusi toimunud. 2020. aastal kasvas juustest tirimiste arv 11% võrra ning lükkamiste arv vähenes 1% võrra.

Joonis 7. LSV juhtumite vägivalda liik



Allikas: Autori koostatud

Lisaks oli mitmeid tegusid toime pandud noaga, näiteks noaga ründamine, noaga surumine ning noaga löikamine. Väga erakordsed teod olid keeva veega üle valamine, tulistamine õhupüstolist, pipragaasi ning käeraudade kasutamine. Neid tegusid oli toime pandud ainult üks kord kõikidest lahenditest. Eraldi on välja toodud ka peksmine, mis on löömisest raskem tegu. Löömist loetakse üldiselt ühekordseks teoks ning peksmine on korduv löömine. Kui süüdistuses oli kirjeldatud konkreetselt, et süüdistatav peksis, siis kvalifitseeriti see peksmise alla. Kui aga kirjeldati, et süüdistatav lõi mitu korda, siis läks see löömise alla. Analüüs teostati vastavalt süüdistustes olnud terminite kasutusele. Väljavõte ühest ebatavalisest LSV juhtumist Tartu Maakohtu Tartu kohtumaja lahendist nr 1-20-765, kus vägivalda liigiks oli õhupüstoliga tulistamine:

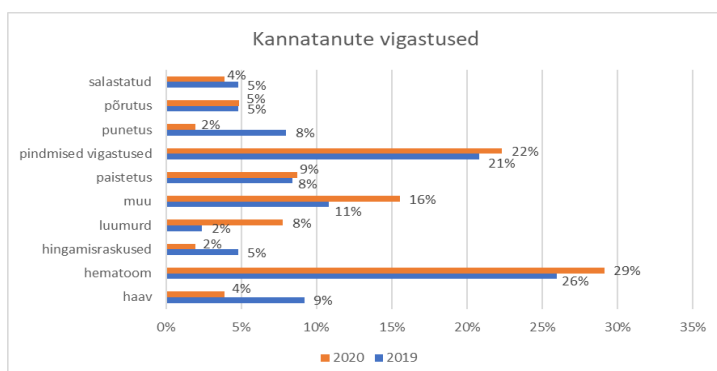
S. S. süüdistatakse selles, et tema 12.11.2019.a kella 00:35 paiku aadressil XXX, olles alkoholijoobeseisundis, tulistas oma XXX S.I. CO2 ballooni pealt toimivast 4,5 mm kaliibriga õhupüstolist Colt Special Combat ühel korral rindkerepiirkonda. Sellise tegevusega põhjustas S. S. S.I.-le vasakule poole rindkerele 4-5 roide vahele pindmise ümmarguse 1,5 mm diameetrise haava.

Kuigi isikul oli üks kehtiv kriminaalkaristus, siis talle määrati karistuseks 9 kuud ja 28 päeva tingimisi vangistust ning lisakaristusena kriminaalhooldus. Lisaks konfiskeeriti süüdistuses nimetatud õhupüstol kui tahtlik süüteo toimepanemise vahend. Siinjuures tekkis autoril küsimus, kas selline tegu ei ole kvalifitseeritav hoopis tapmiskatsena. Kuna süüdistuse täpsemad asjaolusid ja motiive ei tea, siis jääb see küsimus hetkel vastusetu.

Viimasena analüüsitakse juhtumite all kannatanute vigastusi. Need on sarnaselt vägivalda liigile kokku koondatud üheksasse suuremasse kategooriasse. LSV üks peamisi tagajärgi peab olema valu tundmine ning seetõttu ei pandud analüüsi eraldi füüsilist valu, kuna see oli peaaegu kõikidel juhtudel olemas. Siiski 2019. aastal ei olnud vigastuste alla füüsilist valu märgitud 10-l korral ning vigastusena ainult füüsiline valu tuvastati 26-l korral. 2020. aastal ei olnud füüsilist valu märgitud 12-l korral ning ainult füüsiline valu tuvastati 1-l korral. Seega on näha ka väikest muutust lähisuhtevägivalda tagajärgede osas, kui füüsilist valu ainsa vigastusena arvestati vähem. Põrutuste alla kvalifitseeriti lisaks peapõrutustele ka põrutushaavad ja nikastused. Pindmiste vigastuste alla koondati erinevad marrastused, kriimustused, haavad ning kui süüdistuses kirjeldati tervisekahjustusena pindmisi vigastusi. Paistetuse alla kvalifitseeriti lisaks paistetusele ka tursed. Kategooria „muu“ alla koguti vigastused, mis olid pigem harva esinevad. Nendeks olid näiteks: verejooks, hirmutunne, peavigastus, trummikile haigusseisund, juuste peast langemine, pearinglus ning kui süüdistuses oli üldiselt vigastusteks märgitud tervisekahjustus ega täpsustatud selle sisu. Hingamisraskuste all on veel mõeldud lämbumistunnet, õhupuudust ning teadvuse kaotamist. Hematoomide all on lisaks hematoomidele üldiselt verevalumid ning muhk. Haavadeks loeti igasugused löikehaavad, torkehaavad, põletushaavad ning lahtised haavad.

Analüüsi tulemusena selgus, et taaskord aastate lõikes kannatanute vigastused suuresti muutunud ei ole. Kõige rohkem on vägivalda tulemusena tekitatud hematoomi, 2019. aastal 26% ning 2020. aastal 29% kõikidest vigastustest (joonis 8). Järgmine suur osa kuulub pindmistele vigastustele, mida 2019. aastal oli 21% ning 2020. aastal 22% kõikidest vigastustest. Suuremaid muutusi on näha näiteks luumurdude kasvus 2020. aastal, kui nende osakaal kasvas 6%. Samas on 2020. aastal langenud haavade ja punetuste arv vastavalt 5% ja 6%.

Joonis 8. LSV juhtumite kannatanute vigastused



Allikas: Autori koostatud

Kõige vähem oli 2020. aastal vigastustena fikseeritud punetusi ja hingamisraskusi, mis on mõnest küljest ka positiivne, sest hingamisraskused, sh lämbumine ning teadvuse kaotamine, on üsna rasked tagajärjed. 2019. aastal oli kõige vähem fikseeritud vigastusteks luumurdusid. Paljudel juhtumitel oli kannatanule tekitatud mitmeid vigastusi ning need arvestati analüüsis ka eraldi. Oli ka selliseid juhtumeid, kus vigastuste nimekiri oli umbes 4 rida pikk. Väljavõte Tartu Maakohtu Tartu kohtumaja lahendist nr 1-20-8815, kus on kirjeldatud süüdistatava tekitatud vigastused kannatanule:

Oma tegevusega põhjustas G. P. 28.03.2020 ja 01.04.2020 kannatanule füüsilist valu ja järgmised tervisekahjustused: nahamarrastus peas ja parema käe sõrmel; nahaalused verevalumid mõlema silma alalaul ning kriimustused näol ja vasakul ninatiival, pehmete kudede turse vasaku silma alalaul, nahaalused verevalumid paremal pool seljal, vasakul küljel ja rindkerel ning vasakul õla-küünarvarrel ning paremal küünarvarrel; kriimustused ja pindmised haavad parema käe sõrmedel. Lisaks tuvastati Z. K.il vanemad nahaalused verevalumid vasakul õlavarrel ning armkoeline ala ülahuulel.

2.2. Süüdistatavate analüüs

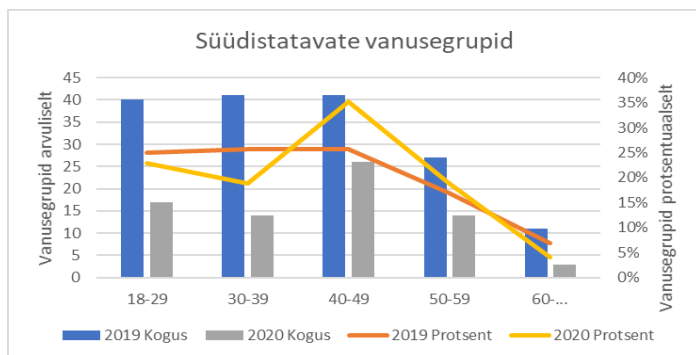
2.2.1. Süüdistatavate demograafiline taust

Süüdistatavate kohta on kohtulahendites avalikustatud tava inimese jaoks üsna palju informatsiooni, alustades sellest, et kõigile on nähtavad süüdistatavate nimed ja isikukoodid. Seega sai teada süüdistatavate vanuse, soo, haridustaseme, kodakondsuse, karistatuse andmed ning osadel juhtudel ka töökohad ja perekonnaseisu. Siiski oli paljudel juhtudel isikute andmed, v.a isikukood ja nimi, salastatud või polnud üldse märgitud. Analüüsi jaoks võeti arvesse süüdistatavate sugu, vanust teo toimepanemise hetkel, haridustaset ning kodakondsust. Kuna töökoht ja perekonnaseis oli avalikustatud väga üksikutes lahendites, siis neid andmeid analüüsi ei võetud. Lisaks vaadatakse süüdistatavate varasemat karistust, nende alkoholihoovet teo toimepanemise ajal ning kannatanu ja süüdistatava omavahelist suhet. Viimasena käsitletakse süüdistatavatele määratud karistusi ning lisakohustusi ja -karistusi.

2019. aastal oli süüdistatavatest 98% mehed, 2% naised ning ühel juhul oli isiku andmed salastatud. 2020. aastal oli süüdistatavatest 97% mehed, 3% naised ning samuti ühel juhul olid andmed salastatud. Seega on näha väikest tõusu naiste osas, kes on LSV teo toime pannud.

Vanuse poolest on 2019. aastal LSV toime pannud isikud enamasti alla 50-aastased. Üsna võrdselt on jaotunud 18-29, 30-39 ning 40-49 aastaste osakaal vastavalt 25%, 26% ja 26%. 50-59 aastaste osakaal on 17% ning üle 60 aastaste osakaal üksnes 7% (joonis 9). Võrdlusena on näha 2020. aastal kasvutendentsi 40-49 aastaste seas, mis on ligi 9% suurem kui 2019. aastal. Samas on 30-39 aastaste osakaal 2020. aastal langenud 7%.

Joonis 9. LSV toime pannud isikute jaotus vanuse põhjal



Allikas: Autori koostatud

Mõlemal aastal oli ühel juhul vanus salastatud ja ühel korral info puudus. Samuti oli mõlemal aastal ühel korral süüdistatavaks alaealine, kelle täpset vanust ei olnud kajastatud. Kõige nooremaks süüdistatavaks täisealistest 2019. aastal oli 18-aastane noormees ning 2020. aastal 21-aastane noormees. Kõige vanemaks süüdistatavaks 2019. aastal oli 70-aastane mees ning 2020. aastal 67-aastane mees. Naiste vanused jäid 30. ja 40. aastate juurde. Vaadates vanemaaliste tegusid, siis on need nooremate omadest mõneti kergemad, kuigi vägivaldategu ei saa kunagi iseloomustada kui kerge tegu. Väljavõte Tartu Maakohtu Jõgeva kohtumaja lahendist nr 1-20-1574, kus oli tegemist 70-aastase süüdistatavaga:

K. V. süüdistatakse selles, et tema 30.10.2019 kella 19:10 paiku Jõgeva maakonnas XXX viskas kruusiga oma abikaasa XXX vastu rinda, mille tagajärjel kannatanu tundis valu ja sai tervisekahjustuse XXX.

Võrdlusena väljavõte Tartu Maakohtu Tartu kohtumaja lahendist nr 1-20-4658, kus süüdistatavaks oli alaealine isik:

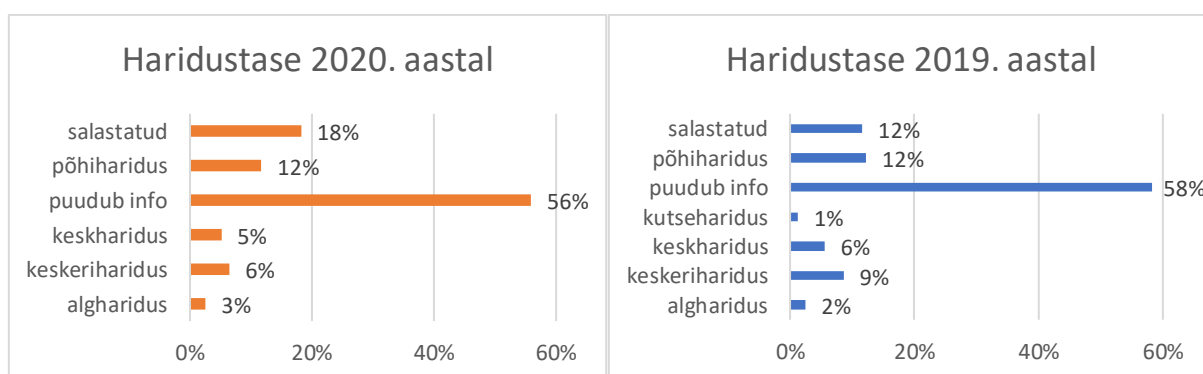
R.K. süüdistatakse selles, et tema 28.01.2020 kella 22:30 paiku oma perekonna elukohas aadressil XXX asuva maja köögis kasutas füüsilist vägivalda oma alaealise venna M.K. suhtes, mis seisnes selles, et R.K. lõi M.K. savikausiga ühel korral peapütkonda, mille

tagajärjel savikauss purunes. Sellise tegevusega põhjustas R.K. M.K. füüsilist valu ja pealaele vasakule poole turse.

Analüüsis vaadati ka süüdistatavate kodakondsust. Kui süüdistatavate andmete juures oli märgitud kodakondsus tähekombinatsiooniga, siis loeti see salastatuks. Kui süüdistatava andmete all polnud üldse kodakondsust välja toodud, siis märgiti see „puudus info“ juurde. 2019. aastal oli 47,2% süüdistatavatest Eesti, 2,5% Määratlemata ning 0,6% Vene kodakondsusega. Ülejäänud 40,5% juhtudest puudus info ning 9,2% oli kodakondsus salastatud. 2020. aastal oli 51,9% süüdistatavatest Eesti ning 2,6% Määratlemata kodakondsusega. Vene kodakondsusega isikuid ei olnud. 33,8% lahenditest puudus info kodakondsuse kohta ning 11,7% oli kodakondsus salastatud. Niisiis on Tartu Maakohtute piires näha, et LSV tegusid panevad toime siiski suuremas osas Eesti kodakondsusega isikud.

Hariduse juures oli üle poolte kordade info puudu ehk haridustaset polnud süüdistatava andmete juures üldse kirjas. Salastatuks loeti haridustase siis, kui süüdistatava andmete juures oli haridus kirjas, kuid selle juures oli XXX või muu tähekombinatsioon, mis viitas sellele, et avalikkuse eest on see salastatud. Kuigi Eestis on hetkel kasutusel ainult põhiharidus, mitte algharidus, siis paremaks analüüsiks eraldati põhiharidusest ka algharidus. Seega loeti alghariduseks 1.-6.klass, põhihariduseks 7.-9.klass ning keskhariduseks 10.-12.klass. Kui mõnel süüdistataval oli märgitud, et lõpetanud 8.klassi, siis loeti see alghariduse alla. Mõlemal aastal on suurem osa süüdistatavaid põhi- või keskeriharidusega. Järgneb keskharidus ning algharidus. 2019. aastal oli ühel juhul süüdistataval ka kutseharidus (joonis 10). Mitte ühelgi süüdistataval ei olnud kõrgharidust, vähemalt mitte avalikustatud andmetes.

Joonis 10. Süüdistatavate haridustasemed 2019. ja 2020. aastal

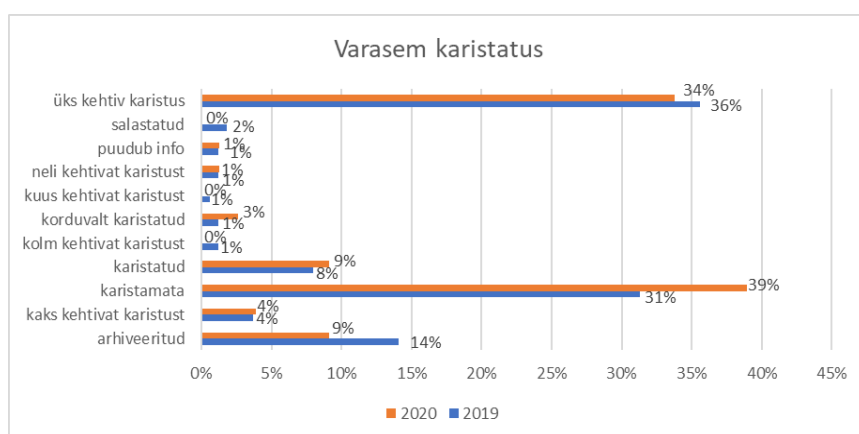


Allikas: Autori koostatud

2.2.1. Süüdistatavaid iseloomustavad andmed

Süüdistatavaid iseloomustavateks andmeteks loeti analüüsi käigus nende varasemat karistatust, alkoholihoovet teo toimepanemise ajal ning kannatanu ja süüdistatava omavahelist suhet. Varasema karistatuse all võeti analüüsi ainult kriminaalkaristused. Teatud juhtudel oli kohtulahendis arvuliselt märgitud, mitu kehtivat kriminaalkaristust isikul on. Mõnel juhul oli üksnes märgitud, et omab kehtivat kriminaalkaristust või isikut on korduvalt kriminaalkorras karistatud, kuid rohkem täpsustusi ei olnud. Veel üldisemalt oli märgitud kui isiku karistatuse kohta oli kirjutatud, et isikut on karistatud kriminaalkorras. Siinjuures pole teada, mitu korda või kas mõni karistus ka kehtiv oleks. Kui karistatuse juurde oli märgitud, et kehtivad kriminaalkaristused puuduvad, siis loeti see arhiveeritud alla ning osadel juhtudel oli ka kirjas, et kriminaalkaristused arhiveeritud. Analüüsi tulemusena selgus, et suur osa süüdistatavatest, kes on LSV teo toime pannud, on varem kriminaalkorras karistamata või omavad ühte kehtivat kriminaalkaristust. Väikest muutust on märgata ka aastate võrdluses, kui 2019. aastal oli 31% süüdistatavatest kriminaalkorras karistamata ja 36% omas üht kehtivat kriminaalkaristust teo toimepanemise ajal, siis 2020. aastal oli vastupidiselt 39% süüdistatavaid karistamata ning 34% omas üht kehtivat karistust (joonis 11). Mõnel juhul oli karistatuse info salastatud või selle kohta üldse puudus info, kuid need olid pigem erandlikud juhud. Samuti leidis süüdistatavaid, kellel oli teo toimepanemise ajal kolm, neli või lausa kuus kehtivat kriminaalkaristust.

Joonis 11. Süüdistatavate varasem karistus kriminaalkorras



Allikas: Autori koostatud

Väljavõte Tartu Maakohtu Valga kohtumaja otsusest nr 1-19-9813, kus süüdistataval oli kuus kehtivat kriminaalkaristust:

6 kehtivat kriminaalkaristust, viimati karistatud Tartu Maakohtu Valga kohtumaja 08.03.2019 kohtuotsusega KarS § 423¹ järgi 5-kuulise ja KarS § 65 lg 2 alusel 8-kuulise vangistusega. Karistusest loeti kantuks eelvangistuses viibitud 2 päeva ja asendati 7 kuu ja 28-päevane vangistus 238 tunni üldkasuliku tööga. Sellest on käesolevaks ajaks sooritamata veel 45 tundi, millele vastab 45 päeva ehk 1 kuu ja 15 päeva vangistust. Tõkend: vahistamine alates 18.11.2019, kahtlustatavana kinni peetud 17.11.2019.

Analüüsitud kohtulahendites oli süüdistuse juurde osadel juhtudel märgitud, kas tegu on toime pandud alkoholijoobes. Küll aga ei olnud märgitud kui süüdistatav oli kaine ehk analüüsiks sai võtta üksnes alkoholijoobe olemasolu ning ülejäänutel juhtudel info puudus. Siiski on tulemused mõlemal aastal üsna võrdväärsed ning üle veerandi juhtudest oli süüdistatav teo toime pannud alkoholijoobes (tabel 1).

Tabel 1. Süüdistatavate alkoholijoobe teo toimepanemise ajal

Alkoholijoove	2020	2019
Jah	31%	26%
Puudub info	69%	74%

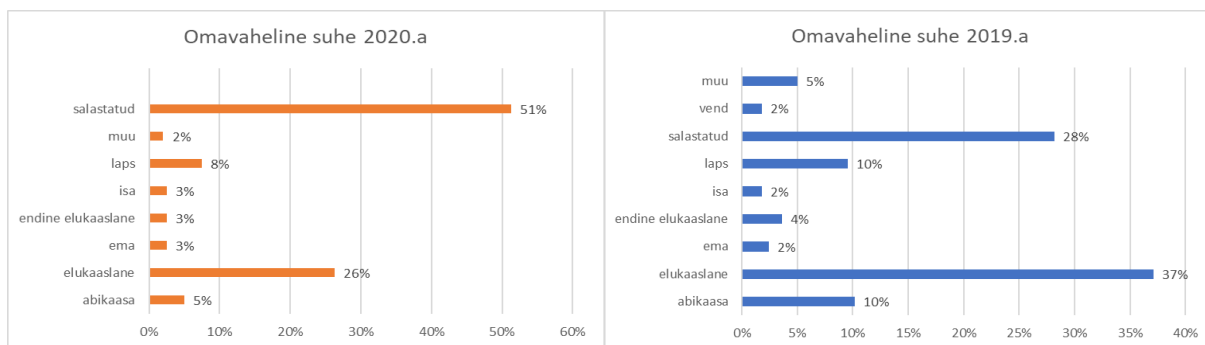
Allikas: Autori koostatud

Ühel juhul oli isegi täpne alkoholijoobe välja toodud süüdistuses. Väljavõte Tartu Maakohtu Valga kohtumaja lahendist nr 1-20-28, kus oli süüdistuses ära märgitud süüdistatava täpne alkoholijoobe teo toimepanemise ajal:

Kokkuleppe järgi süüdistatakse V. P. selles, et olles [---] katseajal, olles joobeseisundis (1,45 mg/l kohta), vägivalda kasutades, haaras 01.01.2020 kella 11 paiku XXX oma eakal emal M.P. (sünd XXX) jõuga kätest ja väänas neid.

Üks olulisemaid tunnuseid, mille järgi kvalifitseeritakse lähisuhtevägivalla paragrahv on süüdistatava ja kannatanu omavaheline suhe. Väga paljudel juhtudel oli lahendites omavaheline suhe salastatud ehk süüdistuses oli märgitud tähekombinatsioon nagu XXX või muu sarnane kombinatsioon. Valdavas enamuses on LSV toime pandud elukaaslase suhtes. 2019. aastal oli 37% ning 2020. aastal oli 26% juhtumitest toime pandud elukaaslase suhtes (joonis 12). Järgmised suuremad grupid, kelle vastu vägivalla tegu toime pandi olid lapsed ning abikaasad. Laste vastu oli LSV toime pandud 2019. aastal 10% ning 2020. aastal 8% juhtumitest. Abikaasade vastu pandi 2019. aastal samuti 10% juhtudest LSV toime ning 2020. aastal 5% juhtudest.

Joonis 12. Süüdistatava ja kannatanu omavaheline lähisuhe



Allikas: Autori koostatud

Laste puhul ei hakatud eristama, kas tegemist oli tüdruku või poisiga, vaid kõik alaealised tüdrukud ja poisid loeti üheselt laste alla. Lisaks pandi vägivalla tegusid toime perekonnaliikmete vastu nt ema, isa või vend. Mõlemal aastal on ka kategooria „muu“. Sinna liigitati need isikud, keda oli lahendites ainult üks kord mainitud. 2019. aastal on „muu“ all mõeldud elukaaslase õde, ema elukaaslane, endine abikaasa, lapse ema, poolvend, vanaisa, õde ning ämm. Kas neid kõiki ka lähisuhteks saab nimetada, seda analüüsitakse järgnevas peatükis. 2020. aastal on „muu“ kategooria alla koondatud onu ja vend, mida oli lahendites üks kord. 2020. aastal on kasvanud ka omavahelise suhte salastatud kordade arv. Väljavõte Tartu Maakohtu Võru kohtumaja lahendist nr 1-19-2656, kus süüdistatav pani teo toime oma ämma suhtes:

Kokkuleppe järgi süüdistatakse R. H. selles, et tema [---] 10.veebruari 2019 kella 22-23 paiku Võru maakonnas XXX, olles alkoholihoobes, lõi ämma A.H. (sündinud 1945) lahtise käega vastu pead, mille tagajärjel kukkus ta peaga vastu potikivist ahju. Sellega tekitas ta ämmale pearingluse ja põhjustas füüsilist valu. Enne ämma löömist viskas R. H. vihahoos ämma telefoni vastu põrandat, et ämm ei saaks helistada hädaabinumbri 112.

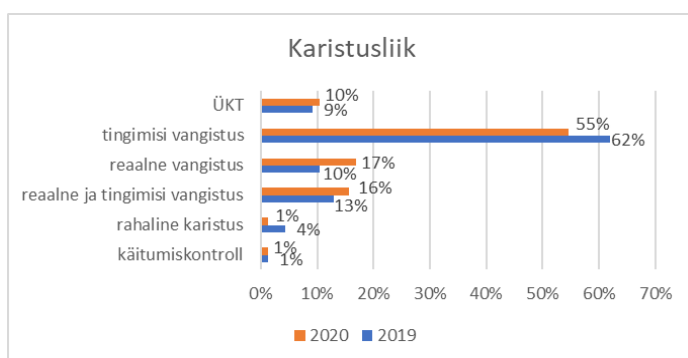
2.2.2. Süüdistatavate karistused

Karistuste all vaadati nii karistusliiki, lisakaristusi ning lisakohustusi. Täpsemalt analüüsiti, kui paljudel juhtudel määrati isikutele lisaks kriminaalhooldus ning lähenemiskeeld. Analüüsis arvestati veel, millistel juhtudel oli tegu toime pandud katseajal ehk isikut on eelnevalt kriminaalkorras karistatud ning talle oli määratud tingimisi karistus katseajaga ning kas tegemist oli korduva lähisuhtevägivallaga ehk kui tegu kvalifitseeriti lisaks KarS § 121 lg 2 p

3 järgi. Karistuse juures vaadati ka, millal määrati karistus liitkaristusena ehk kui süüdistatav pani toime mitu erinevat kriminaalkuritegu.

Kõigepealt ilmnes, et LSV tegude eest mõistetakse suuremas osas tingimisi karistusi. 2019. aastal mõisteti 62% tingimisi karistusi ning 2020. aastal 7% vähem (joonis 13). Seejärel on üsna võrdselt jaotunud ühiskondlikult kasulik töö ehk ÜKT, reaalne vangistus ning reaalne ja tingimisi vangistus. ÜKT määrati isikutele 2019. aastal 9% ning 2020. aastal 10% otsustest. Reaalne vangistus määrati 2019. aastal 10% karistustest ning 2020. aastal määrati seda 7% rohkem. Reaalne ja tingimisi vangistus kujutas endas šokivangistust ehk isikule määrati koheselt ära kandmisele mingi osa karistustest ning ülejäänud kohaldati tingimisi karistusena. Sellist karistust määrati 2019. aastal 16% ning 2020. aastal 13% kordadest. Kõige vähem kohaldatakse rahalist karistust, mis on ka minimaalne karistusmäär LSV eest. Alaealistele rakendati käitumiskontrolli, mis üldjuhul tähendas kriminaalhooldusele allutamist.

Joonis 13. Süüdistatavatele määratud karistusliigid



Allikas: Autori koostatud

Väljavõte Tartu Maakohtu Võru kohtumaja lahendist nr 1-20-7840, kus määrati süüdistatavale karistuseks rahaline karistus:

G. O. A. süüdi tunnistada KarS § 121 lg 2 p 2,3 järgi ja karistada rahalise karistusega 141 miinimumpäevamäär s.o 1410 eurot. KarS § 66 lg 1, 3 alusel tuleb G. O. A. rahaline karistus tasuda ositi alates kohtuotsuse jõustumisest 12 kuu jooksul igakuiste maksena (117,50 eurot kuus) kuni rahalise karistuse täieliku tasumiseni.

Selle lahendi juures oli selline karistus üsnagi üllatav, kuna isikut süüdistati kokku kümnes erinevas episoodis ning isikut oli varasemalt 2016. aastal karistatud kehalise väärkohtlemise eest. Tegemist oli küll kokkuleppemenetlusega, kuid jääb arusaamatuks, kuidas prokurör niivõrd kerge karistuse määras või kui palju tegi ta järele andmisi kokkuleppe saavutamiseks.

Veel üks huvitav karistusliik oli rahaline karistus tingimisi. Isik mõisteti süüdi KarS § 121 lg 2 p 2 järgi ning kokkuleppemenetluse korras määrati talle karistuseks rahaline karistus 200 päevamäära ulatuses ehk 5506 eurot. Koheselt pidi süüdimõistetu ära maksma 30 päevamäära ehk 825,90 eurot ja seda ühe aasta jooksul. Ülejäänud 170 päevamäära ehk 4680,10 eurot ei pöörata täitmisele, kui isik ei pane toime uut tahtlikku kuritegu kaheaastase katseaja jooksul.

Karistuse määramisel on võimalus kohaldada KarS § 74 lg 1 alusel tingimisi karistust koos käitumiskontrolliga, mille nõuded on välja toodud KarS §-is 75. Sealsed nõuded ei ole kõik kohustuslikud, vaid kohus võib ise määrata, milliseid nõudeid süüdistatav täitma peab. Käitumiskontrolli nõudeid kontrollib kriminaalhooldaja ning 2019. ja 2020. aastal määrati neid karistuseks täpselt sama palju ehk 69% kordadest (tabel 2). Kui süüdimõistetu rikub kas käitumiskontrollist tulenevaid nõudeid või paneb toime uue kuriteo, siis tema tingimisi määratud karistus pööratakse täitmisele. Käitumiskontrolli nõuete täitmiseks peavad süüdimõistatud käima kriminaalhooldaja juures ning kriminaalhooldaja võib ka ise ette teatamata süüdimõistetute juures käia, et kontrollida nõuete täitmist.

Tabel 2. Lisakohustusena kriminaalhoolduse määramine

Kriminaalhooldus	2019	2020
Ei	31%	31%
Jah	69%	69%

Allikas: Autori koostatud

KrMS § 310¹ ja võlaõigusseaduse⁶⁴ (edaspidi VÕS) § 1055 lg 1 alusel ning kannatanu taotlusel on võimalik kohtul kohaldada lähenemiskeeldu süüdimõistetule tähtajaga kuni kolm aastat. Vastupidiselt käitumiskontrollile, on lähenemiskeeld pigem harv nähtus lähisuhtevägivallaga seotud kohtulahendites. Siinkohal on ka oluline vahe selles, et kui kriminaalhooldust määrab üksnes kohus, siis lähenemiskeeldu kohaldamine tuleb arutlusele, kui kannatanu on vastava taotluse prokuratuurile teinud. See aga ei tähenda alati, et kui kannatanu vastava taotluse teeb, siis iga kord ka lähenemiskeeldu kohaldataks. See on edasi prokuratuuri ja kohtu otsustada, kes võtavad arvesse kõiki juhtumiga seotud asjaolusid. Analüüsist on näha, et lähenemiskeeldu kohaldamine on aastaga langenud. 2019. aastal kohaldati lähenemiskeeldu 12% ning 2020. aastal 8% juhtumitest (tabel 3).

⁶⁴ Võlaõigusseadus - RT I, 04.01.2021, 19.

Tabel 3. Lähenemiskeelu kohaldamine kohtuotsusega

Lähenemiskeeld	2019	2020
Ei	88%	92%
Jah	12%	8%

Allikas: Autori koostatud

2019. aastal oli kahel korral määratud ajutine lähenemiskeeld, mis kohtuotsusega tühistati ning 2020. aastal ühel korral. Üldjuhul hõlmab lähenemiskeeld mitte ainult füüsilise kontakti vältimist, vaid ka erinevate sidevahendite kontakti vältimist. Väljavõte Tartu Maakohtu Tartu kohtumaja lahendist nr 1-19-6153, kus kohaldati süüdimõistetu suhtes lähenemiskeeld kolmeks aastaks:

[---] kohaldada käesoleva kohtuotsuse jõustumisest alates J. V. lähenemiskeeldu K.B. (isikukood XXX) suhtes kolmeks aastaks, mis seisneb järgnevas: J. V. on keelatud lähenemine K.B. teadaolevale elukohale, K.B. teadaolevale töökohale ning mujal lähemale kui 100 meetrit, välja arvatud riigi- ja kohaliku omavalitsuse üksuse asutuse ruumides; K.B.ga juhuslikul kohtumisel on J.V. kohustus kannatanut kõnetamata viivitamatult eemalduda vähemalt 100m kaugusele; J. V. on keelatud igasugune suhtlemine K.B.ga, muuhulgas erinevate sidepidamisvahendite (post, telefon, mobiiltelefon, internet jmt) kaudu.

Kuigi lähenemiskeeldude sisus on kirjas täpsed meetrid, kui kaugel süüdimõistetu kannatanust olla võib, siis reaalses elus on seda pigem keeruline jälgida. Lähenemiskeelu rikkumisel on võimalik isikut karistada KarS § 331² alusel.

Karistuse juures vaadati, kui paljudel kordadel oli isik lisaks KarS § 121 lg 2 p 2 järgi süüdimõistatud teiste paragrahvide järgi ehk talle kohaldati liitkaristust mitme kuriteo eest. Tuleb välja, et isegi üsna paljudel kordadel. 2019. aastal oli see arv natukene suurem, 34% karistustest moodustas liitkaristus ning 2020. aastal 29% (tabel 4).

Tabel 4. Liitkaristus mitme kriminaalkuriteo eest

Liitkaristus mitme teo eest	2019	2020
Ei	66%	71%
Jah	34%	29%

Allikas: Autori koostatud

Peamiselt oli isikuid süüdi mõistetud veel ähvardamise eest ehk KarS § 120 järgi. Üldjuhul oli süüdistatav toime pannud LSV ning sündmusega seotud ähvardamise. Mitmeid oli ka lähenemiskeelu rikkumisega seotud karistusi ning liiklusrikkumisi, nagu näiteks jooles juhtimine või süstemaatiline lubadeta juhtimine. Väljavõte Tartu Maakohtu Viljandi kohtumaja lahendist nr 1-20-3811, kus isikule mõisteti liitkaristus mitme teo eest:

Tunnistada E. M. süüdi KarS § 120 lg 1 järgi ja mõista talle karistuseks 4 kuud vangistust. Tunnistada E.M. süüdi KarS § 121 lg 2 p 2, 3 järgi ja mõista talle karistuseks 8 kuud vangistust. KarS § 64 lg 1 alusel kergema karistuse raskemaga kaetuks lugemiseга mõista E. M. liitkaristuseks 8 kuud vangistust.

Analüüsis võeti karistuse juures veel arvesse, kui tegu pandi toime katseajal. See tähendab, kui süüdistuses oli välja toodud, et isik pani teo toime katseajal või kui oli resolutsioonis märgitud, et karistust suurendatakse KarS § 65 lg 2 alusel, siis loeti see tegu katseajal toime pannuks. Tulemused on mõlemal aastal üsna võrdsed, erinedes ainult 4%. Siiski oli 2019. aastal vähem isikuid katseajal teo toime pannud kui 2020. aastal, vastavalt 21% ja 25% (tabel 5). Oluline on see välja tuua seetõttu, et süüdistatavad teavad, et pannes katseajal toime samaliigilise teo, siis pööratakse tingimisi karistus täitmisele, kuid endiselt nad teevad seda.

Tabel 5. LSV toimepanemine katseajal

Tegu katseajal	2019	2020
Ei	79%	75%
Jah	21%	25%

Allikas: Autori koostatud

Viimasena vaadati mitmel korral on LSV toime pandud korduvalt ehk kuritegu on kvalifitseeritud KarS § 121 lg 2 p 2 ja 3 järgi. Tulemuste järgi on seda üle poolte kordadest ning aastaga on see veel kasvanud 5% võrra. 2019. aastal pandi LSV toime korduvalt 61% ning 2020. aastal 66% kordadest (tabel 6).

Tabel 6. LSV toime pandud korduvalt (KarS § 121 lg 2 p 3 järgi)

Korduvalt	2019	2020
Ei	39%	34%
Jah	61%	66%

Allikas: Autori koostatud

Tegemist on üsna suurte arvudega ning tekitab mitmeid küsimusi ja probleemkohti, kuid eelkõige, miks ohvrid lasevad enda peal korduvalt vägivalda kasutada. Samas oli korduvust kvalifitseeritud erinevalt. Mõnel juhul kvalifitseeriti korduvuse järgi tegu siis, kui oli mitu LSV episoodi. Mõnel juhul hoopis siis, kui isikut oli eelnevalt kehalise väärkohtlemise eest juba karistatud ning isik pani toime uue teo ühe episoodiga. Korduvus tähendabki kehalise väärkohtlemise varasemat toimepanemist, sõltumata sellest, kas isikut on varem karistatud või mitte. Samas tuleb eristada ühe episoodi raames mitu korda löömist ehk peksmist. Korduvuseks loetakse vähemalt teistkordset samaliigist süütegu.⁶⁵ Sealjuures täidab korduvuse tunnuse ka varem toime pandud tapmine või mõrv, sest tegu hõlmab teise inimese tervise kahjustamist, mille õigushüve KarS § 121 raames kaitstakse.⁶⁶

⁶⁵ M. Kurm (kommentaari autor). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015, lk 386-387, § 121, komm 8.4.1, 8.4.2.

⁶⁶ RKKKo 1-19-5146, p 11.

3. KOHTULAHENDITE ANALÜÜSI JÄRELDUSED JA LSV KOROONAKRIISI AJAL MUJAL MAAILMAS

3.1. Juhtumite analüüsi järelused

3.1.1. Menetluslikud erisused

Analüüsi eesmärk oli leida, kuidas koroonakriis mõjutas lähisuhtevägivalda ning milliseid erisusi on näha eelmise aastaga võrreldes. Eelnevalt oli statistika järgi teada, et kuigi meedias leidis vastandlikke artikleid, siis väga suurt kasvu lähisuhtevägivalda teadetes ei toimunud. Samuti ei ole veel kõiki 2020. aasta LSV juhtumite lahendeid avalikustatud või lahendini jõutudki. Küll aga oli lahenditesse süvenedes näha teatud erisusi.

Analüüsi tulemusena selgus, et kõige enam kasutatakse lähisuhtevägivalda menetlemiseks kokkuleppemenetlust. Üllatav on see eelkõige seetõttu, et üldiselt tahavad kannatanud esmaste menetlustoimingute juures vägivallatsejast vabaneda ning soovivad neile kõige raskemat karistust. Samuti vägivallatsejad üldjuhul alguses eitavad oma tegu ning pole kahtlustusega nõus. Seega panebki imestama ning mõtlema, mis toimub menetluse ajal edasi, et isikuid suudetakse hoopis teistmoodi mõtlema panna, et nad on nõus süüdistuse ning karistusega. Kuigi kokkuleppemenetlus ei eelda enda süüdi tunnistamist, siis on raske uskuda, et süüitud inimesed lasevad ennast kriminaalkorras karistada. Ekspert-intervjuust tulenes, et tõepoolest üritavad kahtlustatavad algul oma tegu eitada või seda kuidagi ilustada. Mida kaugemale asi läheb, seda rohkem saab ka kahtlustatav aru, et vaidlusruumi jääb vähemaks. Suur roll on ka kaitsjal, kes oskab juriidilisest poolest vaadata, mille üle vaielda saab. Prokuratuuris tutvustatakse isikule tema võimalusi ning üks võimalik mõjutaja on, et üldmenetluses määratakse üldiselt raskemad karistused. Kannatanud on üldiselt kohe nõus kokkuleppemenetluse kohaldamisega ning hiljem puudub neil võimalus seda nõusolekut tagasi võtta.⁶⁷

Koroonakriis tingis ka menetluses teatud erisusi. Peamine eesmärk eriolukorra ajal ja edaspidi oli vähendada füüsilist kokkupuudet nii osapoolte kui menetlejate vahel. See eeldas menetluse osalist üleviimist digikanalitele. Samas on juba 2016. aastal tehtud analüüs üleminekust

⁶⁷ Intervjueeritava vastus küsimusele nr 14. Materjal autori valduses.

täisdigitaliseeritud kriminaalmenetlusele.⁶⁸ Eesmärkideks on tööjõu ja rahalise ressursi kokkuhoid, tarbetu bürokraatia vähendamine ning ühtlustada prokuratuuri ja uurimisasutuse tööd, et asutused saaksid samal ajal toiminguid teha ning dokumentide digitaalne allkirjastamine hoiaks nii uurimisasutuste kui menetlusosaliste aega kokku. Analüüsis leiti, et juba praegu on hästi toimivad info süsteemid, kuhu lisatakse 90% dokumentidest digitaalselt. Lisaks on umbes 95%-l Eesti elanikest olemas ID kaart, millega saab digitaalseid allkirju anda. Euroopa riikidest ei ole veel ükski kohus loobunud pabertoimikutest, kuid näiteks Saksamaa ja Ühendkuningriigid on teinud kõige suuremaid samme selle suunas ning Eesti sealhulgas.

Autor on ise samuti kriminaalmenetlusega igapäevaselt seotud ning tõepoolest liigutakse järjest sinna suunas, et toiminguid saaks teha rohkem kaugteel. Väga suur ajakulu on just menetlusosalisega sobiva aja leidmine ning hiljem selle toimingu kandmine andmebaasidesse. Ka toimikud on väga mahukad ning kui vahel ei tule printides vajalik paber õiges formaadis, siis printitakse ühte lehte mitu korda. Paberikulu on kriminaalmenetluses väga suur. Toimiku korda seadmine ning selle prokuratuuri viimine on jällegi suur ajakulu. Prokuratuuris võetakse toimik taaskord lahti, lisatakse enda poolsed dokumendid vahele ning tehakse uus järjekord ja köidetakse uuesti kokku. Selliselt on väga palju mõttetut tööd ja ajakulu ning autori hinnangul oleks kriminaalmenetluse digitaliseerimine väga hea lahendus.

Koroonakriisist lähtuvalt tuli ette olukordi, kus üks osapool asus välismaal ning kuna riikide piirid pandi karmi kontrolli alla, siis ei olnud võimalik välismaalt koheselt Eestisse tulla. Selleks korraldati videosilla vahendusel kokkuleppe läbirääkimised ning allkirjad anti digitaalselt.⁶⁹ Selleks, et kohtueelne menetlus siiski täiesti seisma ei jääks, tehti kriminaalmenetluse seadustiku muudatus, mis puudutas kaugülekuulamist (KrMS § 69). Kui eelnevalt oli KrMS § 69 lg 1 järgi võimalik üksnes tunnistajate kaugülekuulamine, siis muudeti „tunnistaja“ sõnaga „isik“, et laiendada kaugülekuulamise rakendusala. Selliselt on võimalik ka kannatanuid kaugteel üle kuulata või muid menetlusosalisi.⁷⁰ KrMS § 69 lg 2 järgi peab kaugülekuulamine olema kas videosalvestatud või helisalvestatud, sest hiljem peab olema kontrollitav, kuidas

⁶⁸ M. Hirvoja. Analüüs – üleminek täisdigitaliseeritud kriminaalmenetlusele. Kriminaalmenetluse revisjon (p. 4.1.) – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uleminek_taisdigitaliseeritud_kriminaalmenetlusele_m_hirvoja.pdf (04.04.2021).

⁶⁹ Perevägivalda pole rohkem, aga see on jõhkram. Postimees. 28.12.2020. – <https://leht.postimees.ee/7142295/perevagivalda-pole-rohkem-aga-see-on-johkram> (16.03.2021).

⁷⁰ Vabariigi Valitsus. „Abipolitseiniku seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse (COVID-19 haigust põhjustava viiruse SARS-Cov-2 levikuga seotud meetmed)“ eelnõu seletuskiri. – <https://www.koda.ee/sites/default/files/content-type/content/2020-04/Seletuskiri.pdf> (04.04.2021).

menetlusosalisele tema õigusi ja kohustusi selgitati ning kas tema antud ütlused vastavad protokollis kirjutatule. Sellist viisi kasutatakse ka praktikas ning vastavalt ülekuulatava võimalustele teostatakse kaugülekuulamine kas Skype programmi või telefoni teel. Hiljem ülekuulamise protokoll allkirjastatakse digitaalselt. Kannatanutega eelistatakse pigem teha kontaktseid ülekuulamisi.⁷¹

Kui arvestada ohvri olukorda, siis digitaalne menetlus ei pruugi alati kaitsta tema huve. Üldjuhul on kannatanu ülekuulamised väga ajakulukad ja rasked nii kannatanule kui menetlejale ning seetõttu on eelistatud jätkata kontaktsete ülekuulamistega. Samas kui menetlus lahendatakse kokkuleppemenetluse vormis, siis kaasatakse kannatanut menetlusse võimalikult vähe. Ei tohiks ära unustada, et ka kannatanud võivad ütluste andmisel valetada või tõde väänata vastavalt enda vajadustele. Koha peal ülekuulamist tehes on võimalik menetlejal paremini jälgida kannatanu kehakeelt, tema reaktsiooni mingitele küsimustele kui näiteks telefoni teel ülekuulamist tehes. Kaugülekuulamiseks peaksid kannatanud leidma privaatses kohas, kus kõrvalised isikud ei kuuleks vestlust. Kui kannatanu jagab vägivallatsejaga ühist elukohta, siis võib kannatanutel olla raske leida privaatses kohta. Samuti ei tohiks vestlust pealt kuulata lapsed, sest ülekuulamistel kirjeldatakse detailselt juhtunut ning isegi kui lapsed võisid vägivalda pealt näha, ei peaks nad kuulma, kui nende vanem seda olukorda detailselt kirjeldab. Mentaalselt võib olla kannatanul lihtsam rääkida kohas peal menetleja juures, kes teda vajadusel toetab. Kannatanul on õigus võtta kaasa ülekuulamise juurde saatja KrMS § 38 lg 5 p 3 alusel, kes on temale toeks ülekuulamise ajal.

Muudatused puudutavad ka kahtlustatava ning süüdistatava kaugülekuulamist. Teatud tingimustel on võimalik kahtlustatavat kaugteel üle kuulata KrMS § 75 lg 4 alusel ning süüdistatavat KrMS § 269 lg 2 p 4 alusel. Samas on selline ülekuulamise vorm pigem ebavõrdne sellega kui kahtlustatav peab ise uurimisasutusse kohale tulema. Siinkohal paneb mõtlema, kas kahtlustatav üldse saab aru, kui tõsise asjaga tegemist on, kui ta on oma kodus ehk mugavustsoonis. Kui kahtlustatavat kuulatakse üle telefoni teel, mille kõne salvestatakse, siis pole menetlejal võimalik isiku kehakeelt ja maneeri järgida, vaid peab üksnes hääle järgi aru saama, kas isik võib valetada.

⁷¹ Intervjueeritava vastus küsimusele nr 9. Materjal autori valduses.

3.1.2. Juhtumite sisulised erisused

Eelduslikult võis arvata, et pärast eriolukorra kehtestamist Eestis, 12. märts 2020. aastal, tõuseb ka LSV juhtumite arv, sest inimesed on sunnitud veetma aega rohkem kodus. Kuude lõikes oli näha, et 2020. aastal ei toimunud märkimisväärset tõusu, vaid vastupidiselt 2019. aastal hakkas märtsist LSV juhtumite arv kasvama. Selline vastus tulenes ka intervjuust, kus toodi välja, et märtsis 2020. aastal LSV teadete arv pigem langes ning aasta teises pooles hakkas kasvama.⁷² Samuti oli üllatuslik, et suurem osa juhtumeid jäid õhtupoolsesse aega. Võiks arvata, et kuna inimesed veedavad rohkem aega kodus ja seda ka päevasel ajal, siis suureneb 2020. aastal juhtumite arv hommikuti ja lõunatel. Väikene kasv küll toimus, kuid 2% ei ole märkimisväärne erinevus. Ka juhtumite toimumise kohad ei teinud suuri muutusi aastaga. Oli ootuspärane, et suurem osa LSV juhtumitest toimub privaatsetes kohtades, nagu korter või eramu. Siiski on mõtlemapanev, et 6% juhtumitest toimus avalikus kohas. Kas selliseid olukordi võib veel olla, seda ei saagi teada, sest kui pealtnägijad ei tee vägivallast välja ja ei soovi sekkuda teiste inimeste asjadesse ning kui kannatanu ei pöördu politseisse, siis võivadki sellised teod toimuda ilma õiguslike tagajärgedeta.

Vägivalla liigid on aastate lõikes üsna võrdväärsed püsinud. Ei saa öelda, et analüüsi käigus oleks selgunud vägivalla muutumine raskemaks või kergemaks. Intervjuust tulenes, et pigem on suurenenud inimeste igapäevane alkoholi tarbimine, mis tekitab tülisid ja sealt edasi vägivalda. Samas on hakatud politseid rohkem teavitama juba tüli algfaasis, kui pole veel vägivallani jõutud, aga on oht, et see sinnani jõuab.⁷³

Üks kõige rohkemate episoodidega lahend oli Tartu Maakohtu Tartu kohtumaja lahend nr 1-19-5763, kus oli kokku 26 LSV episoodi, mis olid toime pandud vähem kui aastase perioodi jooksul. Tegemist on lahendiga, mis leidis ka meedias kajastust, kuna süüdistatavaks oli Eestis tuntud näitleja Daniel Sepp. Sealsetes juhtumites leidis üsna jõhkraid tegusid, näiteks ühes episoodis surus Sepp jõuga patja kannatanule näkku ja hakkas teda lämmatama ning iga 15 sekundi pärast vabastas näo, et õhku anda. Ei ole küll täpsustatud kui kaua selline tegevus kokku kestis, kuid seda tehti vähemalt kaks korda. Hiljem kui kannatanu läks vett jooma, siis ei läinud tal enam vesi kurgust alla. Teises episoodis pani Sepp juba padjale kilekoti ümber ning lämmatas taaskord kannatanut. Järgmises episoodis istus Sepp kannatanu peale ja kägistas teda

⁷² Intervjueeritava vastus küsimusele nr 8. Materjal autori valduses.

⁷³ Intervjueeritava vastus küsimusele nr 9. Materjal autori valduses.

selliselt, et samal ajal hoidis kannatanu nina ja suud kinni ning toppis teki kannatanule suhu, et ta hingata ei saaks. Pärast väikest pausi pani Sepp kannatanule hommikumantli vöö ümber kaela ja kägistas ning samal ajal surus patja kannatanule näkku, et ta hingata ei saaks. Ühes episoodis pani Sepp kannatanu vannitoa põrandale maha, kattis tema näo rätikuga ja lasi sinna peale vett. Need olid ainult mõned näited sellest kohtulahendist, kuid samalaadseid episoode oli veel ligi 20 tükki. Seda lahendit lugedes paneb mõtlema, milline karistus määratakse selliste tegude eest. Kohtuotsusega mõisteti karistuseks 3a ja 6 kuud vangistust, millest kohesele ära kandmisele kuulus 4 kuud ja 15 päeva ning ülejäänud jäi tingimisi kohaldamata. Lisaks määrati ka asjas lähenemiskeeld süüdimõistetule kolmeks aastaks. Kuigi isikut ei olnud varem kriminaalkorras karistatud ning samuti on tegemist veel üsna noore mehega, siis autori arvates on selline karistus pigem väike sellise teo eest. Autori arvates oleks pidanud koheselt ära kandmisele kuuluma pikemaajaline vangistus, näiteks pool karistusest ehk 1 aasta ja 8 kuud ning ülejäänud pool jätma tingimisi kohaldamata.

Kannatanu vigastustes koroonaeelsel ja koroonaajal toimepandud LSV tegudes samuti suuri erinevusi ei nähtu. Nagu alapeatükis 1.1 selgitati, eeldab KarS § 121 koosseis valu tekitamist ehk ka valu tundmist. Analüüsist selgus, et füüsilist valu ei tuvastatud 2019. aastal 6% juhtumitest ning 2020. aastal 15% juhtumitest. Vigastusena ainult füüsiline valu tuvastati 2019. aastal 16% juhtumitest ja 2020. aastal 1% juhtumitest. Seega on aastate lõikes väga erinevad tulemused. Niisiis on aktsepteeritav, kui süüdistuses märgitakse vägivalda teo tagajärjeks üksnes füüsiline valu. Pigem tekitab küsimusi, kui tagajärjedeks on märgitud vigastused, aga valu mainitud ei ole. Kas selliselt saaks eeldada, et KarS § 121 koosseis on täidetud, kui inimene valu ei tundnud, aga vigastused talle tekkisid. Näiteks väljavõte Tartu Maakohtu Tartu kohtumaja lahendist nr 1-20-9513:

R. K. süüdistatakse selles, et tema isikuna, keda on varem 10.07.2019 Tartu Maakohtu Tartu kohtumaja otsusega kriminaalasjas nr 1-19-4181 karistatud KarS § 121 lg 2 p 2 järgi, lõi ajavahemikul 26.10.2020 kell 23:57 kuni 27.10.2020 kell 00:58 Tartus XXX korteris XXX A. M. t käte ja jalgadega näo- ja kehapiirkonda, tekitades kannatanule järgmised tervisekahjustused: hematoom 2-4 roide kõrgusel, hematoom vasaku sääre eespinnal, marrastus parema õla eespinnal, vasaku kulmu kohal turse, turse paremal alalõual, vasaku kulmu kohal 1,5 cm haav. Sellega pani R. K. toime KarS § 121 lg 2 p 2, 3 järgi kvalifitseeritava kuriteo, s.o valu tekitava kehalise väärkohtlemise, mis on toime pandud lähisuhtes ja korduvalt.

Nagu näha on selles süüdistuses teo kvalifitseerimisel kirjeldatud, et isik pani toime valu tekitava kehalise väärkohtlemise, kuid valu mõistet ei ole süüdistuses kasutatud. Teo kirjeldusest võib tuletada, et tegemist oli valu tekitava väärkohtlemisega, sest üldjuhul kui lüüakse käte ja jalgadega, eriti näopiirkonda, siis see tekitab valu, kuna näo piirkond on väga tundlik koht. Teisalt, kui lähtuda Riigikohtu praktikast, siis ei tohiks siinkohal eeldada, et isik tundis valu, vaid lähtuda tuleks tema enda ütlustest. Kuna kohtulahendist ei tulene, mida kannatanu ülekuulamisel rääkis, siis võiks eeldada, et kannatanu valu ei tundnud, sest süüdistuses seda märgitud pole. Ka võib see olla prokuröri poolne viga, kes võis unustada füüsilise valu süüdistusse lisada või siis tõepoolest teadlikult ei lisanud, sest isik valu ei tundnud. Sellisel juhul ei saaks isikut kehalises väärkohtlemises süüdistada, sest pole täidetud objektiivne koosseis.

3.2. Süüdistatavate analüüsi järeldused

3.2.1. Süüdistatavaid iseloomustavad andmed

Ootuspärane oli, et valdav enamus vägivallatsetest on mehed. Samuti on vägivallatsete pigem alla 50-aastased ning Eesti kodakondsusega isikud. Intervjuust tulenes lisaks, et enamasti on vägivallatsete ka alkoholisõltlased ning märgata on seost vanusega: mida vanem inimene, seda suurem on alkoholisõltuvus.⁷⁴ Nii analüüsi tulemustest kui intervjuu vastusest nähtub, et haridustaseme poolest on vägivallatsete üldjuhul madala haridustasemega. Siinkohal on aga oluline märkida, et leidub ka juhtumeid, kus mõlemad osapooled on kõrgelt haritud ja heal elujärjel, kuid nende vahel on väga raske LSV, mis võib olla kestnud aastaid, enne kui abi otsitakse.⁷⁵ Autori arvates võib selline käitumine olla tingitud sellest, et isikutel võib olla piinlik teistele rääkida, et kodune olukord vajab parandamist. Tegemist on siiski heal järjel olevate isikutega ja eelduslikult ka heal kohal töötavate isikutega. Igal inimesel on oma sisemine uhkus. Lisaks kardetakse oma töö või suhete pärast, et ohvrise aga ka vägivallatsetesse hakatakse suhtuma teistmoodi. Vägivallatsete puhul võib kõrgem haridustase anda teadmised või oskused, kuidas ohvriga paremini manipuleerida ning teda kontrollida. Vastupidiselt võib ohvril olla ka arusaam, et tema vägivallatsetest lähikondlase näol tegemist intelligentse inimesega ning selline käitumine võib olla tema jaoks normaalne. Või kui vägivallatsete töötab hea koha peal ning töö on pingeid, mis elatakse kodus kaaslase peal välja, siis kuuleb tihti selgituseks, et pingete tõttu

⁷⁴ Intervjueeritava vastus küsimusele nr 6. Materjal autori valduses.

⁷⁵ *Ibid.*

muututi vägivaldseks või ohver ise ajas vägivallatseja närvi. Põhjendusi võib olla igasuguseid, kuid reaalsus on see, et vägivalda all ei pea mitte keegi kannatama ning samuti on loodud erinevaid võimalusi abi otsimiseks.

Palju küsimusi tekitab lähisuhte kvalifitseerimine. Analüüsis selgus, et lähisuhte subjektideks on loetud ka ämm, onu või elukaaslase õde. Lähisuhte olemust kirjeldati alapeatükis 1.2 ning selle teooria kohaselt saaks ämma ja onu lugeda lähisuhte subjektideks, kuna tegemist on sugulussuhtega. Leidub ka vastupidiseid arvamusi, mille järgi ei tohiks automaatselt sugulussuhet lugeda lähisuhteks, vaid tuleks vaadata reaalset sõltuvust vägivallatsejast. Üldiselt ei teki probleeme koos elavate isikutega.⁷⁶ Nagu eelnevalt mainitud, siis lähisuhtevägivalda eest on karistus raskem. Autori arvates ei saaks kvalifitseerida elukaaslase õde lähisuhte alla. Tegemist pole pere- ega sugulussuhtega ning on väheusutav, et süüdistatav ja tema elukaaslase õde üksteise suhtes lähedased ja hoolivad on. Isegi kui nad jagaksid ühist elamispinda, siis võivad nad olla majanduslikult iseseisvad, mitte üksteisest sõltuvad. Elukaaslase õde võib oma ohvriks langenud õde toetada ja aidata, kuid lugeda seda lähisuhteks vägivallatsejaga on pigem vastuoluline. Siiski oleneb kõik olukorrast ja võib olla juhtumeid, kus elukaaslase õde saab lähisuhte subjektis kvalifitseerida.

Mitmel korral olid süüdistatava andmed salastatud. Üldjuhul oli avalikustatud eesnimi ja perenimi, isikukood ning karistus. Mõnel korral oli süüdistatava kodakondsus ja haridustase avalikustatud, mõnel korral polnud seda üldse kirjaski ning mõnel korral oli see salastatud. Lisaks sellele, oli lahendeid, kus oli avalikustatud ainult sissejuhatus ja resolütiivosa. Seega tekitab küsimusi, kas ja kui palju peab avalikustama süüdistatava andmeid. KrMS § 408¹ lg 2 on selgitatud, et avaldatud kohtulahendites avalikustatakse süüdistatava nimi ning isikukood. Erinevalt koheldakse alaealisi, kelle puhul nimi ning isikukood asendatakse initsiaalidega või muude tähemärkidega. Kõik teiste menetlusega seotud isikute andmed asendatakse samuti initsiaalidega. Eraldi on ära märgitud, et kohtulahendites ei avalikustata isiku elukohta. PS § 24 lg 4 on sätestatud, et kohtuotsus kuulutatakse avalikult. Selle eesmärk on tagada kohtumenetluse läbipaistvus, kuid samal ajal tuleb arvestada põhiõigusega eraelu puutumatusle. Sarnaselt käitatakse kohtulahendi põhiosa avalikustamise korral ehk peamine põhimõte on, et kui avalikustatud kohtulahendis on võimalik isikuid ära tunda, isegi kui nende

⁷⁶ Intervjueeritava vastus küsimusele nr 4. Materjal autori valduses.

nimed on asendatud initsiaalidega, siis võib avalikustada üksnes sissejuhatuse ja resolutiivosa.⁷⁷ Haridustase ja kodakondsus on isikuandmete mõistes tavalised andmed, sest nende andmete põhjal ei ole võimalik isikut otse tuvastada.⁷⁸ Niisiis võib öelda, et iga kord kui lahend avalikustatakse, peab eraldi vaatama puudutatuid isikuid ning süüdistatava isiksust ja hindama, kas ja milliste andmete avalikustamine võimaldab isikut tuvastada või tema eraelu puutumast riivata.

Tuginedes eeltoodule, saab põhjendada asjaolu, miks pooltel lahenditel on lähisuhe salastatuks märgitud. Kui süüdistatava nimi on kõigile nähtav ning kui märgitakse juurde kannatanu suhe süüdistatavaga, siis kõik, kes isikuid rohkem tunnevad saavad tuletada, kes on kannatanu. Kuna isikutel on õigus eraelu puutumatusle, siis ei aita siinkohal isegi nimede asendamine initsiaalidega. Leidus ka lahendeid, kus kannatanu suhe süüdistatavaga oli salastatuks märgitud ning nimi asendatud initsiaalidega, kuid resolutiivosas oli näiteks kohaldatud lähenemiskeeldu ning seal oli kannatanu andmed kõik välja toodud. Selline lohakusviga võib kannatanule väga palju kahju kaasa tuua. Autori arvates oleks mõistlik lahendus, kui kõik kohtud järgiksid ühtemoodi reegleid, et kannatanud andmed ei saaks avalikuks. Oluline on, et oleks ära näidatud süüdistuses tegu, tagajärg ja selle põhjuslik seos. Detailsem informatsioon jäägu toimikutesse, millega menetlusosalised ise tutvuda saavad. Samuti on autor kõhklev süüdistatava andmete avalikustamise osas. Tõepoolest, kuigi põhiseadusest tuleneb nõue kohtumenetluse läbipaistvuse kohta ning kohtuistungite avalikkuse kohta, siis jääb isikust märk maha terveks eluks interneti. Võib-olla oleks lahenduseks hoopis selliste andmete salastamine ning vastava päringu peale edastamine. Kui kellelgi on põhjendatud huvi isiku karistusandmete kohta, siis saab teha päringu kohtusse või teatud tasu eest on võimalik seda informatsiooni internetist kindlast andmebaasist saada, mitte et see kõigile nähtav oleks. See oleks sarnane lahendus nagu praegu toimib karistusregistri päring E-toimikust. Avalikuks jääksid lahendid ikka, kuid ilma süüdistatavate andmetega, sest oluline on põhiosa ehk süüdistus ja selle lõpplahend. Milline on süüdistatava sünniaeg, tema haridus või kodakondsus ei muuda kuidagi süüdistuse sisu või karistust.

⁷⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. § 24 lg 4, komm. 35. – <https://pohiseadus.ee/sisu/3495> (21.03.2021).

⁷⁸ Andmekaitse inspeksioon. Isikuandmete liigitus. – <https://www.aki.ee/et/eraelu-kaitse/isikuandmed-ja-tootlemine/isikuandmete-liigitus> (21.03.2021).

3.2.2. Süüdistatavatele määratud karistused

Karistusliikidest määrati 2020. aastal rahalist karistust 3% vähem kui 2019. aastal ning reaalselt vangistust määrati 7% rohkem kui 2019. aastal. Ilmnes, et karistuse osas eriolukorra ajal järeleandmisi ei tehtud. Selline tulemus on pigem üllatav, sest eriolukorra tõttu kaotasid paljud isikud oma töö ning nende sissetulek vähenes. Kuna enamus menetlusi tehti kokkuleppemenetluse vormis, siis on huvitav, et inimesed olid nõus rahalise karistusega. Samuti on üllatav reaalse vangistuse osakaalu suurenemine võrreldes eelmise aastaga, sest koroonaviiruse tõttu üritati kokkupuuteid vältida ning seetõttu võis eeldada, et määratakse ka vähem reaalselt vangistust, et vähendada viiruse võimalikku levimist kinnipidamisasutustes.

Vaadates määratud karistusi LSV tegude eest, siis oli kahjuks märgata väga palju karistusi, mis olid ilmselgelt liiga väiksed selle teo eest. Näiteks lahend nr 1-20-4966, kus süüdistataval oli 4 kehtivat kriminaalkaristust, millest viimane oli 1a ja 8 kuud tingimisi vangistus 22.07.2020. aasta otsusega KarS § 121 lg 2 p 3 eest. Isikut süüdistati kahes LSV episoodis ning ähvardamises ja ta mõisteti mõlemas kuriteos süüdi. Lõpptulemusena määrati isikule karistuseks 1a 11 kuud ja 28 päeva vangistust, mis asendati 718 tunni üldkasuliku tööga, mis tuleb kaheaasta jooksul ära teha. Vastavalt KarS §-le 69 saab kuni kaheaastast vangistust asendada üldkasuliku tööga. Selles lahendis jäi kahest aastast puudu 2 päeva, seega kas karistuse asendamine üldkasuliku tööga oli ikka vajalik. On arusaamatu, kui palju antakse inimesele võimalusi enda parandamiseks kergema karistuse määramisel. Isikul oli juba neli kehtivat karistust all, ta paneb teo toime katseajal ning talle määratakse kergem karistus ehk ÜKT. Autori arvates on tegemist kergema karistusega eelkõige seetõttu, et sellise raske taustaga isiku puhul oleks pidanud kohaldama šokivangistust, eriti kuna tegu pandi toime katseajal. Reaalselt vangistust ja ÜKT ei anna omavahel võrrelda, sest ÜKT ajal saab isik viibida oma kodus, tehes oma tunnid ära teatud aegadel. Kui aga võrrelda tingimisi karistust ja ÜKT, siis võiks öelda, et tingimisi karistus on kergem, kuna eeldab, et teatud aja jooksul ei pane isik toime uut kuritegu. ÜKT jaoks peab aga isik oma vabal ajal käima ja tunnid täis tegema ning iga puudumine või hilinemine märgitakse üles. Samuti ei saa ÜKT tundide tegemisega venitada, kuna antakse kindel ajavahemik, mille jooksul tunnid peavad tehtud olema. Lisaks on võimalik kohaldada käitumiskontrolli nõudeid nagu tingimisi vangistuse korral.

ÜKT on asenduskaristus, mille määramisel tuleb arvestada isiku süüd ning võimalusi tema mõjutamiseks edaspidistest kuritegude toimepanemisest hoiduda. Siinkohal on oluline tähele panna, et kui isikule määratakse põhikaristuseks rohkem kui kaks aastat vangistus ning seda

vähendatakse KrMS § 238 lg 2 alusel kestuseni alla kahe aasta, siis ei ole võimalik KarS § 69 alusel sellist karistus asendada üldkasuliku tööga.⁷⁹ Veel on leitud, et üldkasulikku tööd ei peaks määrama vägivalla- või seksuaalkuriteo toime pannud isikutele. Uuringu kohaselt valdav enamus isikuid, kes suunati tegema ÜKT, ei pannud 18 kuu jooksul toime uut kuritegu. Siiski on mõtlemapanev, et ainult 13% isikutest, kellele ÜKT määrati, olid varasemalt karistamata.⁸⁰ Kuigi ÜKT eesmärk on anda isikule võimalus enda parandamiseks, siis ei ole määratud mitmel korral võib isikule määratud karistuse asendada üldkasuliku tööga. See on taaskord kohtuniku enda otsustada arvestades asjaolusid. Kui isik teeb oma ÜKT tunnid ära ehk tema karistus on kantud, siis uue kuriteo toimepanemisel ei oleks mõistlik enam ÜKT määrata, sest on näha, et isik paneb jätkuvalt toime uusi kuritegusid. Niisiis ei täida ÜKT oma eesmärki ka eeltoodud näite juures.

Karistusena määratud tingimisi karistus ja üldkasulik töö kantakse isiku karistusregistrisse, mis jääb talle sinna terveks eluks. Tulles lähemalt arhiveeritud karistuste juurde, siis karistusregistri seadus⁸¹ (edaspidi KarRS) § 24 sätestab, millal kantakse karistusregistrist karistused arhiivi. ÜKT ja tingimisi vangistus aegub kolme aasta möödumisel pärast ÜKT tegemist või katseaja lõppemist. Rahaline karistus aegub samuti kolme aasta jooksul pärast täitmist. Reaalne vangistus, mis jääb alla 5a, aegub viie aasta jooksul pärast karistuse kandmist. Seda asjaolu ei tea väga paljud inimesed, et pärast karistuse kandmist on nende karistus veel mõned aastad kehtivad. Oleks ka mõneti loogiline kui vanglast välja tulles on karistus kantud ja arhiveeritud. Seetõttu peaksid näiteks süüdimõistetute kaitsjad neile selgeks tegema, kaua realselt karistus kehtiv on.

Karistuse juures on võimalik määrata vägivallatsejale ka lähenemiskeeld. Lähenemiskeeldu on võimalik kohaldada kriminaalasjades isikuvastastes ja alaealiste vastu toime pandud kuritegudes. Eristada tuleb kaht lähenemiskeeldu tüüpi: ajutine lähenemiskeeld ja kohtu poolt seatud pikemaajaline lähenemiskeeld. Ajutine lähenemiskeeld kehtib kuni kohtuotsuse jõustumiseni ning selle kohaldamiseks peab olema kannatanu nõusolek. Prokuratuur teeb vastava taotluse maakohtule ajutise lähenemiskeeldu kohaldamiseks, et kaitsta kannatanu eraelu ja muid isikuõiguste rikkumisi. Ajutine lähenemiskeeld on kasutusel üksnes

⁷⁹ RKKKo 3-1-1-83-12, p 10.

⁸⁰ A. Ahven. Üldkasuliku töö kohaldamine ning mõju retsidiiivsusele. Justiitsministeerium. Tallinn 2009. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/ukt_kohaldamine_ning_moju_retsidiiivsusele._justiitsministeerium._2009.pdf (23.04.2021).

⁸¹ Karistusregistri seadus – RT I, 21.11.2020, 7.

kriminaalmenetluses.⁸² Siinjuures on oluline, et VÕS § 1055 lg 1 sätestab alternatiivi lähenemiskeelu kohaldamiseks ehk seda võib kohaldada, kui õigusvastast kahju tekitatakse järjepidevalt või teise alternatiivina, kui õigusvastase kahju tekitamisega ähvardatakse. Seega ei ole ajutise lähenemiskeelu eelduseks alati juba toimunud vägivald või muu tervise kahjustamine, vaid piisab, kui kannatanut ähvardatakse vägivallaga ning on oht kannatanu õiguste rikkumisele. Selliselt saab ajutise lähenemiskeeluga ära hoida võimalikku isiku õiguste rikkumist tulevikus. Kohtu seatud pikemaajaline lähenemiskeeld tuleneb KrMS §-st 310¹. Selliselt on lähenemiskeelu seadmine võimalik maksimaalselt kolmeks aastaks. Oluline on mõlema lähenemiskeelu kohaldamise juures selgepiirilisel määratleda, millistest piirangutest isik kinni peab pidama. Samuti peab lähenemiskeelu piirangute seadmisel arvestama selle sobivust ja vajalikkust, et see ei koormaks isikut ebaproportsionaalselt.⁸³

Kui arvestada lähenemiskeelu kohaldamist lähisuhtes, siis tekitab see mitmeid probleeme, eelkõige seetõttu, et nii kannatanu kui vägivallatseja võivad elada koos või omada ühiseid lapsi. Seda näitab ka analüüsi tulemus, mille kohaselt 2019. aastal kohaldati lähenemiskeeldu kohtuotsusega ainult 12% lahenditest ning 2020. aastal 8% lahenditest. Teisalt võib see olla lähisuhtes olijale üks efektiivsemaid kaitsevahendeid rikkuja eest. Üldiselt määrab kohus meetrites vahemaa, millest lähemale ei tohi isik kannatanule minna. Ilmselt ei ole selline meede võimalik koos elavate isikute vahel. Samuti ei ole see mõistlik näiteks lasteaias toimuvate ürituste puhul, kuhu laps ootab mõlemaid vanemaid. Sellisel juhul võib kohus määrata erandeid lähenemiskeelus, millal isikud võivad koos ühes ruumis viibida. Lähenemiskeelu rikkumisel on võimalik kriminaalkorras karistus KarS § 331² järgi. Lähenemiskeelu rikkumiseks ei loeta kui isikud viibivad juhuslikult samas kohas, aga hoitakse vastavat vahemaad ning üksteist ei kõnetata või kui kannatanu ise otsib kontakti lähenemiskeelu saanud isikuga millegi olulise jaoks, näiteks ühisesse lapsesse puutuv.⁸⁴

Siinkohal näeb autor siiski tõsist vastuolu. Esiteks, vaadates lähenemiskeelu saanud isiku seisukohast, võib kannatanu temaga kontakti otsida kui näiteks tema puudutab ühiseid lapsi. Niimoodi on võimalik kannatanul jällegi lähenemiskeeldu ära kasutada, kui paluda isikul enda juurde tulle seoses lapsega ning hiljem väita, et isik tungis tema koju ja rikkus lähenemiskeeldu. Lisaks, kui isikud peaksid sattuma näiteks ühisesse söögikohta, kus pole võimalik kehtestatud

⁸² RKKKm 1-19-4240, p 14.

⁸³ RKKKo 3-1-1-59-10, p 7.2.

⁸⁴ Justiitsministeerium. Lähenemiskeeld. –

https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/lahenemiskeeld_praktilisi_nouandeid.pdf (17.04.2021).

vahemaad hoida, siis on autori arvates üsna ebavõrdne, et lähenemiskeelu saanud isik peab lahkuma, sest ta rikub seatuid piiranguid. Teisalt, vaadates kannatanu poolelt, siis sellistel üksikutel hetkedel, mil lähenemiskeeld ei kohaldu, on võimalik siiski lähenemiskeelu saanud isikul kannatanuga kontakti astuda, teda kõnetada või isegi solvata ja mõnitada. Niimoodi ei ole kannatanul võimalik oma eluga edasi minna, sest laps vajab ka oma teist vanemat, kellel on täielik õigus lapsega aega veeta. Seega ei aita lähenemiskeeld tegelikult suhtlust vältida. Üheks lahenduseks on pakutud näiteks kohalike omavalitsuse tasanditel luua peretoad või mänguväljakud, kuhu üks vanem saab lapse tuua ja laps on lastekaitseametniku silma all senikaua kuni teine vanem lapsele järgi tuleb. Selliselt ei pea isikud omavahel kokku puutuma ja laps saab turvaliselt üle antud.⁸⁵ Arvatavasti ei tahaks mitte keegi enam uuesti näha, kokku puutuda või kõneleda isikuga, kes on teda eelnevalt väärkohelnud. Muidugi leidub ka inimesi, kellele enam laps ei ole oluline ning kannatanul lastakse lapsega oma teed minna. See on kannatanu jaoks üks parimaid võimalusi vägivallatsejast vabanemiseks, kuid samas võib kannatada lapse heaolu. Kõik oleneb siiski olukorrast, sest tihti satuvad ka lapsed LSV ohvriks või on pealtnägijaks vanematevahelisele vägivallale. Kahjuks on lähisuhtevägivallas olukord aga sageli selline, kus isikud elavad pärast vägivalda koos edasi ning vägivald on peres korduv.

Korduv lähisuhtevägivald on tõsine probleem praeguses ühiskonnas. Vägivald on lähisuhtes korduv 2019. aastal 61% ning 2020. aastal 66% lahenditest ehk üle poole kordadest. Korduvuse tõus eriolukorra ajal võib tuleneda sellest, et vägivallatseja ja kannatanu olid sunnitud kodus olema, mistõttu on vägivallatsejal rohkem aega ja võimalusi kannatanut kehaliselt väärkohelda. Samuti raskendas eriolukord kannatanute jaoks kodust lahkumist. Paljud inimesed kaotasid töö teatud asutuste sulgemise tõttu ning majanduslikult ei ole kannatanul võimalik üksinda uut eluaset leida. Kui peres on ka lapsed, siis seda raskem on vägivallatseja juurest lahkuda, sest tihtipeale saavad nad lastega hästi läbi ning lapse jaoks on tema mõlemad vanemad olulised. Ekspert-intervjuus pakuti siin parimaks lahenduseks välja lähenemiskeeld, mis annab kannatanule võimaluse elu ümber korralda, et ta saaks vägivaldsest suhtest lahkuda.⁸⁶ Ent nagu eespool märgitud, on see meede tõhus juhtudel, kui vägivaldse suhte osapooled ei oma ühist elamispiinda. Teine abivahend on vägivallatseja kinnipidamisasutusse paigutamine, kuid selleks peab olema ka seaduslik alus ning nagu karistuste juures nähtus, siis üldjuhul määratakse vägivallatsejatele tingimisi karistused ehk isik viibib edasi vabaduses ning jagab reeglina

⁸⁵ T. Laasik. Tambet Laasik lähisuhtevägivalla kohtupraktikast: kuidas edasi? ERR arvamused – <https://www.err.ee/1096122/tambet-laasik-lahisuhtevagivalla-kohtupraktikast-kuidas-edasi> (17.04.2021).

⁸⁶ Intervjueeritava vastus küsimusele nr 7. Materjal autori valduses.

ohvriga sama elamispiirides. Teatud juhtudel saab vägivaldsete kinni pidada kuni 48 tunniks, seda just eesmärgil, et lõppeks vahetu oht ning vägivaldsete oleks füüsiliselt eraldatud kannatanust. See annab taaskord kannatanule aega ja võimalusi enda elu ümber seadmiseks niimoodi, et vägivaldsete ei saa temaga manipuleerida või füüsiliselt kinni hoida. Tegemist ei pruugi olla alati efektiivse meetmega, sest pärast 48h möödumist pääseb vägivaldsete tagasi koju ja võib teha endast kõik oleneva, et ohver üles leida.

Autori hinnangul vajavad erilist tähelepanu korduva perevägivalda käes kannatavad inimesed. Alati ei pruugi vägivaldsete ja ohver kooselu jätkata, vaid vägivaldsete võivad ohvrite juurde minna ning jätkuvalt vägivalda kasutada. Kui isikutel on ühiseid lapsi, siis seda enam on lihtsam vägivaldsetel leida põhjuseid ohvri külastamiseks. Tasuks meeles hoida ja teadvustada, et kurjategijatel on hea manipuleerimisoskus ning see kohaldub ka vägivaldsetele. Nad suudavad ohvreid panna uskuma, et mitte kunagi enam vägivald kodus aset ei leia ning kooselu saab normaalselt jätkuda. Seetõttu on vajalik nii politseipatrullide kui menetlejate teadlikkus ja äratundmine, kui ohvriga manipuleeritakse ning vägivald võib olla korduv. Tartus on välja kujunenud korraldus, et LSV väljakutsete puhul täidavad patrullpolitseinikud LSV infoleht, mille põhjal teevad hiljem piirkonnapolitseinikud riskihindamist ning järelkontrolle. Infolehtede sisestamisel andmebaasi liigub info ka kohalikule omavalitsusele, kes saavad omakorda järelepäringuid või järelkontrolle teha. Lisaks on välja töötatud MARAC programm, mis keskendub ohvri aitamisele ja kaitsmisele korduva ja raske perevägivalda eest. Seal osalevad lisaks ohvrile ka politsei, sotsiaalkindlustusamet, kohalik omavalitsus ning prokuratuuri esindajad.⁸⁷ Seega on positiivne, et leidub erinevaid programme korduva LSV all kannatavatele inimestele, kuid programmis osalemise ajal saab endiselt LSV toimuda. Autori hinnangul hoiab reaalselt perevägivalda ära üksnes füüsiline vägivaldsete eraldamine ohvrilt. Ainult sellisel moel ei ole võimalik vägivaldsetel ohvri suhtes füüsilist vägivalda kasutada ning kui vägivaldsetel ei ole võimalik ohvriga teistmoodi kontakti saada, siis pole võimalik ka vaimne vägivald. Seetõttu on autori arvates oluline, et mõistetakse rohkem reaalseid vangistusi, sest see annab ohvrile aega oma elu muutmiseks ning lisaks saab vägivaldsete järele mõelda oma tegude üle.

⁸⁷ Intervjueeritava vastus küsimusele nr 5. Materjal autori valduses.

3.3. Lähisuhtevägivald koroonakriisi ajal mujal maailmas

3.3.1. Ameerika Ühendriigid

Ameerika Ühendriikides (edaspidi USA) kehtestati samuti koroonakriisist tingituna eritingimused alates 2020. aasta märtsikuust. Inimesed oli sunnitud kodus olema ning osaliste teenuste sulgemine tõi kaasa suurema töötuse. Suurenev meeste töötus, laste hoidmine ja koduõpe, suurenev finantsiline ebakindlus, kehvad toimetuleku strateegiad ning suurenev alkoholi ja muude mõnuainete tarbimine – need kõik on faktorid, mis suurendasid kodust vägivalda. Lisaks ei olnud eriolukorras võimalik kohtuda sõpradega, naabritega, kolleegidega ja sugulastega ning seetõttu ei olnud teistel võimalik ära tunda või näha kodus toimuvat vägivalda. Selle tulemusena tõusis USAs koduvägivalla juhtumite arv 8,1 protsendipunkti võrreldes eelmiste aastatega.⁸⁸ USA riiklikule perevägivalla kõneliinile helistati järjest rohkem seoses koroonaviirusest tingitud perevägivalla juhtumitega: näiteks visati üks helistaja kodust välja seetõttu, et tal tekkis palavik; teine jällegi pidi relvaahvardusel kodus istuma ning vägivallatseja kasutas pandeemia olukorda ära, et naine ei saaks lahkuda; ühel juhul peitis naine desifintseerimisvahendid mehe eest ära, mistõttu tundis mees ennast kiusatuna.⁸⁹ Niisiis on näha, et perevägivald sai koroonakriisist tulenevalt juurde uusi spetsiifilisi vägivalla viise.

Paljudel juhtudel kannatanud ise ei otsi abi, kuid käivad siiski haiglates plaanilistel visiitidel ning meditsiinitöötajad on võimelised tuvastama vigastuste järgi, kui isik kannatab koduvägivalla käes. Niimoodi saavad töötajad suunata isikuid nõustamistele või muudele sotsiaalteenustele. Nõustamiskabinetis on kannatanul turvaline olla ja rääkida enda murest nii, et vägivallatseja seda ei kuule ega näe. Eriolukorra ajal aga viidi USAs sellised visiidid internetti, sest nõustamiskabinetid suleti ning mitte-kiireloomulised külastused lükati edasi. See tõi kaasa uue probleemi interneti näol – paljudel inimestel, kes elavad linnast väljas või ka linnas, ei ole interneti kasutamise võimalust. Veelgi enam, ei ole neil võimalik nõustajaga omaette rääkida, sest vägivallatseja võib samuti kodus viibida ja saab kõnesid pealt kuulata.⁹⁰

⁸⁸ A.R. Piquero, jt. Domestic violence during COVID-19. National Commission on COVID-19 and Criminal Justice, 2021 – https://cdn.ymaws.com/counciloncj.org/resource/resmgr/covid_commission/Domestic_Violence_During_COV.pdf (17.04.2021).

⁸⁹ S. Fielding. In quarantine with an abuser: surge in domestic violence reports linked to coronavirus. The Guardian, 2020 – <https://www.theguardian.com/us-news/2020/apr/03/coronavirus-quarantine-abuse-domestic-violence> (17.04.2021).

⁹⁰ M.L. Evans, M. Lindauer, M.E. Farrell. A Pandemic within a Pandemic — Intimate Partner Violence during Covid-19. The New England Journal of Medicine, 2020 – <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMp2024046> (17.04.2021).

USAs Indiana osariigi linnas Bloomingtonis langes teadete arv politseile seoses koduvägivallaga mõnel kuul lausa kahekordselt. Võrreldes 2019. aastaga ei tõusnud 2020. aastal vahemikus märts-september kordagi perevägivalla teadete arv.⁹¹ Selle üheks põhjenduseks saab tuua sarnaselt Eestiga, et kuna kannatanud on sunnitud olema kodus koos vägivaldsetajaga, siis on neil järjest raskem leida privaatset kohta, kus helistada või kuhu turvaliselt eemalduda. Samas aga kasvas näiteks California osariigi linnas Sacramentos niisuguste koduvägivalla teadete arv, mis hõlmasid relva kasutamist. Märkimisväärne muutus toimus juunikuus, kui selliste teadete arv kasvas peaaegu neljakordselt. Sel ajal leevendati ka USAs piiranguid, mis andis kannatanutele rohkem võimalusi teateid teha ning kodust lahkuda.

Perevägivalla käes kannatavate ohvrite abistamiseks pakutakse erinevaid lahendusi. Üheks lahenduseks oleks muuta hotellid nõ varjupaikadeks vägivalla ohvritele. Kuna hotellid seisavad pandeemia ajal enamasti tühjana, siis oleks võimalik hotellitube kasutada lähisuhtevägivalla ohvrite tasuta majutamiseks. Mõned perevägivalla varjupaigad USA osariikides ka kasutasid selliseid võimalusi, kuid see ei muutunud üleriigiliselt väga populaarseks, sest varjupaikadel ei ole finantsiliselt võimalik seda ülal pidada. Hotellid pakkusid tasuta ruume küll meditsiinitöötajatele, kes võitlesid koroonaviirusega, kuid kõige haavatavamad inimesed jäeti tähelepanuta. Teiseks lahenduseks pakutakse vägivallast teavitamist sõnumi teel. On arusaadav, et kannatanud tahavad helistada politseisse pigem siis, kui vägivaldsetajat juures ei ole, kuid eriolukorra ajal oli see peaaegu, et võimatu. Alati ei ole kannatanutel ka füüsiliselt võimalik telefonis rääkida, kui näiteks teda on kähgistatud ning seetõttu leitakse, et sõnumi teel vägivallast teavitamine oleks vajalik abinõu.⁹²

Menetluslikus pooles on USAs toimunud Eestiga sarnased muutused. 2020. aasta märtsis suleti USAs kohtumajad ning kohtupidamine liikus virtuaalsesse keskkonda ehk internetti. Ka vandekohtunikud osalesid kohtuprotsessis video vahendusel, mis tegi kohati süüdistatavale jälle raskemaks neid veenda enda süütuses.⁹³ Augustis hakati kohtuprotsesse pidama jälle kohtumajades, kuid teatud erisustega: olenevalt osariigist, oli mõnes kohtumajas, näiteks Manhattanil, kohustuslik kohtumajja sisenedes täita terviseankeet ning lasta ennast kraadida;

⁹¹ Government for the City of Bloomington, Indiana. Domestic Battery Data, 2020 – <https://data.bloomington.in.gov/dataset/domestic-battery-data>. (17.04.2021).

⁹² A.M. Campbell. Improving prevention of family violence during (and after) disaster: Lessons learned from the Covid-19 pandemic. Forensic Science International: Reports, 2021 – <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2665910721000104?via%3Dihub> (17.04.2021).

⁹³ United States Courts. As Pandemic Lingers, Courts Lean Into Virtual Technology. – <https://www.uscourts.gov/news/2021/02/18/pandemic-lingers-courts-lean-virtual-technology> (18.04.2021).

Bostonis tehti kohtumaja lähedal asuvatele parklatele ettemakseid kohtu poolt, et inimesed ei peaks kohtusse tulema ühistranspordiga ning saaksid oma sõidukit tasuta parkida; Idaho osariigi Boise linnas muudeti kohtusaalide õhukonditsioneeride kvaliteeti, et see pumpaks rohkem õhku väljast sisse ning väljahingatav õhk kohtusaalis ei jääks seisma. Mõnes osariigis nõuti kohtusaalis kõikidel osalistel kanda maski, ka tunnistuste või ütluste andmisel, mõnes kohtus lubati siiski rääkimise ajaks mask eest võtta. Kohtusaalid paigutati ümber, et kõikidel osapooltel oleks üksteisest piisav vahemaa. Lisaks võtsid mõned kohtud kasutusele audiosüsteemi, et kaitsja ja süüdistatav saaksid omavahel sosistada kohtusaalis ilma, et reaalselt kokku puutuksid.⁹⁴

Karistuse osas hakati USAs järjest vähem määrama reaalseid vangistusi või nende kandmist lükati edasi. Eelkõige seetõttu, et vanglates võib koroonaviirus levida kiiremini ning isikuid kehvema tervisega ei oleks õige vanglasse saata ja vanglad olid niigi ülerahvastatud. Samuti hakkasid vanglad vabastama vange, kellel oli oht koroonaviirusesse nakatumise korral raskeid tervisekahjustusi saada. Tingimisi vabaduses olevad isikud ei pidanud kriminaalhooldaja juurde enam füüsiliselt kohale minema, vaid kõik kohtumised ja kontrollid asendati telefonikõnede, sõnumite ja videokõnedega.⁹⁵

3.3.2. Euroopa riigid

Euroopa riigid hakkasid erinevaid tingimusi koroonaviiruse tõkestamiseks kehtestama juba 2020. aasta veebruarist. Maikuu andis Maailma Terviseorganisatsiooni Euroopa juht dr. Hans Kluge ülevaate seni Euroopas toimunud ning tõi välja, et liikmesriigid on teada andnud, et lähisuhtevägivalla all kannatanud naiste hädaabikõnede arv on kasvanud aprillis kuni 60% võrreldes sama ajaga 2019. aastal.⁹⁶ Erinevatele abiliinidele helistamine seoses lähisuhtevägivallaga tõusis näiteks Belgias 50%, Rumeenias 233% ning Soomes lausa 694% võrreldes perioodi märtsist maini 2019. ja 2020. aastal. Vastupidiselt näiteks Kreekas ei toimunud abiliinile tehtud kõnede arvus mingit erinevust. Kuna tugiteenused ja nõustamised viidi samuti internetti, siis Austrias märgati tõusu lähisuhtevägivallaga seotud abipalvete

⁹⁴ United States Courts. As Courts Restore Operations, COVID-19 Creates a New Normal. – <https://www.uscourts.gov/news/2020/08/20/courts-restore-operations-covid-19-creates-new-normal> (18.04.2021).

⁹⁵ Prison Policy initiative. The most significant criminal justice policy changes from the COVID-19 pandemic. – <https://www.prisonpolicy.org/virus/virusresponse.html> (18.04.2021).

⁹⁶ H.H.P. Kluge. Statement – During COVID-19 pandemic, violence remains preventable, not inevitable. World Health Organization. – <https://www.euro.who.int/en/about-us/regional-director/statements-and-speeches/2020/statement-during-covid-19-pandemic,-violence-remains-preventable,-not-inevitable> (19.04.2021).

edastamisel just öisel ajal. Selline tõus on põhjendatav taaskord sellega, et vägivallatseja viibib kogu aeg kodus ning kannatanul ei ole privaatset hetke ning seega on üks võimalus abi otsimiseks öösel, kui vägivallatseja magab. Lisaks suurenes naiste nõudlus varjupaikades ööbimise järele. Kõige suuremaks mõjutajaks perevägivald tõusu osas peeti Euroopa riikides liikumispiirangute olemasolu. Seejärel toodi välja tugiteenuste puudumine või selle vähesus ning isolatsioon.⁹⁷

Samal ajal üritasid siiski riigid välja mõelda uusi lahendusi, et aidata pandeemia ajal LSV all kannatavaid inimesi. Hispaania ja Leedu tugevdasid veelgi politsei, tervishoiu- ja justiitteenuseid. Iirimaa valitsus eraldas 160 000 eurot, et aidata varjupaikadel ja tugiliinidel uusi töökorraldusi sisse seada, et ohvrid saaksid vajalikku abi edasi. Lisaks seadsid Iirimaa kohtud esikohale koduvägivalda juhtumid ning suurendasid kaugteel kohtupidamisi. Samuti käis politsei kontrollimas kodusid, kus on varasemalt vägivalda esinenud. Eriolukord tõi ka välja tugiteenuste kitsaskohad. Liiga vähe on varjupaikades abivajajatele kohti ning lahenduseks püüti sarnaselt USAle paigutada abivajajad hotellidesse või rendikorteritesse.⁹⁸ Selline lahendus ei ole jätkusuutlik, kuna hotellid ja rendikorterid soovivad oma tasu majutamise eest, ning varjupaikadel ei ole rahalisi võimalusi nende tasumiseks. Samuti ei ole varjupaikadel raha, et uusi kohti ehitada ning seetõttu on vaja riiklikku abi ja sekkumist. Luksemburg, Portugal ja Sloveenia võtsid kasutusele uued tugiliinid, millele saab lisaks helistamisele saata e-mail või sõnum. Samuti pikendasid mõned riigid, nagu Prantsusmaa, Läti ja Ungari tugiliinide aega ööpäevaringseks, sest abi ja nõu vajati rohkem. Hollandis, Itaalias ja Hispaanias võeti kasutusele mobiilirakendused, mis aitaksid tõhustada koduvägivalda ohvrite abistamist.⁹⁹ Eriolukorras kujunes ka Euroopa riikides välja uusi vägivalda mustreid: Portugalis kasvasid naiste tapmiskatsed oma partneri suhtes, mis on toime pandud noaga; Prantsusmaal muutusid vägivalda juhtumid aga raskemaks – suurenes kägistamiste, põletamiste ja relvade kasutamise arv.¹⁰⁰

⁹⁷ N. Meurens, jt. Tackling violence against women and domestic violence in Europe. – [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/658648/IPOL_STU\(2020\)658648_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/658648/IPOL_STU(2020)658648_EN.pdf) (19.04.2021).

⁹⁸ European Institute for Gender Equality. Covid-19 wave of violence against women shows EU countries still lack proper safeguards. – <https://eige.europa.eu/news/covid-19-wave-violence-against-women-shows-eu-countries-still-lack-proper-safeguards> (19.04.2021).

⁹⁹ European Institute for Gender Equality. The Covid-19 pandemic and intimate partner violence against women in the EU. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021, lk 22.

¹⁰⁰ European Institute for Gender Equality. Covid-19 wave of violence against women shows EU countries still lack proper safeguards. – <https://eige.europa.eu/news/covid-19-wave-violence-against-women-shows-eu-countries-still-lack-proper-safeguards> (19.04.2021).

Alates märtsi algusest hakati liikmesriikides vastu võtma uusi seadusi ja seadusemuudatusi seoses koroonakriisist tingitud eristustest. Kõige levinumad seadusemuudatused puudutasid seda, et oleks tagatud ohvritest naiste ja nende laste tugiteenused nii liikumispiirangute ajal kui ka muude eriolukordade ajal. Prantsusmaal ja Lätis võeti vastu seadusemuudatused, mis hoiaks ära, et karantiini või riigi täieliku sulgemise ajal oleksid ohvrid sunnitud viibima vägivallatsejaga ühe katuse all.¹⁰¹ Prantsusmaal, Saksamaal, Itaalias, Norras ja Hispaanias muutusid apteegid ja toidupoe turvalisteks kohtadeks, kus võeti kasutusele koodsõna „Mask 19“, mille väljautlemine tähendab, et isik vajab kiiret kaitset vägivaldse partneri eest.¹⁰² Kuna need kohad olid tihti peale ainsad, mis olid riigis avatud ning inimesed said seal käia ilma, et see ärataks kellegi tähelepanu, siis tundub selline lahendus üsna efektiivne. Samas vajab selline kokkulepe mingil määral teavitustööd, et ohvrid teaksid, et selline võimalus abi otsimiseks on olemas. Samal ajal ei tohiks vägivallatsejad sellest aru saada. Lisaks peavad ka apteekrid ja toidupoe töötajad olema sellise koodsõnaga kursis ning neid peab olema piisavalt juhendatud, mida sellises olukorras edasi teha.

Aprillis tehti valitud Euroopa Liidu liikmesriikides rakendatud headest tavadest kokkuvõtte, et teavitada teisi riike võimalustest ohvrite abistamiseks.¹⁰³ Väga palju pandi riikides rõhku teavitustööle, et kuidas mingid protsessid toimuvad seoses eriolukordadega ning, et ohvrid julgeksid endiselt pöörduda abi saamiseks kas politseisse või tugikeskustesse. Tšehhis tehti perevägivalda ohvritele ja nende sugulastele mobiilirakendus, mis kogub vajalikku teavet, hindab riske, sisaldab endas vajalikke andmebaase ja erinevaid salvestamise funktsioone tõendite jaoks. Lisaks teavitati postiljone ja kullerfirmade töötajaid, et nad oskaksid ära tunda võimalikku perevägivalda ning võimalusel abi osutada, kuna nemad puutuvad endiselt inimestega kodudes kokku. Prantsusmaal liikusid ohvriabi ühingud kaubanduskeskustesse, sest vaatamata üleriigiliselt kehtinud liikumispiirangutele, võisid inimesed kaubanduskeskustes käia ning said sealt vajalikku info ja abi. Itaalias, Rooma kohtutes käsitleti soolise ja perevägivaldaga seotud kriminaalasju eelisjärjekorras. Hollandis olid koolid suletud, kuid need

¹⁰¹ European Institute for Gender Equality. The Covid-19 pandemic and intimate partner violence against women in the EU. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021, lk 20.

¹⁰² World Health Organization. The rise and rise of interpersonal violence – an unintended impact of the COVID-19 response on families. – <https://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/violence-and-injuries/news/news/2020/6/the-rise-and-rise-of-interpersonal-violence-an-unintended-impact-of-the-covid-19-response-on-families> (19.04.2021).

¹⁰³ Ohvrite õiguste Euroopa võrgustik. Kuriteohvrite kaitse ja toetamine COVID-19 pandeemia ajal – perevägivalda, küberkuritegude ja vaenuritegude ohvrite kohtlemise heade tavade vahetus. ENVR, 2020.

muudeti erakorraliseks lastehoiuks, kuhu said elutähtsate valdkondade töötajad oma lapsed tuua või kus said perevägivalda all kannatavad lapsed olla.

Menetluse osas pidid Euroopa riigid samuti erinevaid lahendusi kasutusele võtma. Kodukülastused jäeti eriolukorra ajal ära ning järelkontrollide teostati telefoni või muu sidevahendi teel, mistõttu oli ohvrite abistamine piiratud. Erinevad piirangud ja keelud takistasid menetlust uurimisasutustes. Raskendatud oli vägivaldlatseja otsimine või tunnistajate leidmine. Isoleeritus takistas tõendite kogumist, sest kannatanud ei käinud oma vigastusi haiglates näitamas ning vägivalda toimumist ei saanud tunnistajad kinnitada, kuna kõik olid isoleeritud. Kannatanutega muutus koostöö keerulisemaks, sest nad ei saanud või ei tahtnud politseisse tulla või kartsid kodudest lahkuda. Kaugteel ülekuulamine oli kannatanute puhul samuti raskendatud, sest vägivaldlatsejad viibisid samuti kodus. Kohtupidamine liikus ka internetti ning väheolulisemad istungid lükati edasi, mistõttu süüdistatavad pidid oma karistust ootama ka kauem.¹⁰⁴ Siinjuures on autori hinnangul keeruline eristada, milline istung saab olla vähetähtis. Kõik seadusevastased teod on ühtmoodi olulised, kuid nende raskusaste võib olla erinev. Siiski ei ole autori arvates õige lahendus teatud kohtuistungeid edasi lükata.

¹⁰⁴ European Institute for Gender Equality. Covid-19 wave of violence against women shows EU countries still lack proper safeguards. – <https://eige.europa.eu/news/covid-19-wave-violence-against-women-shows-eu-countries-still-lack-proper-safeguards> (19.04.2021).

KOKKUVÕTE

Kuna vägivalda leidub igal pool maailmas, siis on aktuaalne sellest rääkida ja kirjutada. Kõige levinum on vaimne vägivald, mida võib olla raske ära tunda või tõestada. Tavapäraselt mõeldakse vägivalla all aga füüsilist vägivalla, sest üldiselt jäävad sellest ohvrile mingisugused vigastused ning seetõttu on seda ka hiljem lihtsam tõestada. Samuti on kõrvalseisjatel seda lihtsam ära tunda. Üheks vägivalla liigiks on lähisuhtevägivald, mida nimetatakse ka perevägivallaks.

Lähisuhtevägivald on teistest vägivalla liikidest spetsiifilisem, sest see toimub kas perekonnaliikmete või lähisuhtes olevate inimeste vahel. Siiski ei saa koheselt sugulussuhet kvalifitseerida lähisuhteks, vaid tuleks vaadata mil moel on isikud üksteisest sõltuvad ning kas nad on üksteise vastu hoolivad ja usaldavad. Lähisuhtevägivalla ennetamiseks on võetud vastu erinevaid seadusi ja konventsioone nii riigisiselt kui Euroopa tasandil. Eestis reguleerib lähisuhtevägivalla KarS § 121 lg 2 p 2 ning Eesti on liitunud ka Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooniga ehk Istanbuli konventsiooniga. Lisaks töötatakse välja erinevaid strateegiaid, mis peaksid aastate jooksul vägivalla aitama ennetada. Siiski leitakse, et selliselt ei ole lähisuhtevägivald piisavalt reguleeritud ning peetakse arutelusid eraldi perevägivalla seaduse üle. Töös välja toodud statistika andmeil ei näita lähisuhtevägivald Eestis raugemismärke. Positiivsena võib välja tuua asjaolu, et aasta-aastalt suureneb inimeste teadlikkus LSV-st kui kuriteost ja kasvab ohvrite julgus teavitada nendega juhtunust politseid.

2020. aastal Eestisse jõudnud koroonaviirus seadis kogu ühiskonna erilisse situatsiooni, millest ei saanud kõrvale jääda ükski leibkond, sh need, kus suhteid ei iseloomusta pereliikmete võrdõiguslikkus. Riiklikult väljakuulutatud erinevad piirangud tõid kaasa hulgaliselt elukorralduslikke muutusi: vaba aja veetmise kohad suleti, koolid ja lasteaiad viidi distantsõppele ning töökohtades soodustati kodus töötamist. Inimestel paluti viibida kodus ning väljas käia ainult äärmisel vajadusel. Pärast eriolukorra välja kuulutamist Eestis hakati spekulierima, kuidas võib selline olukord mõjutada muuhulgas lähisuhtevägivalla.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas koroonakriisist tingitud eriolukord riigis mõjutas lähisuhtevägivalla statistikat ja menetlemist. Sealjuures otsiti vastuseid

järgnevatele küsimustele: 1) kas ja milliseid erisusi on lähisuhtevägivalla menetlemises tehtud?; 2) millistel ajahetkedel ja kus peamiselt LSV aset leiab?; 3) kuidas on koroonakriis lähisuhtevägivalla karistusi mõjutanud? Lisaks käsitleti juurde võrdlusena, kuidas mõjutas koroonakriis mujal maailmas lähisuhtevägivalla statistikat ja menetlemist ning milliseid abinõusid rakendati ohvrite abistamiseks.

Eeltoodust tulenevalt seati tööle järgmised hüpoteesid:

- 1) vältimaks kokkusaamisi, on erinevad menetlustoimingud viidud üle virtuaalruumi ning osapooled puutuvad omavahel vähem kokku;
- 2) koroonakriisist tulenevalt toimuvad lähisuhtevägivalla juhtumid rohkem päevasel ajal ning kodus;
- 3) süüdistatavatele tehakse rohkem järeleandmisi karistustes seoses keerulise olukorraga ehk vähendatakse reaalsete vangistuse hulka ning rahalisi karistusi.

Töö käigus teostati ajavahemikus 2019-2020 toime pandud lähisuhtevägivalda puudutavate Tartu Maakohtu kohtulahendite analüüs. Lahendite leidmisel võeti aluseks KarS § 121 lg 2 p 2 ning lahendite otsing teostati Riigi Teataja kodulehel. Nimetatud kriteeriumitele vastavaid kohtulahendeid leiti 2019. aastal 164 ja 2020. aastal 78 ning tulemusi võrreldi protsentuaalselt.

Analüüsi tulemusel saab väita, et vaatlusalusel perioodil oli kõige rohkem töö uurimisobjektiks olnud kohtulahendeid Tartu kohtumajas, kuivõrd Tartu on suurim linn Tartu Maakohtu tööpiirkonnas. Kõige rohkem kasutati LSV juhtumite menetlemiseks kokkuleppemenetluse vormi. Tegemist on lihtmenetluse liigiga, mille kohaldamiseks peab kannatanu andma nõusoleku ning süüdistatav peab nõustuma talle esitatud süüdistusega ja jõudma prokuröriaga kokkuleppele karistuse liigi ja määra osas. Kahjuks on selle menetluse tulemusena karistused mõneti kergemad, sest prokurör peab tegema järeleandmisi karistuse osas. Teine menetlusliik, mis on LSV asjades populaarne, on lepitusmenetlus. Kuna lepitusmenetluse kasutamise üle otsustab prokuratuur ning kohtulahendid seda ei kajasta, siis käesoleva töö analüüs seda ei hõlmanud. Positiivse poole pealt saab märkida, et Eestis arendatakse uue liigina välja konfliktivahendust. Tegemist on lepitusmenetlusele sarnase meetodiga, kuid lisaks teo toimepanijale ja kannatanule võivad konfliktivahenduses osaleda ka teised osapooled. Selle meetodi jaoks koolitatakse Eestis üha enam spetsialiste ning suur rõhk pannakse selgitustööle osapooltega.

Lepituse kasutamise osas lähisuhtevägivalla juhtumite puhul on nii pooldajaid kui vastaseid ning töö käigus leiti, et pigem ei ole tegemist efektiivse meetmega. Lähisuhtevägivald on raske kuritegu, sest on toime pandud lähedase isiku vastu, teadlikult ning tahtlikult. Kui kannatanu on otsustanud asja menetlusse anda, peaks sellele järgnema kohane karistus. Muidugi ei ole praktikas harvad juhtumid, kus LSV ohver võtab oma süüdistuse tagasi, ent antud juhul tõstetakse positiivsena esile juhtumid, kus ohver püüab leida väljapääsu vägivallaringist ning loodab selles protsessis õiguspersonalile abile. Lisaks tingis koroonakriis lepituse üleviimise digikanalitele ning osapooled, sealhulgas lepitaja, ei kohtu enam reaalset omavahel ja lepituse kokkulepe allkirjastatakse digitaalselt.

Lisaks lepitusele viidi ka teised menetlustoimingud digikanalitele, nagu näiteks ülekuulamised, kokkuleppe sõlmimised prokuröri ja kohtuistungid. Eesmärk oli vähendada füüsilist kokkupuudet osapoolte ja menetlejate vahel, samal ajal tagades, et menetlus ei jääks seisma. Sarnaselt Eestile viidi kohtupidamine internetti ka USA-s ja teistes Euroopa riikides. Lisaks vähendati füüsilisi kodukülastusi ning järelkontrolle tehti telefoni või muu sidevahendi teel. Ohvriabi nõustamine Eestis muutus reaalse kohtumise asemel telefoni teel nõustamiseks. Eesti suundub üha enam menetluse üleviimisele digikanalitele ning see tendents ei ole tingitud ainult koroonakriisist – eelkõige tööjõu ja rahaliste ressursside kokkuhoiduks leitakse, et menetlustoiminguid saab teha kaugteel ning allkirju anda digitaalselt. Niisiis leidis töö esimene hüpotees, et menetlustoimingud on viidud kaugteele, vähendamaks osapoolte kokkupuuteid, kinnitust.

Teine hüpotees, et koroonakriisist tingituna toimuvad LSV juhtumid rohkem päevasel ajal ning kodus, leidis kinnitust osaliselt. Analüüsi tulemusena selgus, et nii 2019. kui 2020. aastal toimus suurem osa LSV juhtumeid õhtuti ehk ajavahemikus 18:01-00:00. Väikene muutus siiski 2020. aastal toimus, kui LSV juhtumite arv tõusis 2% võrra hommikul ja lõunal. Suuri muutusi ei toimunud ka LSV toimumise kohas, kuna LSV peamiseks toimumiskohtadeks on jätkuvalt privaatsed kohad: kodud, korterid ja eramud.

Vaadates lähemalt LSV tegusid, siis aastate võrdluses on need jäänud sarnaseks. 2020. aastal tõusis 6% juustest tirimiste arv ning langes löömiste arv 3% võrra. Siit tulenevalt analüüsiti kannatanute vigastusi ning kõige rohkem esines hematoomide ja pindmisi vigastusi. 2020. aastal suurenes luumurdude arv ning vähenes punetuste ja hingamisraskuste arv. Üllatav oli, et kuigi KarS § 121 koosseis eeldab valu tekitamist, siis kõikidel juhtudel ei olnud süüdistuses märgitud,

et kannatanule oli tekitatud füüsilist valu, vaid oli üksnes kirjeldatud vigastusi. Siiski oli isikuid süüdi mõistetud valu tekitavas kehalises väärkohtlemises.

Tulles süüdistatavate juurde, siis ilmnes, et 2019. aastal oli 98% ning 2020. aastal 97% süüdistatavatest mehed. Keskmine süüdistatav LSV asjas on 40-49 aastane ning põhiharidusega. Sarnaselt iseloomustati vägivallatsejat LSV asjades ekspert-intervjuus, kus kirjeldati, et enamasti on vägivallatsejaks madalama haridustasemega mees. Toodi välja ka alkoholisõltuvus, mis on üks peamisi vägivalla soodustegureid. Sealjuures analüüsiti ka töö käigus kui mitmel korral on tegu toime pandud alkoholijoobes, kuid üldiselt puudus selle kohta süüdistuses info või kui isik ei olnud alkoholijoobes, siis ei märgitud seda süüdistuses.

Kõige rohkem kasutatakse vägivalda elukaaslaste suhtes. Järjest rohkem on aga kohtulahendites hakatud isikute vahelist suhet salastatuks märkima, sest igal inimesel on põhiseadusest tulenev õigus eraelu puutumatusle. Selle üheks põhjenduseks võib olla tõsiasi, et kuna süüdistatava andmed on kohtulahendites kõikidele nähtavad, siis on kerge tuvastada kannatanut nende omavahelise suhte järgi. 2020. aastal suurenes 23% võrra osapoolte omavahelise suhte salastatuks märkimine.

KarS § 121 lg 2 p 2 sätestab lähisuhtes toime pandud kehalise väärkohtlemise eest rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistuse. Siit tulenevalt analüüsiti, millised on peamised karistusliigid LSV lahendite puhul ning leiti, et kõige rohkem määratakse tingimisi karistust ning seejärel reaalselt vangistust või kombineeritakse neid kahte ehk määratakse šokivangistus ja mingi osa jäetakse tingimisi kohaldamata. 2020. aastal vähenes tingimisi karistuste arv 7% ning rahaliste karistuste arv 3% võrra. Suurenes reaalselt vangistuste arv 7% ja šokivangistuste arv 3% võrra. Seega ei leidnud kinnitust töö kolmas hüpotees, et süüdistatavatele määratakse vähem reaalselt vangistust ja rahalist karistust, tulenevalt keerulisest olukorrast. Selline tulemus oli mõnevõrra üllatav, sest näiteks USAs hakati vähendama reaalselt vangistuste hulka, et vähendada vanglate ülerahvastatust ja viiruse võimalikku levimist. Lisaks hakkasid seal vanglad vabastama vange, kes olid koroonaviirusesse haigestumise riskirühmas. Tartu Maakohtu lahendites fikseeritud karistuste osas leiti, et mõnel juhul määratakse isikule liiga kerge karistus, kui võtta arvesse tema eelnev karistus, tegu ja selle tagajärjed.

LSV asjades on võimalik kohaldada nii ajutist lähenemiskeeldu kui kohtuotsusega määratud lähenemiskeeldu ja nende mõlema rikkumise korral järgneb kriminaalkaristus. Kahjuks tulenes analüüsist, et lähenemiskeeldu kohaldatakse järjest vähem: 2019. aastal kohaldati

lähene miskeeldu 12% ning 2020. aastal 8% juhtumitest. Töö käigus leiti, et kuna vägivald on toime pandud lähisuhtes, siis seda keerulisem on kohaldada lähene miskeeldu, kuivõrd inimesed tihtipeale jätkavad kooselu või omavad ühiseid lapsi, mistõttu peavad vägivaldlatse ja ohver ikkagi kohtuma. Seega ei anna lähene miskeeld alati soovitud tulemust, kuna selle piirangud määrab kindlaks kohus ning ühiste laste osas võib kohus seada teatud erisused, mil lähene miskeeld ei kohaldu.

Lähene miskeeld oleks üheks abinõuks, et ära hoida korduvat lähisuhtevägivalda, mida esines analüüsitud lahendites üle poolte kordadest. 2020. aastal tõusis korduvate LSV juhtumite arv 5% võrra, mis võis tuleneda sellest, et vägivaldlatse ja ohver olid sunnitud koos viibima liikumispiirangute tõttu ning seetõttu oli vägivaldlatsejal rohkem aega ja võimalusi ohvrit kehaliselt väärkohelda. Kodudes kinni olemine tõstas tõsise probleemi üle kogu maailma, sest ohvrid ei saanud enam vajalikku abi. Kuna pereliikmed, naabrid või muud tuttavad üksteise juures külas ei käinud, siis ei olnud neil võimalust näha või ära tunda võimalikku perevägivalda. Selle jaoks mõeldi näiteks Prantsusmaal ja Saksamaal välja koodsõna „Mask 19“, mida sai kasutada kriisi ajal avatud olnud apteekides ja toidupoodides, andes teada enda abivajadusest LSV tõttu. Paljud tugi- ja nõustamisliinid muutusid ööpäevaringseteks ning lisaks helistamistele anti võimalus ohvritel sõnumeid või e-maile saata, sest ohvril ei olnud võimalust privaatsetl rääkida, kui vägivaldlatseja kogu aeg kodus viibis. Siiski ei tohiks sellised meetmed jääda kasutusele üksnes eriolukorra ajaks, vaid pigem aitas eriolukord ja erinevate piirangute seadmine näidata, milliseid kitsaskohti ohvrite abistamises leidub.

Niisiis leidsid magistritööle püstitatud kolmest hüpoteesist kinnitust esimene hüpotees ja osaliselt teine hüpotees, et menetlustoimingud viidi kaugteele ehk digikanalitele ning LSV toimub rohkem päevasel ajal.

Magistritöö käigus jõuti järeldestele:

- 1) 2020. aastal koroonakriisi ajal tõusis Eestis lähisuhtevägivalda juhtumite arv 3%, kuid menetluste arv vähenes 7%, võrreldes 2019. aastaga. Mujal maailmas oli näha koduvägivalda juhtumite suuremat kasvu, näiteks tõusis USA-s 8,1%, Belgias 50% ning Rumeenias isegi 233% võrra koguvägivalda juhtumite arv võrreldes sama perioodiga eelmistel aastatel;
- 2) kuigi kohtuistungid ja menetlused toimusid Eestis edasi, jäeti ohvrid pigem tagaplaanile. Nendega hoiti kontakti telefoni teel või internetis, kuid reaalselt enam nendega ei kohtunud. Ka teistes riikides leidis sarnane probleem aset, kuid kiiresti üritati

leida lahendusi. Näiteks paigutati ohvreid hotellidesse majutama, kuna varjupaigad olid kas suletud või ülerahvastatud. Eestis pakuti selline idee välja kasutamiseks üksnes siis, kui ohver oli haigeks jäänud.¹⁰⁵ Kas selline idee ka toimima saadi, pole teada, kuid vähemalt oleks see sammuke edasi ohvrite abistamise suunas.

Läbiviidud analüüsile tuginedes teeb autor järgmised ettepanekud, mis eeldatavalt aitaksid kaasa lähisuhtevägivalla juhtumitega efektiivsemale kohtuvälisele tegelemisele ja kohtulikule menetlusele:

- 1) vägivallatseja tuleks ohvrilt füüsiliselt eemaldada, et ohver saaks oma elu ümber korraldada ja vajadusel leida uus eluase ehk rohkem tuleks mõista reaalseid vangistusi.
- 2) autor toetab T. Laasiku mõtet, et selleks, et ohver ei peaks enam kohtuma lähenemiskeelu saanud isikuga, kellega omatakse ühiseid lapsi, tuleks luua peretoad või mänguväljakud, kuhu üks vanem saab lapse tuua ning lahkuda ja senikaua kuni teine varem järele lapsele jõuab, valvab last lastekaitseametnik;
- 3) kohtulahendites võiksid olla avalikult nähtavad üksnes põhiosa ja resolutiivosa, mis on tegelikult kohtulahendite puhul oluline ning süüdistatava isikuandmeid või muid asjasse puutuvaid andmeid saaks päringu alusel vastavast registrist või andmebaasist;

Kokkuvõttes saab järeldada, et 2020. aasta eriolukord muutis lähisuhtevägivalla menetlust nii Eestis kui mujal maailmas.

¹⁰⁵ Eesti Naiste Varjupaikade Liit. Liit: perevägivalla tõttu kodust lahkuma sunnitud haigestunud naised tuleks majutada hotellidesse. – <https://www.err.ee/1066708/liit-perevagi-valla-tottu-kodust-lahkuma-sunnitud-haigestunud-naised-tuleks-majutada-hotellidesse> (20.04.2021).

Intimate partner violence during Covid-19 based on Tartu County Court 2019-2020 decisions

SUMMARY

Present thesis is focused on intimate partner violence (IPV) and how it is has been affected by corona virus (also named Covid-19). The aim of this thesis is to find out how has Covid-19 situation in Estonia affected IPV and its proceedings. The author of the thesis has highlighted three questions: 1) what differences have been made in the proceedings of IPV?; 2) where and when does IPV take place?; 3) how has Covid-19 affected IPV punishments? Based on these questions three hypotheses were formulated: 1) to avoid contact, different proceedings have been moved to distance; 2) IPV takes place more at daytime and at home during Covid-19; 3) defendants will be given more concessions in punishments due to the difficult situation, so the number of real imprisonments and financial penalties will be reduced.

To find answers to these questions and hypothesis, the author conducted statistical analysis based on court decisions from Tartu County Court. The analysis is based on the year of 2019 and 2020 IPV related court decisions of Tartu County Court. Tartu County Court includes Jõgeva, Põlva, Võru, Valga and Tartu courthouses. So, there was enough sample to make the analysis. In 2019 and 2020 the criteria were met respectively by 164 and 78 decisions. Due to differences in scale of the number of decisions, the comparison was made as a percentage. In addition, an expert interview with Estonian Police and Border Guard Board, Southern prefecture, Tartu Police Department, head investigator of Violent Crime group Kalle Vall was conducted.

The thesis consists of three main chapters. First chapter describes violence generally and why IPV is more important than other types of violence and different concepts and proceedings are described. Also, an overview of restorative justice is given and explained how it is used on IPV. Second chapter focuses on the analysis of Tartu County Court decisions on a case-by-case basis and on the data of defendant. In third chapter conclusions are made and the author gives suggestions based on the results. In addition, it is explored how Covid-19 has affected IPV around the world and what changes have been made.

As violent acts take place every day and everywhere, it is necessary to talk about it. Violence has different forms like mental violence, physical violence but also sexual and economic violence. The most recognizable is physical violence because it usually leaves visible injuries. Concerning intimate partner violence, it is not regulated well in Estonia. In 2015 a change in Criminal Code was made so IPV is qualified stricter than regular violence. Estonia has joined the Istanbul Convention, which intent is to reduce and prevent IPV and violence against women. In addition, there are other strategies that have been drafted or will be drafted in the future, which will help to prevent IPV. In the beginning of 2020, Covid-19 reached Europe and due to that, lots of countries started to establish restrictions, for the virus to not spread. On the 12th of March in 2020, Estonia established a state of emergency. Department stores, gyms and other leisure places were closed. Schools and kindergartens were taken to distance and employers encouraged working from home. Different restrictions are still valid in Estonia. There were many speculations how this situation will affect IPV and many people thought this will add more IPV cases.

As a result of the analysis, it can be stated that the most court decisions were made in Tartu, as Tartu is also the biggest city in Tartu County Court work area. The most used type of procedure was plea bargain. It is simplified procedure, where the victim must give his/her acceptance and the defendant must agree with prosecution. The prosecutor and the defendant must reach an agreement about the punishment. It is a good solution for victim to participate less in the proceeding. On the other hand, the punishments could be lighter, as the prosecutor will make concessions to reach the agreement. Another popular procedure in IPV is restorative justice and a new type of procedure is developed in Estonia that is called conflict mediation.

There are supporters and opponents of the use of restorative justice. During the study it was found that restorative justice is not very effective in IPV. It is a very hard crime because it has been committed against a close person, knowingly and intentionally. When the victim has decided to prosecute, it should be followed by an appropriate penalty. There are still cases where the victim has decided to take back the prosecution but on the positive side victim still tries to find an exit from this violence circle.

All processes were transferred to the internet including restorative justice proceedings and interrogations. The aim was to reduce physical contact between the parties and investigator, in the meantime the process would not be suspended. Due to number of home visits and follow-up controls were reduced. Victim support counseling was made by phone call. Like Estonia,

digital solutions were taken into use in the USA and other European countries. So, the first hypothesis found confirmation.

Second hypothesis was partially confirmed. Based on the analysis, most IPV cases took place in the evening, at 18:01-00:00. A light change can be seen in 2020, when IPV cases raised 2% in the morning and at lunchtime. Main places where IPV takes place are still private places like apartments, houses and homes. Looking closer to IPV cases, it could be said that places, where IPV takes place, has remained the same over the years. In 2020, the number of cases including hair pulling increased by 6% and the number of beatings decreased by 3%. The most common victims' injuries were hematomas and little injuries. In 2020, the number of fractures increased and the number of rednesses and difficulties in breathing decreased. It was surprising how § 121 of the Penal Code implies feeling pain, but some accusations did not include feeling pain and yet the defendants were convicted of physical abuse that caused pain.

In 2019 98% and in 2020 97% of the defendants were men. Average defendant is 40 to 49 years old and has primary education. The same result was reached in expert-interview where the common violent party was described as a man with lower education. Another reason contributing to IPV is alcohol. In analysis it was only mentioned in prosecution if the defendant was drunk during IPV, but it was not mentioned when he/she was sober. Most commonly is violence used against life partner. Yet, there are more decisions where the relationship is confidential because every person has the right to privacy. As the data of defendant in court decisions is visible to everyone, it is easy to identify the victim by their relationship.

When we talk about how the corona virus has affected IPV in general, a light change in penalties is seen. From this was derived third hypothesis which was that the number of real imprisonments and financial penalties would be reduced. Opposite to this was found from the analysis, stating that in 2020 probations decreased 7% and financial penalties 3%. The number of real imprisonments increased 7% and shock imprisonment increased 3%. So, the hypothesis was not confirmed. This result was a little bit surprising as in the USA the judges decreased real imprisonments to reduce prison overcrowding and the possible spread of the virus. In addition, prisons in USA began to release prisoners who were at the risk group of coronavirus.

One of the problems in IPV penalties in Estonia is that in some cases the sentence is too light, given defendant's previous conviction(s), the act and its consequences. Based on § 69 of the Penal Code, the court can replace arrest or imprisonment for up to two years with community

service. As this study showed, there are many court decisions where several opportunities to improve themselves were given. Still, some people did not learn and continued to make crimes and if so, it is not right to impose a substitute penalty anymore.

Another remedy in IPV cases is restraining order. It is possible to apply both: a temporary restraining order that is valid until court decision and a restraining order imposed by court decision. Violations of the restraining orders are followed by a criminal penalty. The negative side is that restraining order is not a very popular remedy. Only 12% of the cases in 2019 and 8% of the cases in 2020 imposed a restraining order. In IPV cases it is hard to apply restraining order, as usually the victim and defendant live together and may have children, so they still have to meet. Thus, restraining order does not always give the wanted result, as its limitations are determined by the court and the court can make certain distinctions for children where the restraining order does not apply. In this way, the victim has to meet the perpetrator and can not move along with his/her life.

Still, restraining order could prevent recurring IPV. As the result of the analysis, recurring IPV increased 5% in 2020 and more than half of the cases IPV was repeated. This increase could be due to the fact that the perpetrator and the victim were forced to stay together due to restrictions and thus the perpetrator had more time and opportunities to physically abuse the victim. This situation raised another problem - victims could not get anymore necessary assistance. Since family members, neighbors or other relatives could not visit each other anymore then it was not possible for them to see or recognize IPV. In France and Germany was made up a code word "Mask 19" that could be used in pharmacies or groceries to give notice that the person is suffering from IPV. Many helplines became round-the-clock and in addition to phone calls, victims were given the opportunity to send messages or e-mails as the victim will not have the opportunity to speak in private when the perpetrator is at home all day. It is important to notice that these measures should not be in use only at the state of emergency but also in everyday life. This situation due to covid virus has shown the problems that we have helping victims.

All in all, the three hypothesis that were made for this thesis were confirmed partially. The first hypothesis found completely confirmation that procedural processings were transferred to the long-distance or digital channels. Second hypothesis found partially confirmation as the IPV happens now more at daytime than previous year, but no change was seen in the locations. Third hypothesis did not receive confirmation because there were made no concessions in punishments.

The conclusion of the master thesis are:

- 1) in 2020, during the corona crisis, the number of IPV cases increased by 3% in Estonia meanwhile the number of proceedings decreased 7% compared to 2019. However, elsewhere in the world has been an increase in IPV cases such as 8,1% in the US, 50% in Belgium and even 233% in Romania compared to the same period in previous year.
- 2) although court hearings and proceedings continued in Estonia, the victims were left in the background. They were contacted by telephone or on the Internet, but physically nobody met with them anymore. A similar problem occurred in other countries, but solutions were quickly sought. For example, victims were placed in hotels because shelters were either closed or overcrowded. In Estonia, this kind of idea was proposed only when the victim was ill. It is not known whether this idea worked, but on a positive side, at least it would be a step towards helping the victims.

Based on the analysis, the author makes the following proposals, which are expected to contribute to more effective out-of-court handling and judicial proceedings in cases of intimate partner violence:

- 1) the perpetrator should be physically removed from the victim so that the victim can reorganize her life and, if necessary, find new housing, i.e. more real imprisonment should be imposed.
- 2) the author agrees to T. Laasik, whose idea was that there should be family rooms or playgrounds where the parent can take the child and other parent can pick up the child, so the victim and offender would not meet;
- 3) only the main part and the decision part, which are actually relevant to the court decisions, should be publicly visible in the court decisions, and the personal data of the defendant or other relevant data could be obtained from the relevant register or database upon request;

Finally, it can be stated that the emergency situation in 2020 changed the procedure of intimate partner violence both in Estonia and elsewhere in the world.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Aas, N. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile. – Juridica 2014/VII.
2. Aava, M. Taastav õigus aitab kannatanul eluga edasi minna. Prokuratuuri aastaraamat 2020. – <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2020/taastav-oigus-aitab-kannatanul-eluga-edasi-minna> (17.03.2021).
3. Ahven, A. Üldkasuliku töö kohaldamine ning mõju retsidiiivsusele. Justiitsministeerium. Tallinn 2009. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/ukt_kohaldamine_ning_moju_retsidiiivsusele._justiitsministeerium._2009.pdf (23.04.2021).
4. Ahven, A. Tamm, K. Sööt, M.-L. Kuritegevuse baromeeter. Justiitsministeerium. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_9_kuud_2020.pdf (15.03.2021).
5. Andmekaitse inspeksioon. Isikuandmete liigitus. – <https://www.aki.ee/et/eraelukaitse/isikuandmed-ja-tootlemine/isikuandmete-liigitus> (21.03.2021).
6. Campbell, A.M. Improving prevention of family violence during (and after) disaster: Lessons learned from the Covid-19 pandemic. Forensic Science International: Reports, 2021. – <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2665910721000104?via%3Dihub> (17.04.2021).
7. Centre for Justice & Reconciliation. Restorative Justice Resources. Lesson 3: Programs. – <http://restorativejustice.org/restorative-justice/about-restorative-justice/tutorial-intro-to-restorative-justice/lesson-3-programs/#sthash.yK1qMhOV.dpbs> (17.02.2021).
8. Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to Member States concerning mediation in penal matters. – https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168062e02b (25.01.2021).
9. Dalli, H. Liikumispiirangute tõttu on suurenenud koduvägivald. Eesti Rahvusringhääling. – <https://www.err.ee/1080745/helena-dalli-liikumispiirangute-tottu-on-suurenenud-koduvagivald> (24.03.2021).
10. Eesti kohtud. Kriminaalmenetlus. – <https://www.kohus.ee/et/kohtuasjade-menetlused/kriminaalmenetlus> (17.02.2021).

11. Eesti Naiste Varjupaikade Liit. Liit: perevägivald tõttu kodust lahkuma sunnitud haigestunud naised tuleks majutada hotellidesse. – <https://www.err.ee/1066708/liit-perevagivald-tottu-kodust-lahkuma-sunnitud-haigestunud-naised-tuleks-majutada-hotellidesse> (20.04.2021).
12. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. – <https://pohiseadus.ee/sisu/3495> (21.03.2021).
13. European Institute for Gender Equality. Covid-19 wave of violence against women shows EU countries still lack proper safeguards. – <https://eige.europa.eu/news/covid-19-wave-violence-against-women-shows-eu-countries-still-lack-proper-safeguards> (19.04.2021).
14. European Institute for Gender Equality. The Covid-19 pandemic and intimate partner violence against women in the EU. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021.
15. European Union Agency of Fundamental Rights. Crime, safety and victims' rights. Fundamental right survey. Luxembourg, 2021.
16. Evans, M.L., Lindauer, M., Farrell, M.E. A Pandemic within a Pandemic - Intimate Partner Violence during Covid-19. The New England Journal of Medicine, 2020. – <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMp2024046> (17.04.2021).
17. Fielding, S. In quarantine with an abuser: surge in domestic violence reports linked to coronavirus. The Guardian, 2020 – <https://www.theguardian.com/us-news/2020/apr/03/coronavirus-quarantine-abuse-domestic-violence> (17.04.2021).
18. Government for the City of Bloomington, Indiana. Domestic Battery Data, 2020. – <https://data.bloomington.in.gov/dataset/domestic-battery-data> (17.04.2021).
19. Hirvoja, M. Analüüs – üleminek täisdigitaliseeritud kriminaalmenetlusele. Kriminaalmenetluse revisjon (p. 4.1.). – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uleminek_taisdigitaliseeritud_kriminaalmenetluse_m_hirvoja.pdf (04.04.2021).
20. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2020. Perevägivald ja ahistamine. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/perevagivald-ja-ahistamine> (03.04.2021).
21. Justiitsministeerium. Lähenemiskeeld. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/lahenemiskeeld_praktilisi_nouandeid.pdf (17.04.2021).
22. Justiitsministeerium. Võru ja Põlva kohtumajade tööpiirkonnad ühendatakse. – <https://www.just.ee/et/uudised/voru-ja-polva-kohtumajade-toopiirkonnad-uhendatakse> (09.03.2021).
23. Kallaste, E. jt. Vägivallakuritegude hind. Tallinn 2015. – https://centar.ee/uus/wp-content/uploads/2015/03/vagivallakuritegude_hind_centar_loplik.pdf (04.11.2020).

24. Kangur, J. Jaanus Kangur: taastavast õigusest tegelikult. ERR arvamus. – <https://www.err.ee/1087550/jaanus-kangur-taastavast-oigusest-tegelikult> (25.01.2021).
25. Kase, H. Lähisuhtevägivald. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut: Tallinn 2004.
26. Kergandberg, E. Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012.
27. Kergandberg, E. Sillaots, M. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006.
28. Kluge, H.H.P. Statement – During COVID-19 pandemic, violence remains preventable, not inevitable. World Health Organization. – <https://www.euro.who.int/en/about-us/regional-director/statements-and-speeches/2020/statement-during-covid-19-pandemic,-violence-remains-preventable,-not-inevitable> (19.04.2021).
29. Kriis.ee, koroonaviirus, tervis. – <https://www.kriis.ee/et/eriolukord-koroonaviirus> (17.02.2021).
30. Kriminaalpoliitika. Mis on perevägivald? – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/mis-perevagivald> (14.01.2021).
31. Kriminaalpoliitika. Vägivalla liigid paarisuhtes – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/vagivalla-liigid-paarisuhtes> (23.04.2021).
32. Laasik, T. Tambet Laasik lähisuhtevägivalla kohtupraktikast: kuidas edasi? ERR arvamus. – <https://www.err.ee/1096122/tambet-laasik-lahisuhtevagivalla-kohtupraktikast-kuidas-edasi> (17.04.2021).
33. Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. Juhendmaterjal perevägivalla vähendamiseks ja ennetamiseks. – http://lft.ee/admin/upload/files/perevagivalla_juhis_kovidele_veebi.pdf (08.10.2020).
34. Meurens, N. jt. Tackling violence against women and domestic violence in Europe. – [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/658648/IPOL_STU\(2020\)658648_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/658648/IPOL_STU(2020)658648_EN.pdf) (19.04.2021).
35. National Sexual Violence Resource Center, 2010. What is Sexual Violence? – https://www.nsvrc.org/sites/default/files/Publications_NSVRC_Factsheet_What-is-sexual-violence_1.pdf (21.20.2020).
36. Oht: pikaajaline isolatsioon võib põhjustada koduvägivalla kasvu. Eesti Päevaleht. 17.03.2020. – <https://epl.delfi.ee/artikkel/89247993/oht-pikaajaline-isolatsioon-voib-pohjustada-koduvagivalla-kasvu> (24.03.2021).
37. Ohvrite õiguste Euroopa võrgustik. Kuriteoohvrite kaitse ja toetamine COVID-19 pandeemia ajal – perevägivalla, küberkuritegude ja vaenukuritegude ohvrite kohtlemise heade tavade vahetus. ENVR, 2020.

38. Perevägivalda pole rohkem, aga see on jöhkram. Postimees. 28.12.2020. – <https://leht.postimees.ee/7142295/perevagivalda-pole-rohkem-aga-see-on-johkram> (16.03.2021).
39. Pettai, I., Kaugia, S., Narits, R. Õigusloomes on Eestil arenguruumi. Riigikogu Toimetised 38/2018. – <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2018/12/%C3%95igusloomes-on-Eestil-arenguruumi.-Pettai-Kaugia-Narits.pdf> (17.02.2021).
40. Pettai, I., Proos, I. Lähisuhtevägivald Eestis Politsei pilgu läbi. Tallinn 2015. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagivalla_vahendamise_programm/aruanne_politseiteotajate_kusitus.pdf (04.11.2020).
41. Pettai, I. jt. Perevägivalda hind Eestis. Tallinn 2016. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Sotsiaal/Norra/vagivalla_hind.pdf (04.11.2020).
42. Piquero, A.R. jt. Domestic violence during COVID-19. National Commission on COVID-19 and Criminal Justice, 2021. – https://cdn.ymaws.com/counciloncj.org/resource/resmgr/covid_commission/Domestic_Violence_During_COV.pdf (17.04.2021).
43. Prison Policy initiative. The most significant criminal justice policy changes from the COVID-19 pandemic. – <https://www.prisonpolicy.org/virus/virusresponse.html> (18.04.2021).
44. Siseministerium. Vägivaldaennetus. – <https://www.siseministerium.ee/et/eesmark-tegevused/ennetustegevus/vagivallaennetus> (24.03.2021).
45. Soo, K., Reitelmann, E., Laan, T. Sooline vägivald ja perevägivald. Tallinn 2012. – <http://lft.ee/admin/upload/files/Sooline%20v%C3%A4givald%20k%C3%A4siraamat.pdf> (09.10.2020).
46. Sootak, J. Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015.
47. Sotsiaalkindlustusamet. Taastav õigus. – <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/taastav-oigus?fbclid=IwAR33tNkYAqMC8TM1SSNhobWKu5IZtPyx8RV-V76Tr6WRfheoiIBdfKM5DcA> (23.04.2021).
48. Sotsiaalkindlustusamet. Taastav õigus töötab kannatanu kasuks, kui selleks võimalus anda. – <https://sotsiaalkindlustusamet.wordpress.com/2020/03/23/taastav-oigus-tootab-kannatanu-kasuks-kui-selleks-voimalus-anda/> (25.01.2021).
49. Statistikaamet. Maakondade võrdlus. – <https://vana.stat.ee/ppe-45400> (11.03.2021).

50. United States Courts. As Courts Restore Operations, COVID-19 Creates a New Normal. – <https://www.uscourts.gov/news/2020/08/20/courts-restore-operations-covid-19-creates-new-normal> (18.04.2021).
51. United States Courts. As Pandemic Lingers, Courts Lean Into Virtual Technology. – <https://www.uscourts.gov/news/2021/02/18/pandemic-lingers-courts-lean-virtual-technology> (18.04.2021).
52. Valma, K. Surva, L. Hääl, H. Lepitusmenetlus perevaidlustes – Juridica 2014/I.
53. Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Tallinn 2015. – https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf (04.11.2020).
54. World Health Organization. The rise and rise of interpersonal violence – an unintended impact of the COVID-19 response on families. – <https://www.euro.who.int/en/health-topics/disease-prevention/violence-and-injuries/news/news/2020/6/the-rise-and-rise-of-interpersonal-violence-an-unintended-impact-of-the-covid-19-response-on-families> (19.04.2021).
55. World Health Organization. Violence Prevention Alliance. – <https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/> (08.10.2020).
56. Ülviste, A. Lähisuhtevägivalla kuritegudes läbiviidud kriminaalmenetluste analüüs. Riigiprokuratuur 2018. – <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/sites/default/files/inline-files/LSV%20anal%C3%BC%C3%BCs%202018.pdf> (18.02.2021).

Kasutatud normatiivmaterjal

57. Eelnõu 554 SE seletuskiri. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf (04.11.2020).
58. Eesti Vabariigi põhiseadus – RT I, 15.05.2015, 2.
59. Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Istanbul, 11 V.2011 – <https://rm.coe.int/1680462531> (03.04.2021).
60. Euroopa Nõukogu raamotsus, 15. märts 2001, ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses (2001/220/JSK). – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=PT> (17.02.2021).

61. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, 25. oktoober 2012, millega kehtestatakse kuriteohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK, artikkel 18. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=ET> (17.02.2021).
62. Karistusregistri seadus – RT I, 21.11.2020, 7.
63. Karistusseadustik – RT I, 03.03.2021, 3.
64. Kriminaalmenetluse seadustik – RT I, 29.12.2020, 10.
65. Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon. – RT II, 26.09.2017, 2.
66. Ohvriabi seadus – RT I, 06.05.2020, 22.
67. Vabariigi Valitsus. „Abipolitseiniku seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse (COVID-19 haigust põhjustava viiruse SARS-Cov-2 levikuga seotud meetmed)“ eelnõu seletuskiri. – <https://www.koda.ee/sites/default/files/content-type/content/2020-04/Seletuskiri.pdf> (04.04.2021).
68. Võlaõigusseadus – RT I, 04.01.2021, 19.

Kasutatud kohtupraktika

69. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kohtuotsus 3-1-1-95-05 (01.06.2005).
70. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kohtuotsus 3-1-1-59-10 (06.08.2010).
71. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kohtuotsus 3-1-1-60-10 (22.09.2010).
72. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kohtumäärus 3-1-1-97-10 (11.04.2011).
73. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kohtuotsus 3-1-1-83-12 (19.10.2012).
74. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kohtuotsus 3-1-1-50-13 (24.05.2013).
75. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kohtuotsus 3-1-1-29-15 (04.05.2015).
76. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kohtumäärus 1-19-4240 (28.11.2019).
77. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kohtuotsus 1-19-3377 (09.03.2020).
78. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kohtuotsus 1-19-5146 (14.05.2020).

LISAD

Lisa 1. Ekspert-intervjuu küsimused Lõuna prefektuuri Tartu politseijaoskonna ennetus- ja menetlustalituse vägivallakuritegude menetlusgrupi juhtivuurijale Kalle Vallile

1. Kui kaua olete lähisuhtevägivalla kuritegude menetlemisega tegeleenud?
2. Lähisuhtevägivald sai eraldi paragrahvi 2015. aastal. Kas Teie arvates on see piisav?
3. Mis teeb lähisuhtevägivalla menetlemise teistsugusemaks võrreldes ülejäänud vägivalla liikidega?
4. Mida Teie peate lähisuhteks? Kas nt ämm, onu või elukaaslase õde kvalifitseeruks Teie arvates lähisuhteks?
5. Kui palju umbes tuleb ühes kuus lähisuhtevägivalla kohta teateid ja kui palju sellest jõuab kriminaalmenetluseni?
6. Kuidas iseloomustaksite kahtlustatavat/ vägivallatsejat LSV asjades?
7. Mis on Teie eesmärk lähisuhtevägivalla menetlemisel?
8. Kas olete märganud viimasel aastal (alates eriolukorrast – 12. märts 2020) lähisuhtevägivalla juhtumite arvu tõusu?
9. Kuidas on koroonakriis mõjutanud lähisuhtevägivalda üldiselt ning selle menetlemist?
10. Kas koroonatingimused on muutnud kuidagi ohvrite seisundit? Kui jah, siis kuidas?
11. Kuidas kommenteerite korduvat lähisuhtevägivalda? Mida saaks selle vastu teha?
12. Kui palju olete kursis, mis saab menetlustega edasi prokuratuuris ja kohtus?
13. Kuidas on koroonakriis lepitusmenetlust mõjutanud?
14. Mida arvate kokkuleppemenetluse kasutamisest LSV asjades kohtumenetluses? Kuigi kahtlustatavad alguses eitavad oma tegu, siis umbes 90% LSV asjadest lahendatakse kokkuleppemenetluses.